

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**BAŞKANLIK SİSTEMİNİN TÜRK SİYASAL SİSTEMİ VE
SİYASAL SİSTEMİN ÇEŞİTLİ AKTÖRLERİ TEMELİNDE
İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Yrd.Doç.Dr.Ender AKYOL

HAZIRLAYAN
Selma İPEK

MALATYA-2017

T.C.

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**Başkanlık Sisteminin Türk Siyasal Sistemi ve
Siyasal Sistemin Çeşitli Aktörleri Temelinde
İncelenmesi**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Yrd.Doç.Dr.Ender AKYOL

HAZIRLAYAN

Selma İPEK

Jürimiz tarafından 27.01/2017 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda bu yüksek lisans tezi, oybirliği ile başarılı bulunarak Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Siyaset ve Sosyal Bilimler Bilim Dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyelerinin Unvan Ad Soyadı

İmzası

1. Doç. Dr. Gökhan TUNCEL
2. Yrd. Dr. Ender AKYOL (Danışman).....
3. Yrd. Doç. Dr. Osman AĞIR.....

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun
tarih ve sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

.....
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ONUR SÖZÜ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**Başkanlık Sisteminin Türk Siyasal Sistemi ve Siyasal Sistemin Çeşitli Aktörleri Temelinde İncelenmesi**” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın, tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

.../01/2017

Selma İPEK

ÖNSÖZ

Bu çalışmada başkanlık sistemi Türk siyasal sistemi ve sistemin çeşitli aktörleri temelinde incelenmiştir. Sistem değişikliği Türkiye'nin uzun yıllardır gündeminde olan ve çalışmanın hazırlandığı dönem en hararetli şekilde tartışılan hatta referandum sürecine girilen bir konu olmuştur. Gündemde olan bir konuyu çalışmanın zorluğuna rağmen siyasal sistemin tüm öğelerinin görüşleri objektif bir bakış açısıyla verilmeye çalışılmıştır.

Tez çalışmamın konusunu belirlemem dâhil olmak üzere çalışmamın her aşamasında bana yardımcı olan, ilgi ve desteğini esirgemeyen, bu zorlu süreçte bana daima sabır ve hoşgörü gösteren değerli Danışmanım Yrd. Doç. Dr. Ender AKYOL'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca çalışmam sırasında bana faydalı tavsiyelerde ve kaynak desteğinde bulunan Hukuk Fakültesinden Doç. Dr. Hayri KESER'e teşekkür ederim. Hayatımın her anında yanımda olan ve bana daima destek olan anneme, babama ve aileme ayrıca bu süreçte bana destek olan iş arkadaşlarıma şükranlarımı sunarım.

BAŞKANLIK SİSTEMİNİN TÜRK SİYASAL SİSTEMİ VE SİYASAL SİSTEMİN ÇEŞİTLİ AKTÖRLERİ TEMELİNDE İNCELENMESİ

ÖZET

Başkanlık sistemi dünyada pek çok ülkede uygulanmakta olan bir siyasal sistemdir. İlk ve en iyi örneği ABD’de görülen başkanlık sistemi, sert kuvvetler ayrılığına dayanan yasama ve yargı organlarının denetimi içinde yürütmenin iktidar olanaklarının genişlediği bir sistemdir. Yürütmenin yasama içinden çıktığı ve sert kuvvetler ayrılığının olmadığı parlamenter sisteme göre başkanlık sistemi yürütme organına daha geniş yetkiler tanımaktadır. Parlamenter sistemlerde devlet başkanı ve hükümet arasında paylaştırılmış olan yürütme yetkileri, başkanlık sisteminde Başkanda toplanmaktadır.

ABD’de görülen başkanlık sistemi uygulamasında yer alan çeşitli denge ve denetim mekanizmaları Başkan’a verilen gücün sınırlandırılmasını sağlamaktadır. Böylelikle sistemin antidemokratik bir hal alması engellenmektedir. Fakat başkanlık sistemi, yürütmeye verilen geniş yetkiler nedeniyle uygulandığı diğer pek çok ülkede otoriter rejimlerin oluşmasına sebep olmuştur. Bu ülkelerde ABD’deki denge ve denetim mekanizmaları bulunmadığından sistem kolaylıkla otoriterleşmiştir. Türkiye’deki tartışmalarda da sistem değişikliğine karşı öne çıkan itirazlardan ilki “otoriterleşme” olarak belirmektedir. En belirgin bir diğer itiraz ise “federalizm” olarak ortaya çıkmaktadır. Çalışmamızda bu itirazların nedenleri ve geçerliliği araştırılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda başkanlık sisteminin Türkiye’de uygulanabilirliği konusunda Türk siyasal sisteminin çeşitli aktörleri temelinde bir inceleme yapılarak, kamuoyunun başkanlık sistemine destek verip vermediği konusunda bir sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır.

ANAHTAR KELİMELER: Parlamenter Sistem, Başkanlık Sistemi, Federalizm
Otoriterleşme

INVESTIGATION OF PRESIDENTIAL SYSTEM OF TURKISH POLITICAL SYSTEM AND POLITICAL SYSTEM VARIOUS ACTORS BASIC

ABSTRACT

Presidential system is a political system that is being implemented in many countries around the world. The first and best example is seen in the US presidential system, in rigid control of forces based on the separation of legislative and judicial branches of government is a system that expands the possibilities of execution. Come out of the legislative and the executive powers of tough presidential system to a parliamentary system is not based on the separation of the executive branch gives broader powers. In parliamentary systems, the head of state and government, which is shared between the executive powers are meeting in the President in a presidential system.

Located in the presidential system but common practice to limit the power given to the President of the United States provides a variety of balance and control mechanisms. Thus, to take an undemocratic state of the system is prevented. But the presidential system, as applied in many other countries because of the wide Powers given to execution has led to the formation of an authoritarian regime. Because these countries have areas of balance and control mechanisms in the system in the US system is easily authoritarianism. The first of the objections against the changes to the system forward in the debate in our country " authoritarianism " as is appears. The most obvious one other objection " federalism " is emerging. Our work has focused on the causes and the validity of the appeal. The applicability of the presidential system in our country, in this context, the Turkish political system on the basis of an examination performed by a variety of actors have tried to make judgements about the public's view of the presidential system.

KEY WORDS: Parliamentary System, Presidential System, Federalism, Authoritarianism

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
1.ARAŞTIRMA HAKKINDA AÇIKLAYICI BİLGİLER	1
1.1. Araştırmanın Konusu ve Önemi	1
1.2.Araştırmanın Amacı ve Hipotezleri.....	3
1.3.Araştırmanın Yöntemi	4
1.4.Kavram Tanımları.....	5
1.5.Araştırmanın Sunuş Sırası	5
2.KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE	8
2.1.Parlamenter Sistem	8
2.1.1.Parlamenter Sistemin Tarihçesi	8
2.1.2.Parlamenter Sistemin Yapısı ve Özellikleri.....	10
2.1.3. Parlamenter Sistemin Avantajları	13
2.1.4. Parlamenter Sistemin Dezavantajları.....	14
2.1.5. Örnek Model: Büyük Britanya	15
2.1.5.1. Büyük Britanya’da Yasama	16
2.1.5.2. Büyük Britanya’da Yürütme.....	18
2.1.5.2.1.Kral veya Kraliçe	18
2.1.5.2.2.Başbakan ve Hükümet	18
2.1.5.3. Birleşik Krallık Yüce Mahkemesi	19

2.1.5.4. Büyük Britanya’da Siyasal Partiler ve Siyasal Kültür	20
2.2.ABD Örneğinde Başkanlık Sistemi	21
2.2.1. ABD Başkanlık Sistemi	22
2.2.2. ABD Başkanlık Sisteminin Tarihçesi	22
2.2.3. ABD Başkanlık Sisteminin Yapısı ve Özellikleri.....	23
2.2.3.1. ABD Başkanlık Sisteminde Yasama	24
2.2.3.2. ABD Başkanlık Sisteminde Yürütme (Başkan).....	27
2.2.3.3. ABD Federal Yüksek Mahkemesi	28
2.2.4. ABD ‘de Başkanlık Sisteminin Uygulanmasını Kolaylaştıran Faktörler	29
2.2.4.1. ABD’de Federalizm	30
2.2.4.2. ABD’de Siyasal Partiler ve Siyasal Kültür.....	30
2.2.4.3. ABD’de Lobicilik Mekanizması.....	32
2.2.5. Başkanlık Sisteminin Avantajları	33
2.2.6. Başkanlık Sisteminin Dezavantajları	35
2.3. Fransa Örneğinde Yarı-Başkanlık Sistemi	36
2.3.1. Fransa’da Yarı-Başkanlık Sistemi	37
2.3.2. Fransa Yarı Başkanlık Sisteminin Tarihçesi.....	38
2.3.3. Fransa Yarı-Başkanlık Sisteminin Yapısı ve Özellikleri.....	39
2.3.3.1. Fransa Yarı-Başkanlık Sisteminde Yasama.....	40
2.3.3.2. Fransa Yarı-Başkanlık Sisteminde Yürütme	41
2.3.3.2.1. Cumhurbaşkanı (Devlet Başkanı).....	42
2.3.3.2.2. Başbakan ve Hükümet	44
2.3.3.3. Fransa’da Anayasa Konseyi.....	45
2.3.4.Fransa’da Siyasal Partiler ve Siyasal Kültür.....	45
2.3.5. Yarı-Başkanlık Sisteminin Avantajları	47
2.3.6. Yarı-Başkanlık Sisteminin Dezavantajları.....	47

3.OSMANLI DEVLETİ-TÜRKİYE CUMHURİYETİ ANAYASAL SÜREÇLERİNDE SİYASAL REJİM ARAYIŞLARI	49
3.1.1876 Anayasası	51
3.2.1921 Anayasası	53
3.3.1924 Anayasası	55
3.4.1961 Anayasası	58
3.5. 1982 Anayasası	62
 4. TÜRKiYE’DE SİYASAL SİSTEM DEĞİŞİKLİĞİ KONUSUNDAKİ TARTIŞMALAR.....	66
4.1.1982 Sonrasında Tartışmalar	68
4.2. 2002 Yılında AKP’nin İktidara Gelişi ve Sonrasındaki Tartışmalar	73
 5. BAŞKANLIK SİSTEMİ TARTIŞMALARINDA SİSTEM DEĞİŞİKLİĞİNİ SAVUNANLARIN VE KARŞI ÇIKANLARIN GEREKÇELERİ	81
5.1. Başkanlık Sistemini Savunanların Gerekçeleri.....	81
5.2. Başkanlık Sistemine Karşı Olanların Gerekçeleri	94
 6. TÜRK SİYASAL SİSTEMİNDEKİ AKTÖRLERİN SİSTEM DEĞİŞİKLİĞİ KONUSUNDAKİ GÖRÜŞLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	104
6.1.Siyasal Partilerin Sistem Değişikliği Konusundaki Görüşlerinin Değerlendirilmesi	107
6.1.1. Parlamentodaki Siyasal Partilerin Sistem Değişikliği Konusundaki Görüşlerinin Değerlendirilmesi	109
6.1.2.Parlamento Dışındaki Siyasal Partilerin Sistem Değişikliği Konusundaki Görüşlerinin Değerlendirilmesi	118
6.2. Baskı-Çıkar Gruplarının Sistem Değişikliği Konusundaki Görüşlerinin Değerlendirilmesi.....	125
6.2.1.Sendikaların Sistem Değişikliği Konusundaki Görüşlerinin Değerlendirilmesi	129

6.2.2. Mesleki Kuruluşların Sistem Değişikliği Konusundaki Görüşlerinin Değerlendirilmesi.....	132
6.3. Türkiye Anayasa Platformu	136
6.4.Sistem Değişikliği Konusunda Halkın Yaklaşımını Gösteren Anketlerin Değerlendirilmesi.....	138
7.BAŞKANLIK SİSTEMİNİN TÜRK SİYASAL SİSTEMİNE UYGULANMASI HAKKINDA GENEL DEĞERLENDİRME	141
SONUÇ	150
KAYNAKÇA.....	152

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	: Anavatan Partisi
AP	: Adalet Partisi
BBP	: Büyük Birlik Partisi
BTP	: Bağımsız Türkiye Partisi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP	: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
DİSK	: Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
DP	: Demokrat Parti
DYP	: Doğru Yol Partisi
DSP	: Demokratik Sol Parti
HDP	: Halkların Demokratik Partisi
KESK	: Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu
MBK	: Milli Birlik Komitesi
MGK	: Milli Güvenli Konseyi
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MSP	: Milli Selamet Partisi
MÜSİAD	: Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği
PODEM	: Kamusal Politika ve Demokrasi Çalışmaları Merkezi

SHP	: Sosyal Demokrat Halkçı Parti
TBB	: Türkiye Barolar Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TESK	: Türkiye Esnaf ve Sanatkâr Sendikaları Konfederasyonu
TİSK	: Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu
TMMOB	: Türkiye Mimarlar ve Mühendisler Odaları Birliği
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TÜSİAD	: Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği
TZOB	: Türkiye Ziraat Odaları Birliği
YTP	: Yeni Türkiye Partisi

1.ARAŞTIRMA HAKKINDA AÇIKLAYICI BİLGİLER

Bu bölümde araştırmanın konusu, önemi, amacı, hipotezi, yöntemi, kavram tanımları ve sunuş sırası yer almaktadır.

1.1.Araştırmanın Konusu ve Önemi

İnsanların topluluklar halinde yaşamaya başladığı ilkçağlardan beri, devlet düşüncesinin oluşmasıyla düşünürler en ideal yönetim şekli üzerine kafa yormuş ve pek çok siyasi yönetim modeli fikri ortaya konmuştur. Bu siyasi yönetim modellerinden bazıları hala varlığını sürdürmekte iken bazıları uygarlıklar gelişirken tarih sahnesinden silinmiştir. Pek çok ülke kendi tarihi boyunca birden fazla yönetim şeklini kullanmıştır. Yönetim şekillerinin değişmesi; zamanın, uygarlaşmanın kültürel ve toplumsal değişiminin, düşünce yapısındaki gelişimin beraberinde getirdiği bir mecburiyete dönüşmüştür adeta. Devletler siyasi yönetim anlayışını belirlerken kendi ekonomik, toplumsal, siyasi, etnik, jeopolitik, hukuki ve demokratik alanlardaki altyapı ve özelliklerini dikkate alırken günümüzde dünya genelinde iki siyasal sistem ön plana çıkmaktadır: Başkanlık Sistemi ve Parlamenter Sistem.

Bu tezin konusunu oluşturan ve sistem değişikliği tartışmalarında öne çıkan başkanlık sistemi, başta ABD’de en başarılı düzenlemesi görülen siyasal bir sistemdir. Güney Amerika’dan Rusya Federasyonu’na kadar pek çok ülkede hepsi birbirinden farklı kendi tarihi, sosyolojik ve siyasal koşullarının ürünü farklı düzenlemelerle uygulanan Başkanlık Sistemi; yasama, yürütme ve yargı organları arasında kesin bir ayırma ve dengeye dayanan, yasama ve yargı organlarının demokratik denetimi içinde, yürütme erkinin iktidar alanının diğer siyasal sistemlere göre genişlediği bir hükümet sistemidir.

Osmanlı Devletinin yıkılmasının ardından kurulan Türkiye Cumhuriyetinde siyasal bir sistem olarak ortaya çıkan parlamenter sistemin tıkanmış bürokratik yapıya, istikrarsız hükümetlere neden olduğu ve bir sistem değişikliğinin elzem hale geldiği söylemi son dönemlerde gerek bazı siyasiler gerekse bazı siyaset bilimci ve gazeteciler

tarafından sıkça dile getirilmektedir.1982 anayasasıyla cumhurbaşkanının artan yetkileri ile bozulmuş bir parlamenter sistem uygulandığını düşünenlere göre Türkiye’de başkanlık sistemine yaklaşılmıştır.

Türkiye’de parlamenter sistemin işleyemez hale geldiğini düşünenlere göre bu işlevsizleşmenin nedenlerinden biri Türkiye’nin demokrasi deneyimi açısından genç bir ülke olması ve demokrasi kültürünün yeterince içselleştirilememiş olmasıdır. Hakikaten demokrasiye geçiş süreci tabandan bir istekle olmadığından toplum nezdinde demokrasinin gerekleri kâfi derecede anlaşılamamıştır. Ayrıca Türkiye’de Kurtuluş Savaşının ardından askerler tarafından kurulan bir Meclisle Cumhuriyete geçilmiş olmasının da etkisiyle devlette askerin etkisi daima hissedilmiştir. Şu açıktır ki; Türkiye Cumhuriyeti ordu eliyle kurulmuş olduğundan asker kendini Cumhuriyet ve ilkelerinden sorumlu hissetmiştir. Elbette ki bu etki demokrasinin sağlıklı işlemesini engelleyen bir durumdur. Siyaset mekanizması yıllarca darbe korkusuyla serbest hareket edememiştir. Ordunun siyaset mekanizması üzerindeki etkisi son dönemlerde her ne kadar azaltılmış da olsa, Cumhuriyet tarihimiz başladığından beri Türk demokrasisi darbelerle ağır yaralar almıştır. 1946 yılında başlayan çok partili sistem 27 Mayıs darbesi, 12 Mart muhtırası,12 Eylül darbesi ve 28 Şubat Post-Modern darbesi ile defalarca kere sekteye uğratılmıştır. Bu gerekçelerden ötürü bir kesim başkanlık sisteminin Türkiye’de elzem hale geldiğini düşünürken diğer bir kesim bu sistemin Türkiye’de uygulanması halinde federal yapıyı beraberinde getireceğini ve yürütmenin otoriter bir hal alacağını düşünmektedir. Federalizmin ülkeyi parçalanmaya sürükleyeceği düşünülürken, Türkiye formundaki demokrasinin yeterince yerleşmemiş olduğu ülkelerde otoriterleşmenin kaçınılmaz bir son olduğu söylemi sistem değişikliğine karşı olanlarca sık sık dile getirilmektedir.

Diğer taraftan Türkiye’de siyasi ve etnik anlamda bir toplumsal parçalanmışlığın olduğu da yadsınamaz bir gerçektir. Toplumsal parçalanma ve kutuplaşmanın mevcut olduğu ülkelerde parlamenter sistemin bir sonucu olarak koalisyon hükümetleri yönetimde yer alabilmektedir. Ancak Türkiye’de koalisyon hükümetleri genel itibariyle başarısızlıklarla sonuçlanmış, ekonomik ve siyasal istikrarsızlıklar beraberinde gelmiştir. Koalisyon hükümetleri kurulma aşamasında dahi çıkmazlara girmiş, kurulan hükümetler ise kısa ömürlü olmuştur. Bu nedenle Türkiye’de koalisyon hükümetlerine

karşı olumsuz bir bakış açısı gelişmiştir. Bu durumun en yakın örneği, 6 Haziran 2015 tarihindeki son milletvekili seçimlerinin ardından oluşan belirsizlik ortamı ve bir koalisyon hükümetinin kurulamamasıdır. Partilerin çoğu ideolojik sebeplerle kurulmuş olduğundan birbirine tamamıyla zıt tabanlara hitap eden siyasi partilerin aynı hükümet içinde yer almaları tabanlarını kaybetmelerine neden olmaktadır. Bu da koalisyon hükümetlerinin kurulsalar dahi çokta uzun ömürlü olmayacaklarının bir göstergesidir. Başarısız hükümetlerin darbelere neden olacağı korkusu da tüm bu durumlara eklenince, başkanlık sistemi taraftarları sistemin gerekliliğine daha çok ikna olmaktadır.

Bu çalışmada Türkiye’de siyasal bir sistem olarak başkanlık sisteminin uygulanabilirliği değerlendirilmiştir. Başkanlık sistemi, siyasal sistem ve siyasal sistemin çeşitli aktörleri temelinde incelenmiştir.

1.2. Araştırmanın Amacı ve Hipotezleri

Türkiye’de 1980’den beri zaman zaman tartışılan sistem değişikliği konusu son dönemde en yoğun halini almıştır. Türkiye’de yüz yılı aşkın süredir uygulanmakta olan parlamenter sistemin tıkanmalara neden olduğu, etkin bir yürütmenin gerekliliği ve cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi ile parlamenter sistemin zaten özelliğini yitirdiği sistem değişikliğini talep edenlerin en önemli savları olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu tezin amacı, Başkanlık sisteminin Türkiye şartlarına uyup uymadığının tartışılması ve sistemin uygulanması halinde ortaya çıkacak tablo hakkında olumlu ve olumsuz öngörülerini belirtmektir. Türkiye’de şu anda var olan parlamenter sistemin bir başkanlık sistemiyle değiştirilmesinin ülkeyi olduğundan daha iyi bir noktaya mı yoksa daha kötü bir noktaya mı götüreceğinin öngörülmesinde bir nebze de olsa faydalı olabilmektedir.

Araştırmaya temel oluşturan hipotezler şunlardır:

H1. Başkanlık sistemine karşı olanlara göre Türkiye’de bir sistem değişikliğinin yapılarak başkanlık sistemine geçilmesi halinde sistem otoriter bir hal alacaktır.

H2.Başkanlık sistemini savunanlara göre Türkiye’de bir sistem değişikliğinin yapılarak başkanlık sistemine geçilmesi halinde sistem otoriter bir hal almayacaktır.

H3. Başkanlık sistemine karşı olanlara göre Türkiye’de bir sistem değişikliği yapılarak başkanlık sistemine geçilmesi halinde federal yapılanmaya geçilecektir.

H4. Başkanlık sistemini savunanlara göre Türkiye’de bir sistem değişikliği yapılarak başkanlık sistemine geçilmesi halinde federal yapılanmaya geçilmeyecek, üniter yapı korunacaktır.

Bu çalışmada yukarıdaki hipotezlerin doğruluk payı siyaset bilimcilerin ve siyasetçilerin ayrıca siyasal sistemin çeşitli aktörlerinin fikirleri ışığında değerlendirilerek, olumlu ve olumsuz görüşler objektif bir bakış açısıyla verilmeye çalışılmıştır. Çalışmadaki ana gaye henüz bir sistem değişikliğine gidilmemişken Türkiye’nin siyasi ve sosyal alt yapısının bu durumu kaldırıp kaldırmayacağının tespitine katkıda bulunmaktır. Bu bağlamda sosyal bilimlerde kesin bir sonuca varmanın imkânsızlığı çerçevesinde oluşabilecek sonuçlara dair görüşlere yer verilmeye çalışılmıştır.

1.3. Araştırmanın Yöntemi

Çalışma sırasında takip edilen yöntem nitel ve betimsel olup konunun muhtevası gereği analitik bir araştırma yapılmıştır. Bazı başlıklara göre tanımlamalar ve açıklamalar yapılmış, bazı başlıklara göre ise konuyla ilgili olarak siyaset bilimciler, siyasetçiler ve gazetecilerin düşüncelerine yer verilmiştir. Siyasal partilerin ve baskı çıkar gruplarının sistem değişikliği hakkındaki düşünceleri belirtilmiş, ayrıca halkın sistem değişikliğine bakış açısı anket şirketlerinin yapmış olduğu anketlerin sonuçları yardımıyla ifade edilmeye çalışılmıştır. Araştırma, kütüphane incelemesi ve internet araştırması yapılarak hazırlanmıştır.

1.4. Kavram Tanımları

Bu çalışmada karşılaşılan kavramlardan birkaçı şunlardır:

Başkanlık Sistemi: Başkanlık sistemi, başkan olarak adlandırılan yürütmenin başının doğrudan doğruya veya benzeri bir yöntemle halk tarafından seçildiği, görevini devam ettirebilmek için yasamanın güvenine ihtiyaç duymadığı ve sert kuvvetler ayrılığına dayalı bir hükümet sistemidir (Eren, 2002: 137).

Parlamenteer Sistem: Hükümet ve yasama organının ortak faaliyet alanları ve karşılıklı eylem araçlarına sahip olduğu, iktidarların işbirliğine dayanan bir yönetim biçimidir. Yürütme organının yapısı anayasal fren ve denge mekanizmasının bir parçasıdır (Kaboğlu, 2016: 45-46).

Demokrasi: Demokrasi sözlük anlamı itibarıyla halkın kendi kendini yönetme biçimi olarak tanımlanmaktadır. Latince bir deyim olan demokrasi halk anlamına gelen “demos” ile “egemenlik-iktidar” anlamına gelen kratos sözcüklerinden oluşmaktadır (Tunç, 2008: 115).

Yasama: Yasama, devletin, toplum hayatını düzenlemek maksadıyla hukuk kuralları koyması anlamına gelmektedir. Ancak her kural koyma ve düzenleme yapma bir yasama faaliyeti değildir. Öyleyse kural koyma ve düzenleme yapma işlevinin yasama niteliği taşıyabilmesi için, yasama faaliyeti neticesinde konulan hukuk kuralının genel, objektif ve soyut olmasının yanında devlet otoritesinin maddî yaptırımı yoluyla bağlayıcı olması da gerekmektedir (Vural, 2011:180).

1.5. Araştırmanın Sunuş Sırası

Araştırma yedi bölümden oluşmaktadır. Araştırmanın birinci bölümü “Araştırma Hakkında Genel Açıklayıcı Bilgiler” olup sırasıyla Araştırmanın Konusu ve Önemi, Amaç ve Hipotezleri, Yöntemi, Kavramları ve Sunuş Sırası şeklinde hazırlanmıştır.

Araştırmanın ikinci bölümü “Kuramsal ve Kavramsal Çerçeve” başlıklı olup 3 (üç) alt başlıktan oluşmaktadır. Birincisi “Parlamenteer Sistem “ başlıklı olup alt alta

başlıklar halinde sırasıyla Parlamenter Sistem, Yapısı ve Özellikleri (yasama, yürütme erkleri ve Birleşik Krallık Yüksek Mahkemesi), Parlamenter Sistemin Avantaj ve Dezavantajları, sisteme örnek model olarak Büyük Britanya'nın anlatıldığı başlıklardan oluşmaktadır. İkincisi “ ABD Örneğinde Başkanlık Sistemi” başlıklı olup Başkanlık Sisteminin Tanımı, Yapısı ve Özellikleri (yasama, yürütme erkleri ve Federal Yüksek Mahkeme), ABD’de Sistemin Uygulanmasını Kolaylaştıran Faktörler (Federalizm, Lobicilik, Siyasal Partiler ve Siyasal Kültür), Başkanlık Sisteminin Avantaj ve Dezavantajlarının anlatıldığı başlıklardan oluşmaktadır. Üçüncüsü “Fransa Örneğinde Yarı Başkanlık Sistemi” başlıklı olup, Yarı Başkanlık Sisteminin Tanımı, Yapısı ve Özellikleri (yasama, yürütme erkleri ve Anayasa Konseyi), Fransa’da Siyasal Partiler ve Siyasal Kültür, ardından Yarı Başkanlık Sisteminin Avantaj ve Dezavantajlarının anlatıldığı alt başlıklardan oluşmaktadır.

Araştırmanın üçüncü bölümü “Osmanlı Devleti-Türkiye Cumhuriyeti Anayasal Süreçlerinde Siyasal Rejim Arayışları” başlığı altındaki beş alt başlıktan oluşmaktadır. Bu alt başlıklarda sırasıyla; 1876 Kanuni Esasi Anayasası, 1921 Teşkilat-ı Esasiye Anayasası, 1924 Anayasası, 1961 Anayasası ve 1982 Anayasası incelenmektedir. Bu anayasalarla oluşturulmak istenen rejim ve anayasaların oluşturulma koşulları hakkında bilgi verilmektedir.

Araştırmanın dördüncü bölümünde “Türkiye’de Siyasal Sistem Değişikliği Konusundaki Tartışmalar” başlığı altındaki iki alt başlıkta başkanlık sisteminin Türkiye’de tartışılmaya başlanmasından itibaren devam eden süreç ve tartışmalar incelenmektedir. Birinci alt başlıkta 1982 Anayasasından sonra başlayan tartışmalar incelenmekte, ikinci alt başlıkta ise AKP’nin iktidar olması ile başlayan tartışmalar hakkında bilgi verilmektedir.

Araştırmanın beşinci bölümünde “Başkanlık Sistemi Tartışmalarında Sistem Değişikliğini Savunanların ve Karşı Çıkanların Gerekçeleri” başlığı altındaki iki alt başlıkta sistemin uygunluğu hakkında inceleme yapılmaktadır. Birinci alt başlıkta “Sistem Değişikliğini Savunanların Gerekçeleri” maddeler halinde belirtilmekte, bu nedenler hakkındaki olumlu ve olumsuz görüşler verilmektedir. İkinci alt başlıkta ise

“Sistem Değişikliğine Karşı Çıkanların Gerekçeleri” maddeler halinde belirtilmekte, bu nedenler hakkındaki olumlu ve olumsuz görüşler verilmektedir.

Araştırmanın altıncı bölümünde “ Siyasal Sistem İçindeki Aktörlerin Başkanlık Sistemine Bakışı” üç alt başlık altında incelenmektedir. Birinci alt başlıkta parlamento içindeki ve dışındaki siyasal partilerin sistem değişikliğine bakışı tespit edilmeye çalışılmaktadır. İkinci alt başlıkta baskı-çıkar gruplarının sistem değişikliği hakkındaki görüşleri verilmektedir. Üçüncü alt başlıkta “Türkiye Anayasa Platformu” hakkında bilgiler verilmektedir. Dördüncü alt başlıkta ise sistem değişikliği hakkında halkın bakış açısı anketlerden faydalanılarak verilmeye çalışılmaktadır.

Araştırmanın yedinci bölümünde, öncesinde yer alan altı bölümün genel bir değerlendirmesi yapılmaktadır. Bu bölümde çalışma sonunda elde edilen görüşler belirtilmeye çalışılmaktadır.

Araştırmanın son kısmında “Sonuç” başlığı altında araştırmada incelenen tüm başlıklar ışığında hazırlanmış olan bir sonuç bölümü yer almaktadır.

2.KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde siyasal sistemler; parlamenter sistem, başkanlık sistemi ve yarı başkanlık sistemi ele alınmıştır.

2.1.Parlamenter Sistem

Sartori (1997: 137)'ye göre; parlamenter sistem; parlamento ile hükümet arasında güçler ayrılığına izin vermeyen, yasama ve yürütme erkleri arasında güç paylaşımına dayanan ve hükümetlerin parlamentonun oyuyla atandığı, desteklendiği ve yerine göre azledildiği sistemdir.

Gözler (2000: 26)'e göre; parlamenter hükümet sistemi, yasama ve yürütme kuvvetlerinin birbirinden “yumuşak” şekilde ayrıldığı bir hükümet sistemidir.

Tezcan (2013:556)'a göre; yürütme organının yasama organından kaynaklandığı ve ona karşı sorumlu olduğu bir demokrasi türüdür.

Fendoğlu (2013: 573)' na göre; hukuken ve siyaseten sorumsuz devlet başkanının başkanlığında, yürütme ile yasama erki arasında “yumuşak” kuvvetler ayrılığının olduğu, erkler arasındaki hukuki ilişkinin eşitlik ve dengeye dayandığı bir temsili rejimdir.

Yılmaz (2013: 617)'a göre, yasamanın parlamentoya ait olduğu, yürütmenin de parlamentonun denetiminde olduğu sistemdir.

2.1.1.Parlamenter Sistemin Tarihçesi

Demokratik hükümetlerin tarih sahnesine çıkışından beri var olan ve en çok yaygınlık ve süreklilik gösteren hükümet sistemi parlamenter sistemdir. Şüphesiz ki bunun en önemli nedeni parlamentoculuğun ortaya çıkışı ve gelişiminin demokratik gelişmelerden öncesine dayanmasıdır. Parlamentoculuğun beşiği olarak kabul gören

Büyük Britanya’da hükümet sistemi olarak ortaya çıkışı söz konusu tarihi gelişimin bir sonucudur (Gülsoy, 2013:259).

Temsili rejim Büyük Britanya’da gelişmeye başlamıştır. Kral, kilise liderleri ve asillerle, baronlardan kurulu bir danışma meclisi oluşturulmuştur. Magna Carta’nın 1215’te kabulünden sonra halk temsilcilerinin de davet edilmesiyle 1295’te Temsilciler Meclisi adını almıştır (Fendoğlu, 2013: 573). Ancak henüz bir siyasal rejim doğmuş değildir sadece sistemin kökleri atılmaktadır.

Parlamente sistemin tam olarak ortaya çıkışı, 18. yüzyılda kral ile toplumsal sınıflar arasında yüzyıllarca süren iktidar mücadelesinin sonunda meydana gelmiştir. 1789 Fransız Devriminden sonra temsili sisteme geçen Fransa’da ilk parlamento açılmıştır. Avrupa’da 19. yüzyılda mutlak monarşilerden anayasalı meşruti monarşilere geçildikçe halkı temsil eden parlamentolar güçlenmiştir. Güçlenen parlamentolar ile gücünü kaybeden hükümdarların aralarında uzlaşarak devlet yetkilerini paylaşmalarıyla parlamente sistem doğmuştur (Karatepe, 2013: 228).

Belli tarihsel ortam ve koşullarda doğup gelişen parlamente rejim 17.yüzyılın ortasında Büyük Britanya’da, 19. yüzyılın başında Fransa’da ve 19. yüzyıl boyunca Avrupa monarşilerinde uygulanmaya başlanmıştır. 20. yüzyılda otoriter ve totaliter rejimler karşısında parlamente sistemin zaferinden söz etmek mümkündür. Commonwealth olarak adlandırılan Britanya Uluslar Topluluğu’nda (Hindistan, Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda), İsveç, Norveç, gibi Kuzey Avrupa monarşilerinde, II. Dünya Savaşından sonra Japonya, İtalya, Batı Almanya’da daha sonra İspanya’da parlamente rejim benimsenmiştir (Kaboğlu, 2016: 44-45).

Parlamente rejim başkanlık veya yarı başkanlık sistemleri gibi belli bir zamanda düşünülmüş ve amaçlanarak çerçevesi hazırlanmış bir sistem değildir. Yüzyıllar boyunca meydana gelen olaylar esnasında toplumun demokratik anlamda uyanışıyla yavaş yavaş oluşmuş bir sistemdir. Yani kurgulanmış değil “doğal” bir sistemdir demek yanlış olmaz. Bu sistem yüzyılların tecrübesiyle, deneyerek ve yanılarak en doğrusunun bulunduğu bir sistemdir.

Kaboğlu (2016: 45) parlamenter rejimin doğuşunu şu şekilde özetlemektedir; “Parlamenter rejimin doğuşu, hükümdar iktidarlarının gerilediği; temsili organların ise yayıldığı döneme rastlar. Bu rejim, meşruluk temeli farklı olan iki kaynak arasında gerçekleşmiştir. Monarşi temeline ve temsili temele dayanan meşruluk, rekabete girişmiş ve parlamentarizm her iki meşruluktan her birini somutlaştıran organların eşit bir güçten faydalanmaya başladığı an oluşmuştur. Bu güç eşitliği, parlamenter rejimin koşulu olmuştur. Eşitlik, gerçekte dengeye dönüşmüş ve parlamentoculuk iktidarlar dengesine dayanan bir rejim olarak tanımlanmıştır.”

2.1.2.Parlamenter Sistemin Yapısı ve Özellikleri

Parlamenter sistemin ortaya çıktığı koşullara bakıldığında ideolojik olarak liberal, siyasi temsil kurumu olarak ise seçkinci olduğu dikkat çeker. Mutlak krallıkların yıkılarak siyasal özgürlüklerin kabul edilmesi ile oluştuğu için liberal, ilk parlamentolarda temsilin koşulu zenginlik, kariyer ve erkek olmak gibi vasıflar olduğu için de seçkincidir (Karatepe, 2013:228).

Parlamenter sistem; adından da anlaşılacağı üzere siyasal rejimin özünü parlamentoların oluşturduğu yönetim modelidir. Parlamenter sistemin temel özelliklerinden biri parlamento üyelerinin yani milletvekillerinin halk tarafından doğrudan seçilerek göreve gelmesidir. Yani parlamentonun oluşumu için halk kendi vekillerini seçer ve parlamentoyu oluşturur. Parlamentolar halkın siyasi tercihlerinin temsil edildiği yasama organıdır. Halkoyu ile göreve getirilen parlamento üyeleri kendi içlerinde hükümeti oluştururlar (Akçalı, 2012:192).

Parlamenter sistem, yasama ve yürütme kuvvetlerinin birbirinden “yumuşak” şekilde ayrıldığı bir hükümet sistemidir. Bu ifadeyle anlatılmak istenen şudur; parlamenter rejimde yasama ve yürütme organları hukuken birbirinden bağımsızdır ancak aralarında birtakım işbirliği ve etkileşim mekanizmaları da bulunmaktadır (Gülsoy,2013:260).

Parlamenter sistemin özelliklerinden bazılarını şöyle sıralayabiliriz;

Yürütmenin İki Başlılığı: Klasik Parlamenter sistemlerde yürütme ikili (düalist) bir yapıya sahiptir yani iki başlıdır. Bu yetki, devlet başkanı ve başbakan ile bakanların oluşturduğu bakanlar kuruluna verilmiştir. Devlet başkanı veya cumhurbaşkanı siyasi anlamda sorumsuzdur (Gözler, 2000: 26).

Bu sistemde devlet başkanı veya cumhurbaşkanı ülkenin birliğinin simgesidir ve yürütmenin başıdır. Ancak siyasi olarak sorumsuzdur. Başbakan ise hükümet ve yürütmenin sorumluluğunu taşır. Bakanlar kurulu bir bütün olarak meclis karşısında sorumludur, her bir bakan ayrıca bakanlığının hiyerarşik amiridir (Fendoğlu, 2013: 574).

Devlet başkanlığı makamı; monarşilerde *kral, monark veya hükümdar*, cumhuriyetlerde ise *cumhurbaşkanı* tarafından doldurulmaktadır. Bakanlar kurulu ise, başbakan ve bakanlardan oluşur ve dar anlamda hükümet veya kabine olarak adlandırılmaktadır. Parlamenter sistemin ilk dönemlerinde başbakan, bakanlarla eşit (eşitler arasında birinci) olarak görülmekteyken zamanla önemi artmış hiyerarşik bir üstünlüğe sahip olmuştur. Bu üstünlüğün bir sonucu olarak bakanlar kurulu başbakan tarafından belirlenmekte ve başbakan gerektiğinde devlet başkanına bir bakanının görevden alınması için talepte bulunabilmektedir (Asilbay,2013: 253).

Devlet Başkanının Siyasal Sorumsuzluğu: Parlamenter sistemin ikinci en belirgin özelliği devlet başkanı veya cumhurbaşkanının siyasi açıdan sorumsuz olmasıdır. Devlet başkanının siyasi sorumsuzluğu parlamenter sistemin temel ilkelerindendir (Fendoğlu, 2013: 575).

Parlamenter sistemin pek çok ülkede kullanılması nedeniyle farklı kullanılış biçimleri olduğunu ancak tümünde ortak bazı özelliklerin olduğunu belirtmiştik. Bunun sonucu olarak “parlamenter monarşi” ve “parlamenter cumhuriyetler” ortaya çıkmıştır.

Monarşik yapıli parlamenter sistemlerde devlet başkanlarının (kral veya kraliçe) hem cezai hem de siyasi sorumluluğu bulunmamaktadır. İngilizler bu durumu şu mizahi şekilde yorumlamaktadır; *Kral kendi eliyle bir adam öldürse bundan başbakan sorumlu olabilir, ama kral başbakanı öldürürse bundan kimse sorumlu olmaz*(Fendoğlu,2013:575).

Sorumsuzluk kuralı, parlamenter monarşilerde mutlak olarak uygulanırken parlamenter cumhuriyetlerde “vatana ihanet” gibi belli suçlar dışında geçerlidir. Parlamenter cumhuriyetlerde ise devlet başkanı (cumhurbaşkanı) siyasi açıdan sorumsuzken, cezai açıdan sorumluluk taşımaktadır. Devlet başkanının sorumsuzluğu onun siyasi anlamdaki yetkisizliği ile de ilişkilidir. Çünkü parlamenter sistemin klasik biçiminde, devlet başkanlarının yürütmedeki rolü oldukça düşük, hatta semboliktir. Nitekim parlamenter rejimin gerçek anlamda işleyebilmesi için cumhurbaşkanına tanınan yetkilerin sembolik devlet başkanlığı çerçevesini aşmaması gereklidir (Tunçkaşık, 2015:6).

Bakanlar Kurulunun Sorumluluğu: Hükümet veya kabine olarak da adlandırılan bakanlar kurulu parlamenter sistemin en önemli öğelerinden biridir. Başbakan ve bakanlardan oluşan bakanlar kurulu icranın merkezidir.

Parlamenter sistemde bakanlar kurulu parlamento içinden çıkmakta ayrıca göreve başlarken ve görev süresince parlamentonun güvenoyuna tabi olmaktadır. Bakanlar kurulu, ancak parlamento sandalyelerinin yarıdan bir fazlasına sahip olan parti tarafından kurulmaktadır. Eğer tek parti bu çoğunluğu almayı başaramazsa koalisyon hükümetleri kurulmaktadır (Yazıcı, 2013: 539).

Başbakanın başkanlığında kolektif bir yapıya sahip olan bakanlar kurulunun siyasi sorumluluğu, parlamenter sistemin belirleyici ve ayırıcı özelliklerinden birisi olarak kabul edilmektedir (Asilbay, 2013:256).

Sorumluluk ile kastedilen öncelikle siyasi sorumluluktur. Siyasi sorumluluk parlamentoların, hükümeti istifaya zorlama yetkisidir. Güvensizlik önergesi sonucunda, parlamentonun destek vermediği bir hükümet düşebilir. Siyasi sorumluluk dışında bakanların hukuka aykırı fiillerinden doğan ve mahkeme kararı ile saptanan hukuki ve cezai sorumlulukları da bulunmaktadır. Hukuki sorumluluk, bakanların görevleriyle ilgili olarak devlete verdikleri zararın kendilerine tazminat yolu ile ödettirilmesidir. Cezai sorumluluk ise, bakanların görevleriyle ilgili suçlar hakkındadır. Böyle bir şüphe varsa parlamento, bakan hakkında meclis soruşturması açılmasına karar verir. Soruşturma neticesinde, bakanın Yüce Divana sevki kararlaştırılabilir. Bakanların,

görevleri dışındaki suçlarının takibi ise dokunulmazlıklarının meclis tarafından kaldırılmasına bağlıdır (Tunçkaşık,2015: 7).

Yürütmenin Yasamayı Fesih Yetkisi: Parlamenter sistemin bir diğer ayırıcı özelliği, yürütmenin yasamayı fesih yetkisinin bulunmasıdır. Yani yasama erkinin görev süresi dolmamışken yürütme erkinin yasamayı feshederek ülkeyi seçime götürmesidir.

Yürütmeye tanınmış olan fesih yetkisi, yasama ve yürütme arasındaki karşılıklı fren ve denge araçlarından birisidir. Parlamentonun güvensizlik oyu ile bakanlar kurulunun görevine son vermesini dengeleyen bir unsur olarak yürütmeye de yasamayı fesih yetkisi verilmiştir (Asilbay, 2013: 257).

Parlamenter sistemde yasama organını fesih yetkisi, genellikle devlet başkanına verilir. Devlet başkanının bu yetkiyi kendi istediği zaman mı yoksa belli bir organın talebi üzerine mi vereceği hususu tartışmalıdır. Uygulamada herhangi bir organdan talep olmadan da fesih mekanizması kullanılmıştır. Örneğin II. Abdülhamid'in Meclis-i Mebusan'ı feshi. Ancak bu pek benimsenen bir görüş değildir. Günümüzde bu talep başbakanın gelmekte, devlet başkanı uygun görürse bu yolu kullanmaktadır (Karatepe,2013: 231).

2.1.3. Parlamenter Sistemin Avantajları

Parlamenter sistemde, yürütme organı yasamadan çıkmaktadır. Yürütme organının görevine devam koşulu parlamentonun yürütmeye olan güveninin devamına bağlıdır. Bu organik bağ sayesinde yasama ve yürütme arasında kriz çıkma ihtimali diğer sistemlere göre daha azdır (Bal, 2013: 84).

Parlamenter sistemlerde olası tikanıklarda her zaman çözüm yolu vardır. Yasama hükümetle yaşayacağı siyasi kriz halinde güvensizlik oylamasıyla hükümeti düşürebilir. Aynı zamanda hükümet de yasama ile yaşayacağı bir krizi parlamentoyu feshederek çözümleyebilir. Bu da sistemin tıkanmasını engeller.

Parlamente sistem esnektir. Hükümet ile yasama arasındaki ilişkinin donmaması ve kopmaması için gerekli mekanizmalara sahip olunmasından dolayı ikili ilişkiler gelişime ve değişime oldukça açık ve esnektir.

Parlamente sistemde başarısız bulunan bir hükümet görev süresi bitene kadar devam ettirilmek zorunda değildir. Erken seçimlere gidilerek başka bir hükümet getirilebilir.

Parlamente sistemin kutuplaşmaya yol açma olasılığı başkanlık sistemine göre daha azdır. Başkanlık sisteminde kazanan her şeyi kazanmakta kaybeden ise her şeyi kaybetmektedir. Bu nedenle kaybedenlerin sistemden dışlandığı ve bunun da kutuplaşmaya yol açtığı düşünülmektedir fakat parlamente sistemde böyle bir durum söz konusu değildir.

Parlamente sistemlerde devlet Başkanının (cumhurbaşkanı, kral) ılımlaştırıcı ve uzlaştırıcı bir etkisi vardır. Devlet başkanının sorumsuzluğu ve makamının muhtevası gereği partiler üstü bir konumda olduğu şüphe götürmez bir gerçektir. Devlet başkanları, devlet ve milletin bütünlüğünü temsil ederler. Böyle tarafsız bir devlet başkanının siyasal mücadeleyi ılımlaştırıcı bir rolü vardır. Devlet başkanı herhangi bir hükümet ile yasama arasındaki çatışma durumunda hakemlik görevi üstlenir.

2.1.4. Parlamente Sistemin Dezavantajları

Parlamente sistemin dezavantajlarından biri halkın hükümeti doğrudan doğruya seçememesidir. Halk tarafından seçilen parlamento üyeleri tarafından hükümet seçilmektedir.

Parlamente sistemin en önemli çıkmazlarından biri koalisyonlardır. Bu sistem uygulanan nisbi seçim sisteminin sonucu olarak genelde koalisyonlara neden olmaktadır. Koalisyonlar, yönetim konsensüsü oluşturmada belli ölçüde faydalı olsa da keza İskandinav ülkelerinde başarılı uygulamaları bulunsa da genelde pek çok ülkede kriz çıkardığı ve sorunları çözemeyen hükümetler oldukları bir gerçektir (Kuzu, 2013: 31).

Parlamente sistemde koalisyon hükümetlerinin bir diğ r sakıncası ise sorumluları belirlemenin halk açısından g  le mesidir. Başbakanın yürütmedeki aksaklıkların sorumluluğunu  stlenmeyip, doğrudan doğruya koalisyon ortaklarından birinin üstüne yıkmaya olanağı yüksektir.

Parlamente rejime yöneltilen en önemli eleştiri, hükümet istikrarsızlığına yol açmasıdır.        bu rejimde hükümet, parlamentonun güvenine dayanır; dolayısıyla parlamento tarafından her zaman görevden alınabilir. Bu durumda hükümet istikrarsızlıklarına ve kısa süreli hükümetlere yol açabilir.

Bilindiğı gibi parlamente sistemin en önemli özelliğı kuvvetler arasında eşitlik ve denge sağlamasıdır. Bu dengenin doğal sonucu olarak yasama organı, elindeki denetim mekanizmaları ile hükümeti d    rme ve denetleme yetkisine sahiptir. Ancak siyasi parti ger eğı bu denetlemeyi zorlaştırmaktadır. Hangi parlamento  oğunluğı kendi partisinden olan hükümeti yeterince denetleyebilir veya d    rebilir?(Kuzu,2013: 29).Kuzu'nun da belirttiğı şekilde parlamente sistemde denge ve denetleme mekanizmaları sağlıklı şekilde i letilmeyebilir.

2.1.5.  rnek Model: Büyük Britanya

Büyük Britanya, yüzyıllar süren evrim sonunda mutlak monar iden me rutı monar iye geçmiştir. Büyük Britanya'da demokrasinin temellerini atan ilk gelişme 1215'te Magna Carta'nın kabul edilmesidir. Magna Carta belgesi feodal ve tepkiseldir denilebilir ancak muhtevastından çok daha önemli olan şey, kralın yetkilerini sınırlayarak onun hukukun sınırları içinde kalmasını sağlamasıdır (Roskin, 2014: 25).

Magna Carta ile ba layan süreç içerisinde "Ta "ın gücü zamanla azalarak bir devlet simgesi haline getirilmiştir. VIII. Henry gibi g c l  krallar döneminde çok kanlı bir şekilde uygulanan siyasal karar alma hakkı, çeşitli ayaklanmalar ve 1648 yılında bir savaş sonunda Kral II. Charles'in yenilmesi gibi nedenlerle monarktan alınarak parlamentoya devredilmiştir. Parlamenteoda bulunan Avam Kamarası zamanla Lordlar Kamarasının yetkilerinin çoğunu ele geçirmiş, bu evrim 19. yüzyılda büyük ölçüde

tamamlanmıştır. Sanayi Devrimiyle birlikte orta sınıfın güçlenmesi ve aristokratların zayıflaması Lordlar Kamarasının etkisinin azalmasında en önemli etkidir. Ancak Lordlar Kamarası gücünü kaybetmesine rağmen korunmuş tıpkı “Taç” gibi siyasal gücü törpülenerek sembolik hale getirilmiştir (Kalaycıoğlu, 2014: 42).

Büyük Britanya yazılı bir anayasaya hiçbir zaman sahip olmamıştır. 19. yüzyılda Bagehot tarafından yazılan English Constitution (1867) Krallığın siyasal rejimini betimlemiştir. Bu eser, Britanya’nın siyasal rejiminin incelenmesinde kullanılan ana kaynaktır (Kalaycıoğlu, 2014: 43).

2.1.5.1. Büyük Britanya’da Yasama

Büyük Britanya Parlamentosu en uzun tarihli parlamentolardan biridir. Bu niteliğinden dolayı, diğer parlamentolara model teşkil etmiştir. İngiliz parlamento kurumunun çevresel koşullara adaptasyon yeteneği şaşırtıcı derecede iyidir. Başlarda ortaçağ kraliyet konseylerinden oluşan bu karar organı, 15. yüzyıl orta sınıfı (gentry), 18. yüzyıl aristokrasisi, 19. yüzyılın zengin sınıfı (plütokrasi) ve çağımızın kitle demokrasilerinin amaçlarına başarılı bir şekilde uyarlanmış, dünyanın en başarılı yasama kurumlarından biridir (Durgun, 2013: 340).

Büyük Britanya’da yasama, Avam Kamarası ve Lordlar Kamarasından oluşan ikili bir parlamentodan oluşmaktadır. İlk dönemlerde Lordlar Kamarası yasamada etkinken zamanla Avam kamarası, Lordlar Kamarasından çok daha güçlü duruma gelmiştir. Avam Kamarası halk tarafından seçilen bir yasama organıdır. Lordlar Kamarası ise asillerden oluşmaktadır.

Avam Kamarası: Büyük Britanya’da yasamanın alt meclisi olan Avam Kamarası 650 (altı yüz elli) üyeden oluşmaktadır. Avam Kamarası üyeleri, beş yıllık bir süre için seçilirler. Avam Kamarası 2004 yılına kadar 659 (altı yüz elli dokuz) milletvekilinden oluşmaktaydı İskoçya Parlamentosu kanunu ile bu sayı 2005’ten itibaren 650 (altı yüz elli)’ye düşürülmüştür. Seçim sistemine göre 18 yaşını geçmiş olan Birleşik Krallık ve

Kuzey İrlanda vatandaşlarıyla İngiltere’de ikamet eden İngiliz Uluslar Topluluğu vatandaşları seçimlerde oy kullanabilmektedirler (www.wikipedia.com.tr).

Britanya siyasetinin dayandığı temel ilke “çoğunlukçuluk”tur. Ayrıca sistem bir siyasal partinin seçimden sonra tek başına hükümet kurması için gerekli koşullar yaratılarak oluşturulmuştur. Siyasal partiler seçime parti başkanlarının iktidar olmaları halinde başbakan olacağını ve yanındaki mesai arkadaşlarının da bakan olacağını bilerek girerler. İkinci en fazla sandalyeyi kazanan parti ise ana muhalefet partisi olarak Avam Kamarasındaki yerini alır (Kalaycıoğlu, 2014: 44).

Avam Kamarasında iki büyük parti (İşçi Partisi ve Muhafazakâr Parti) uzun ve paralel yerleştirilmiş sıralarda, karşı karşıya otururlar. Parlamento her yıl kasım ayında Kraliçe’nin taht adına yaptığı bir konuşma ile başlar. Konuşma başbakan tarafından yazılmıştır, Kraliçe bunu sadece ilan eder. Avam Kamarasında bütün yasama faaliyeti hükümet tarafından ortaya konur ve parti disiplini sebebiyle de neredeyse hiç değişikliğe uğramadan geçer. Tekliflere karşı çıkma görevi Meclis Başkanının solunda oturan muhalefete düşmektedir (Roskin, 2014: 47-48).

Lordlar Kamarası: Lordlar Kamarası Birleşik Krallık Parlamentosunun üst kamarasıdır. Üyeleri "Lord" unvanını taşır. Lordlar Kamarası şu anda çoğu ömürlük asillerden, 92 (doksan iki) miras yoluyla atanmış olan lord ve 26 (yirmi altı) üst düzey papazdan oluşan yaklaşık 700 (yedi yüz) asilden oluşmaktadır. Bu kamaranın üyeleri ömürleri boyunca bu görevi yaparlar. Lordlar Kamarasının yetkileri şu anda oldukça sınırlıdır. Avam Kamarasında başbakanın yetkilerinin denetleme konusunda tek yetkili merci Lordlar Kamarasıdır. 1999’da Başbakan Blair, Lordlar Kamarasının miras yoluyla gelen pek çok asilzadesini görevinden alarak, ülkede kültürel veya düşünsel alanda sivrilmiş olan seçkin Britanyalıları Lordlar Kamarasına ömürlük asiller olarak almıştır. Pek çok İngiliz, Lordlar Kamarasının köklü bir reforma uğrama zamanının çoktan geldiğini kabul etmektedir ancak ne yapılacağı konusunda mutabık değildir (Roskin, 2014: 49-50).

2.1.5.2. Büyük Britanya’da Yürütme

Büyük Britanya’da yürütme erki ikili bir yapıya sahiptir. Bir tarafta “Taç” (kral veya kraliçe), diğer tarafta ise “Başbakan ve Kabine” (hükümet) bulunur.

2.1.5.2.1.Kral veya Kraliçe

İngiltere’de kraliyet, kral veya kraliçeden oluşur. Krallık babadan oğula geçer. Ölen kralın oğlu yoksa kızı bu göreve getirilir. Kralın çocukları yok ise akrabaları arasından biri tahta geçer.

Devlet Başkanı olarak krallık veya kraliçelik, çok fazla sembolik gücü olan ama gerçek siyasi gücü olmayan onursal bir görevdir. Kral veya kraliçe *hüküm sürer ancak hükmetmez* (Roskin, 2014: 38).

Başbakanı seçme yetkisi her ne kadar kralın elinde olsa da kral veya kraliçe rast gele birini başbakan olarak seçmemektedir. Kral veya kraliçe başbakanı mecliste çoğunluğa sahip parti liderinden seçmelidir. Bunun dışında monarkın siyasi yönde bir gücü ve yetkisi bulunmamaktadır. Ancak kral veya kraliçe manevi yönü ile siyasi konularda özellikle uluslararası siyasette parlamenterler üzerinde etkili olabilmektedir (Roskin, 2014: 38).

2.1.5.2.2.Başbakan ve Hükümet

Büyük Britanya’da yürütme erki, parlamenter sistemin yapısına uygun olarak düalist bir yapıya sahiptir. Yürütmede asıl etkili olan başbakan ve bakanlardır. Hızlı ve merkezi kararlar alınmasını gerektiren kabine hükümeti, I. Dünya Savaşından beri giderek önem kaybetmektedir. Artık başbakan küçük bir kişisel kadroyla politikaları geliştirmekte ve daha sonra kabinesini bundan haberdar etmektedir. Ancak kabine, en azından dışarıya karşı birbirlerine sadık kalma ve başbakanı destekleme anlamına gelen “ortaklaşa sorumluluk” tavrı sergilemektedir. Sayı ve bakanlık adları değişse de son zamanlarda kabine yirmi kadar bakanlıktan oluşmaktadır (Roskin, 2014: 40-41).

Kabine meclise karşı sorumludur. Bakanların tek tek bireysel sorumlulukları olduğu gibi, meclise karşı kolektif sorumlulukları da vardır. İngiliz parlamenter sistemi, iki partili bir parlamenter sistem olma özelliğine sahiptir ve bu özellik parlamenter sistemin işleyişini etkiler. Partilerden biri parlamentoda çoğunluğa sahiptir, önemli sorunlarla ilgili oylamalarda parti içi disiplin sağlanmıştır. Sistemin iki partili olması sonucu kabine mecliste çoğunluğa sahip parti üyelerinden oluşur ve parti otoritesine tâbidir. İktidar partisi programını uygulama olanağına sahiptir, bu da partileri seçimlerde gerçekçi olmaya iter, yapılan vaatlerin gerçekleştirilebilir olmasına dikkat edilir. Hükümetin muhtemel bir başarısızlığını başkalarının üzerine atma olanağı yoktur (www.wikipedia.com.tr).

Büyük Britanya’da başbakanlık kurumunda muazzam bir iktidar birikimi mevcuttur. Bunun nedeni ise Britanya siyasetinde hukuken yürütmenin yasamadan bağımsız olması ancak fiilen başbakanlığın hem yürütmenin hem de yasamanın en etkili kurumu olmasıdır. Kralın gücü sembolik olduğundan tüm yetkiler başbakanda toplanmaktadır (Kalaycıoğlu, 2014: 45). Sartori (1997: 141-142)’ nin tabiriyle “Başbakanlık Parlamentarizmi” nin en güçlü örneğini Büyük Britanya uygulamaktadır.

Britanya siyasetinde iktidar dizginleri bir tek kişinin yani başbakanın elinde olsa dahi başbakanlar diktatöre dönüşmezler. Çünkü seçim süreleri hiçbir durumda beş yıldan daha uzun sürmez. Avam Kamarası güvensizlik oyu ile başbakanı düşürebilir ancak bu pek sık olmaz. Başbakanın önemli bir yetkisi de henüz süresi gelmemiş olsa dahi yeni bir seçim isteme hakkıdır. Başbakan kraliçeden meclisi feshetmesini ve seçimlere gidilmesini isteyebilir (Roskin, 2014: 44-45).

2.1.5.3. Birleşik Krallık Yüce Mahkemesi

Büyük Britanya parlamenter sisteminde yasama ve yürütme gibi yargı da ayrı bir erktir. Yakın zamana kadar en üst yargı mahkemesi olarak kabul edeceğimiz işlevi Lordlar Kamarasının Hukuk Lordları gerçekleştirmekteydi. Yani ayrıca bir anayasa mahkemesi bulunmamaktaydı. Ancak 2005 yılında yeni bir yasa oluşturulmuş ve bu durum değiştirilmiştir. Birleşik Krallık Yüce Mahkemesi adı verilen bir en üst temyiz ve

anayasa mahkemesi oluşturulmuştur. Bu yolla daha önce mevcut olmayan yasama erkinin kullanımında anayasaya uygunluğun denetiminin yargı tarafından yapılmasının önü açılmıştır. Yasaların üst yargı tarafından denetlenmeye başlanması ile erkler arasındaki yasamanın egemenliği ilkesi zayıflamıştır (Kalaycıoğlu, 2014: 47).

2.1.5.4. Büyük Britanya’da Siyasal Partiler ve Siyasal Kültür

Büyük Britanya’da siyasal partilerden ikisinin oldukça uzun geçmişleri bulunmaktadır. Muhafazakâr Parti’nin kökleri Britanya Parlamentosu içinde Tory adı verilen ve aristokrat kökeninden gelen çok sayıda parlamenter barındıran bir grubun 18. yüzyılda güçlü bir hizip olarak ortaya çıkmasına kadar uzanmaktadır. 1980’lerin sonunda sosyal demokratlarla birleştikten sonra adını Liberal Demokrasi Partisi olarak değiştiren Liberal Parti’de benzer olarak aynı dönemlerde Parlamentoda yer alan burjuva kökenli Whig adı verilen hizbin devamıdır. İşçi Partisi ise işçi sendikalarının birleşmesi ile kurulmuş işçi sınıfını temsil eden siyasal partidir. 20. yüzyılda kurulan İşçi Partisi 1920’lerden itibaren Britanya siyasal hayatında etkinleşmeye başlamıştır (Kalaycıoğlu, 2014: 48).

1920’lerden itibaren İşçi Partisinin Avam Kamarasında daha etkin olmasıyla Liberal Parti etkinliğini yitirmiştir. Son dönemlerde seçim yarışı daha çok Muhafazakârlar ile İşçi Partisi arasında cereyan etmektedir. Tek üyeli oy çokluğu bölgeleri sistemi nedeniyle Liberaller yüzde yirmilerde oy almalarına karşın Avam Kamarasında birkaç düzine sandalyeden fazlasını alamamaktadır (Roskin, 2014: 52). Büyük Britanya siyasal hayatında bu üç büyük parti dışında küçük partiler de bulunmaktadır.

Parti yapılanması disiplinli olan Büyük Britanya’da sorumlu parti hükümeti modeli görülmektedir. Bu modelde, yetkiler hükümette toplanmakta klasik yasama-yürütme ayrılığının yerini çoğunluk partisinin disiplin yoluyla fiilen ortaya çıkardığı güçler birliği almaktadır. Parti disiplini ise çok partili parlamenter sistemlerde çok da rastlanmayan istikrarı beraberinde getirmektedir. Bu sistemde parti disiplininin muaf

parlamenteler bulunmamaktadır. Aslında siyasal partilerin disiplinli ve tutarlı olması parlamenter sistemden doğmaktadır (Durgun, 2013: 341).

Büyük Britanya önceden beri sınıfsal oy vermenin en iyi örneklerinden biri olmuştur. Emekçi sınıfının çoğunluğunun sol partiye yani İşçi Partisine buna karşın orta sınıfın çoğunluğunun sağ partiye yani Muhafazakâr Partiye oy verdiği bir siyasi tablo mevcuttur. Tabi bu yüzde yüzlük bir oran değildir ancak sınıf farklılıkları İngiliz siyasal kültürünün önemli bir parçasıdır. Bunun yanı sıra bölgesel yapı da oy verme üzerinde etkilidir. Toryler özellikle Büyük Britanya'nın güneyinde, küçük kasabalarda ve kırsal yörelerde oldukça kuvvetlidir. İskoçya'da, Galler'de ve büyük sanayi şehirlerinde ise İşçi Partisi oldukça kuvvetlidir. Yani oy kullanma davranışı sınıf artı bölge, etnik grup, din ve kent-kır farklılıkları gibi birden fazla faktörden etkilenir (Roskin, 2014: 59-61).

İngiliz siyasetinde bir miktar ideoloji mevcuttur ancak bu durum ideolojilerin seçim kazandığı ya da ülkeyi yönettiği bir hale asla gelmemiştir. İngiliz siyaseti gelenekleri korur. Öyle ki siyasi gelenekler İşçi Partilerinde dahi görülmektedir. İngilizler genellikle kibarlık, pragmatizm, meşruluk, otoriteye saygı ve şiddetten uzak durma eğilimleri taşırlar (Roskin, 2014:62).

2.2.ABD Örneğinde Başkanlık Sistemi

Bu başlıkta başkanlık sistemi ABD örneği çerçevesinde ele alınmıştır. Başkanlık sistemi ABD'de ortaya çıkmış olan bir sistem olduğundan ilk ve en mükemmel şekli yine bu ülkede görülmektedir. ABD'de denge ve denetim mekanizmalarının etkin bir şekilde işlerlik gösterdiği bu sistem, uygulandığı diğer ülkelerde ABD'deki uygulananından oldukça uzak görüntüler sergilemiştir. Bu nedenle sistem hakkında bilgi verilirken ABD örneği temelinde açıklamalar yapılmaktadır.

2.2.1. ABD Başkanlık Sistemi

Sartori (1997: 113-115)' ye göre başkanlık sisteminin tanımlayıcı kriterleri: devlet başkanının belli bir zaman dilimi için seçilmesi, hükümetin ya da yürütme organının parlamentonun oyuyla ne atanması ne de düşürülebilmesi ve başkanın yürütme organını yönlendirmesidir. Şu halde bir siyasal sistem ancak ve ancak devlet başkanı halkoyundan çıktığı, önceden belirlenmiş görev süresi içinde parlamentonun oyuyla görevden uzaklaştırılamadığı ve atadığı hükümetlere başkanlık ettiği takdirde başkanlık sistemidir.

Juan Linz (1994)'e göre ise; Başkanlık sistemi çift demokratik meşruiyete dayanan, kongre ve başkanın sabit bir süre için seçildiği, başkanın art arda seçilemediği, başkanın kabineyi atamak veya azletmekte mutlak yetkiye sahip olduğu, hükümetin ve devletin başı sıfatlarının tek kişide toplandığı sistemdir (Yazıcı, 2002: 36-37).

Uluşahin (1999: 30-52) 'e göre başkanlık sistemi; başkanın doğrudan veya doğrudan benzeri bir şekilde halk tarafından belli bir süre için seçildiği, yürütmenin yasamanın güvenine dayanmadığı ve yürütmenin tek kişiden oluştuğu bir yönetim biçimidir.

Kalaycıoğlu (2014: 23) ise başkanlık sistemini şöyle tanımlamaktadır; hükümet kuvvetlerinin birbirinden bağımsız, eşit güçle birbirini dengeleyen ve denetleyen, onların uzlaşması durumunda yönetimin sağlandığı, uzlaşamadıkları durumda ise yönetimin sağlanamadığı sisteme başkanlık sistemi denir.

2.2.2. ABD Başkanlık Sisteminin Tarihçesi

İngiliz sömürgesi iken 1781 yılında bağımsızlığını kazanan 13 koloni Amerikan Cumhuriyetini kurmuştur. Konfederasyon şeklinde yapılanmış olan cumhuriyet eyaletlere ekonomi ve dış politika konusunda geniş yetkiler tanımaktaydı. Bu siyasi yapılanmadan kaynaklanan çeşitli sorunlar nedeniyle kapsamlı bir anayasa hazırlanması fikri o dönem ortaya çıkmıştır. 1787 yılında toplanan Anayasa Kongresi, temel siyasi kurumlarının güç ve yetkisi de dâhil olmak üzere yeni devletin siyasal kurumlarını ve

demokratik yapısını belirleyen ilkeleri ortaya koymuştur. Başkanlık sistemi de bu anayasa da hükümet şekli olarak belirlenmiştir (Sayarı,2014:100-101).

Başkanlık sistemi, parlamenter sistem gibi tarihi gelişimin ürünü olmayıp, 1787’de Philadelphia’da toplanan kurucu meclisin uzun tartışmaları sonunda ve insan aklından doğmuş bir sistemdir. Başkanlık sistemi önce düşünülmüş, bu iş için kurul toplanmış ve ilkeleri belirlenmiştir yani önce doktrini yapılmış ardından uygulamasına geçilmiştir (Kuzu, 2012: 19) .

1787 tarihli Amerikan Anayasasını kaleme alan kurucu babalar (Washington, Jaferson, Madison ve Hamilton) bu anayasayı demokratik bir anayasa olarak tasarlamamışlardır. Bu anayasa hazırlanırken İngiltere’deki meşruti monarşiden etkilenmişlerdir. Ancak kurucular aynı zamanda Locke ve Montesquieu’nun görüşlerini de bilen insanlardır. Kurucuların ortak düşüncesi yasama organının üstün gücüne bel bağlamamak ve kuvvetler dengesini sağlamaktır. Bunu yaparken de halkın ve aristokratların yer aldığı yasama kuvveti ile kralın bulunduğu İngiliz yönetim modelini Cumhuriyete uyarlamışlardır (Teziç, 2013: 368).

Amerikan Anayasası ABD kurucularının halk egemenliğini korumasını ve hükümetin halkın rızasına dayalı olarak icraatından halka karşı sorumlu olmasını sağlamayı amaçlayan bir belgedir. Hala yürürlükte olan anayasa sonuncusu 1992’de olmak üzere 27 (yirmi yedi) kere değişikliğe uğramıştır. Haklar Kanunu (Bill of Rights) olarak bilinen ilk 10 (on) değişiklik ABD vatandaşlarının haklarını belirlemekte ve bireysel özgürlükler ile kanun önünde yargılanma sürecini güvence altına almaktadır (Sayarı,2014:102).

2.2.3. ABD Başkanlık Sisteminin Yapısı ve Özellikleri

Başkanlık sisteminde, yasama ve yürütme organları arasında sert bir kuvvetler ayrılığı bulunmaktadır. Yürütme ve yasama organlarına birbirlerinin taşkınlık eğilimlerini engelleyecek yetkiler verilmiştir. İcra organını tek başına başkan temsil etmektedir. Başkan alelade bir cumhurbaşkanı değildir. Nüfuzu ve otoritesi eski hükümdarları hatırlatacak düzeyde yüksektir (Kuzu, 2012: 20-21). Başkanlık rejiminde

yürütmenin bu üstünlüğü anayasa hükümlerinden ve başkanın genel oy ile halk tarafından seçilmesinden kaynaklanmaktadır (Teziç,2013:368).

Başkanlık sisteminde yasama ve yürütme anayasada belirlenen süre zarfında kesintisiz olarak görev yapmaktadırlar. Başkan yasama meclisini feshedememekte meclis de başkanı azledememektedir. Bu da organların hiçbirinin diğerine baskı yapamaması ve hukuken etkileme olanağının bulunmaması sonucunu doğurur (Teziç, 2013: 369) .

Bu tespitlere bakılarak başkanlık sisteminin genel hukuki özellikleri şu şekilde sıralanabilir;

- Meclis ve hükümet birbirinden ayrı birer organ şeklinde hareket ederler. Bu iki kurumun da kadro yapılanması birbirinden farklıdır. Hükümet meclis bünyesinde olmadığı için parlamento sisteminden ayrılır. Meclis ve hükümet birbirinden ayrı olarak doğrudan halk seçimi ile iktidara gelirler.

- Meclis ve hükümet birbirinden bağımsız olarak iktidarda kalırlar. Yetkilerini paylaşan güçlerin ayrılığını ve eşitliğini sağlayan temel etken budur. Meclis içinden olmayan hükümetin, meclise karşı siyasi sorumluluğu da yoktur, seçim dönemi içinde izlediği politikalar (program) nedeni ile meclis tarafından görevinden azledilemez. Kısaca, hükümet – başkan aynı seçim dönemi içinde kimseye karşı sorumlu değildir. Hükümet fesih mekanizmasını işleterek, meclisin görevine son veremez (Becerem vd, 2007:166).

- Yürütme organı bölünmemiştir. Halk tarafından doğrudan seçilen hükümet tek kişiden oluşur. Bu kişi aynı zaman da Devlet başkanıdır. Başkan tarafından seçilen ve meclis tarafından onaylanan yardımcılar ise bir bakanlar kurulu (kabine) oluşturmazlar.

2.2.3.1.ABD Başkanlık Sisteminde Yasama

Başkanlık sisteminde yasama organı, başkanlık seçiminden farklı bir seçimle göreve gelirler. Bu sistemde iki kamaralı bir yasama organı yani kongre bulunmaktadır.

Bunlar temsilciler meclisi ve senatodur. Temsilciler meclisi (House of Representatives) tek kişi-tek oy esasına göre nüfusa orantılı olarak belirlenen ve tamamı 435 (dört yüz otuz beş) üyeden oluşan alt kamaradır. Üst kamara Senato (Senate) ise seçmen nüfus sayısına bakılmaksızın her eyaletten 2 (iki) senatörün seçilerek oluşturulduğu meclistir. Temsilciler meclisinin seçimleri iki yılda bir yapılmakta ve senatonun 1/3'ü yenilenmektedir. Senato üyeleri ise altı yıl görev yapmak için seçilirler ve senatonun 100 (yüz) üyesi vardır. ABD'de yasama organı seçilmeleri itibari ile başkandan bağımsız hareket etmektedir (Kalaycıoğlu, 2014: 23).

Senatör olabilmek için 30 (otuz) yaşını doldurmuş olmak ve en az dokuz yıldır Amerikan vatandaşı olmak gerekmektedir. Temsilci olabilmek için de, 25 (yirmi beş) yaşını doldurmuş olmak ve en az yedi yıldır Amerikan vatandaşı olmak gerekmektedir (Kuzu, 2005:176).

Her iki meclis, başkanın mesajını dinlemek için olağanüstü hallerde kongre halinde toplanmaktadırlar. Bu hallerin dışında her iki meclis, ayrı ayrı toplanarak yasama fonksiyonlarını yerine getirmektedirler. Yasa önerileri kongre üyelerince yapılır, vergi ile ilgili yasaları yalnızca temsilciler meclisi verebilir. Bunun dışında her iki meclis yasa yapma konusunda eşit yetkiye sahiptir. Yasa tasarısı hangi mecliste yapılmışsa önce o mecliste görüşülür, karara bağlanır daha sonra diğer meclise gider. Bu meclis tasarımı aynen kabul eder, reddeder veya değiştirir. Her iki meclis, tasarı üzerinde anlaşamadığı takdirde karma bir komisyon kurulur ve uzlaşma sağlanır. Tasarı her iki meclis tarafından kabul edildikten sonra Başkanın onayına sunulur (Karatepe,2005:243).

Başkanlık sisteminde aynı kişi hem yasama organında hem de yürütme organında görev alamaz. Başkanlık hükümeti sistemi sert kuvvetler ayrılığına dayanan bir hükümet sistemi olduğu için, yürütme yetkisine sahip olan başkan yasama organının üyesi değildir. Başkanın yasama organının çalışmalarına katılımı da son derece sınırlıdır. Yürütme organı kanun teklif edemez, yasama çalışmalarına katılamaz, yasama organının çalışmalarını engelleyemez. Yürütme organının yasama organı faaliyetleri ile ilgili olarak önemli bir yetkisi vardır, o da kanunları veto etme yetkisidir (Kalaycıoğlu, 2014: 24) .

Başkanın yasama organını feshetme yetkisi bulunmamaktadır. Yasama organının da başkanı görevden azletme gibi bir yetkisi bulunmamaktadır. Bunun istisnası Temsilciler Meclisinde itham edilen başkanın üçte iki oy çokluğu sağlandığı takdirde Senatoda mahkûm edilmesidir (Teziç,2013: 369). Aslında bu sistemde asıl kuvvet ne başkanındır ne de kongrenin, asıl güç anayasanındır. Başkan kongre ile iyi geçinmeye ve mutabık kalmaya mecburdur. Aksi takdirde başkanın yüksek kudreti yağmur altındaki buz gibi erir (Kuzu, 2005:171).

Kural olarak yasama organı, yürütme organının üzerinde herhangi bir yetkiye sahip değildir. Yine de yasama organına yürütme organı ile ilgili birtakım yetkiler kısıtlı da olsa verilmiştir. Aşağıda, yasama organının yürütme organı üzerinde sahip olduğu birtakım yetkilerinden bahsedilmiştir;

Atamalar: Kural olarak yürütme içindeki atamalar Başkanın elindedir. Senato bakan (sekreter), yüksek mahkeme üyesi, büyükelçi ataması gibi bazı önemli atamalarda basit çoğunlukla onay vermektedir. Senato bu yetkisini hemen hemen daima olumlu kullanmaktadır (Kuzu,2005: 179).

Milletlerarası Antlaşmaların Onaylanması: Bu sistemde dış politikanın merkezinde Başkan yer alır. Dolayısıyla milletlerarası antlaşmaları yapma yetkisi başkana aittir. Ancak, yapılan antlaşmaların geçerli olabilmesi, Senato tarafından onaylanmasına bağlıdır. Antlaşmaların onaylanmasında 2/3 çoğunluk aranmaktadır (Kuzu,2005:179).

İmpeachment: Başkanın cezai sorumluluğu ile ilgili olarak öngörölmüş bir yoldur. Temsilciler meclisi tarafından suçlanan Başkan, Senato tarafından üçte iki çoğunlukla yargılanmak üzere görevli ve yetkili mahkemeye sevk edilir. Bu kararın doğrudan başkanlık görevini sona erdirmeye gibi bir fonksiyonu vardır (Tunç vd, 2009: 9).

Bütçe: Kongre, yürütme organının hazırladığı bütçeyi kabul etme, kabul etmeme ya da değiştirerek kabul etme gibi yetkilere sahiptir. Bütçe, kongrenin Başkana karşı kullanabileceği en etkin silahtır. Kongrenin bu yetkisine karşılık olarak Başkanın da kongreye karşı kullanabileceği veto yetkisi vardır. Başkanın veto ettiği bir tasarının

kanunlaşarak yürürlüğe girmesi için iki meclisin ayrı ayrı 2/3 çoğunluk ile tekrar kabul etmesi gerekmektedir (Kuzu,2005: 178).

2.2.3.2. ABD Başkanlık Sisteminde Yürütme (Başkan)

Başkanlık sisteminde yürütme organı tek kişiden oluşur. O da “başkan”dır. Yani başkanlık sisteminde yürütmede “tek başlılık” vardır. Başkanlık sisteminde, başkanın dışında sembolik bir devlet başkanlığı makamı yoktur. Başkan aynı zamanda, devlet başkanıdır. Diğer yandan, başkanlık sisteminde, parlâmenter sistemlerde görülen tipte bir “kabine”, yani “kolektif” bir yürütme organı yoktur. Bütün yürütme yetkisinin sahibi tek başına başkandır.

Başkan iki dereceli bir seçimle halk tarafından dört yıllık bir süre için seçilir ve en fazla iki kere seçilebilir. Başkan adayı olabilmek için 35 yaşını doldurmuş olmak ve on dört yıldan beri Amerikan vatandaşı olmak gerekmektedir (Kuzu, 2012: 27).

Başkanlık sisteminde yürütme birimlerinin başı durumunda olan kişiler, parlâmenter sistemlerdeki bakanlar gibi değil başkanın yardımcılarını konumundadır. 12 (on iki) başkan yardımcısı bulunmakta ve bu kişiler parlamento üyesi olmadıkları gibi meclislerdeki görüşmelere katılmamaktadırlar. Başkan yardımcılarını “sekreter” denir. Sekreterler, başkanın emir ve talimatı dışına çıkamazlar. Sekreterler, başkan tarafından atanırlar ve başkan tarafından görevden alınırlar. Keza sekreterler, yasama organına karşı değil, münhasıran başkana karşı sorumludurlar. Parlâmenter rejimlerdeki gibi devlet başkanı ile parlamento arasında bağlantı kuran ve dayanışma içinde olan bir kabine başkanlık rejiminde yer almamaktadır (Teziç,2013: 368).

Başkan ve sekreterleri bir araya gelip toplanabilir ve yürütme işlerini görüşebilirler. Başkan ve sekreterlerinin toplanmasına “kabine” ismi de verilebilir. Ama bu “kabine”, parlâmenter hükûmet sistemlerinde görülen kabineden çok farklıdır. Çünkü bu kabine, dayanışma ilkesinin geçerli olduğu kolektif bir karar organı değildir. Bu kabinenin karar alma, genel siyaseti belirleme yetkisi yoktur. Bu kabine

istişarî niteliktedir. Başkan sekreterlerine görüşlerini sorabilir. Ancak onların görüşleri başkanı bağlamaz (Gözler,2010:570).

Karar alma yetkisi münhasıran başkana aittir. ABD tarihinde çok bilinen bir olay, bu durumu tipik bir şekilde göstermektedir: ABD başkanlarından (1861-1865) Abraham Lincoln kabineye bir öneri getirir. Bu öneriye kendi dışında herkes karşı çıkmıştır. Sonuçta Lincoln, “yedi hayır, bir evet; evetler kazandı” diyerek toplantıyı bitirmiştir (Gözler, 2010:571).

Başkanın kongreye karşı siyasi sorumluluğu bulunmamaktadır. Sadece “impeachment” denilen cezai sorumluluğu vardır. Başkan suç işlemediği müddetçe siyasi sebeplere dayanılarak bu usulle görevden alınamaz. Ayrıca başkanın da kongreyi feshetme gibi bir yetkisi bulunmamaktadır (Döner, 2013:670).

Başkanın yaptığı atamalar senatonun onayını gerektirir ancak başkanın lideri olduğu parti senatoda azınlık dahi olsa genel itibarıyla başkanın atamaları kabul edilir. Bu durumda partilerin disiplinsiz yapısı ve başkanın halkın oyuyla seçilmiş olmasının etkisi büyüktür (Kuzu, 2005:176).

2.2.3.3. ABD Federal Yüksek Mahkemesi

Amerikan siyasal sisteminin üçüncü organı yargıdır. ABD’deki yargı sistemi federal hükümet yapısı temelinde şekillenmiştir. Yani yargı yetkisi de âdem-i merkeziyetçidir ve iki ayrı yargı sistemi arasında bölünmüştür. Federal Mahkeme dışında her eyaletin kendi bağımsız yargısı mevcuttur. Federal Mahkemeler ulusal yasalarla ilgili hususlarla ilgilenirken, eyalet mahkemeleri eyalet yasalarını ilgilendiren konuları ele alırlar. İkisi arasında sorun olduğu zamanlarda da yüksek mahkeme devreye girmektedir. Amerikan yargı organının en üst kademesini Federal Yüksek Mahkeme oluşturmaktadır (Sayarı,2014: 108).

ABD’de Federal Yüksek Mahkeme kurumlar arasında en dikkat çekenidir. Mahkeme üyeleri Amerikan Barosunun görüşü alındıktan sonra, Senatonun “uygun bulma” şartına bağlı olarak ömür boyu görev yapmak üzere Başkan tarafından atanan

dokuz üyeden oluşur. Bu durum şu söyleme neden olur “ yüksek mahkeme üyeleri vefat etmedikçe görevden ayrılmazlar nadiren de istifa ederler “(Teziç,2013:370).

Federal Yüksek Mahkemenin yasaları denetleme yetkisi, aldığı kararlarla, kendisine Anayasanın yorumlayıcısı görüntüsünü kazandırmıştır. Bu şekilde anayasa zamanın şartlarına uygun bir biçimde yorumlanarak esneklik kazanmaktadır. Üyelerin yaşlılığı nedeniyle mahkeme, muhafazakâr bir görüntü çizse de haklar yönünden tarafsız ve eşit kararlar alınmakta bu da bu yüksek mahkemenin saygınlığının yanında siyasi etkinliğini de arttırmaktadır (Kuzu,2005: 179).

Federal Yüksek Mahkeme Başkanın cezai sorumluluğu sebebiyle (impeachment) yargılanması durumunda, Başyargıç senatoda başkanlık görevini yerine getirir. Federal Yüksek Mahkemenin bazı yetkileri şunlardır:

İki federe devlet arasındaki yetki uyuşmazlıklarını, federe devlet ile federal devlet arasındaki yetki uyuşmazlıklarını, iki ayrı federe devlete mensup vatandaşlar arasındaki yetki uyuşmazlıklarını, yurttaşlarla federal devlet arasındaki yetki uyuşmazlıklarını halletmekle yetkilidir. Ayrıca kanunlar, antlaşmalar ve federal düzenleyici işlemlerin anayasaya uygun olup olmadıklarını inceleme konusunda yetkilidir. Kanunların anayasaya uygunluğunu denetlemesi bakımından Mahkeme yasama ve yürütme karşısında önemli bir politik güç olarak da ortaya çıkmaktadır (Teziç,2013: 370- 371).

2.2.4. ABD ‘de Başkanlık Sisteminin Uygulanmasını Kolaylaştıran Faktörler

Başkanlık sisteminin en tipik örneği ABD’de görülmektedir ve bu sistemin ABD’de bu denli başarılı bir şekilde uygulanışını sağlayan bazı faktörler bulunmaktadır. Bu faktörler başkanlık sisteminin uygulandığı diğer ülkelerde ABD’de olduğu kadar başarıyla uygulanmadığından sistem kolaylıkla otoriterleşmiş ve bozulmaya uğramıştır. ABD’de sistemin otoriterleşmesini engelleyen ilk unsur federalizmdir. Başkanın gücü federal yapı sayesinde sınırlandırılmaktadır. Federal yapının da etkisiyle ABD’de sistem otoriterleşmeye kaymadan, demokratik zeminde sürdürülme imkanı bulmaktadır. Sistemin uygulanışını kolaylaştıran bir diğer unsur olan siyasal partilerin yapısı da demokratik zeminin sağlamlaşmasını sağlamaktadır. Ayrıca lobicilik mekanizması

kamusal politikaların belirlenmesinde önemli yer tutmaktadır. Bu şekilde baskı-çıkar grupları kamusal politikaların oluşturulmasında etkin bir şekilde yer alabilmektedir. Bu sistemin en önemli denge ve denetim unsurları olan ve sistemin başarısının anahtarı sayılan bu faktörler aşağıda açıklanmıştır.

2.2.4.1. ABD’de Federalizm

Devlet biçimlerinin federal ya da üniter olarak ikiye ayrılması modern anlamda ilk federal devlet olan ABD’nin 1787 Anayasasıyla kurulmasından sonra olmuştur. Üniter devlette kamusal yetkilerin toplandığı yer merkezdir. Federal devlet yapılanmasında ise kamusal yetkiler üniter devletten farklı olarak tek bir merkezde toplanmayıp iki yönetim alanı arasında paylaştırılmaktadır. Birinci yönetim alanı ulusal ölçekte kurulmuş olup genel yönetim veya ulusal yönetim olarak da adlandırılan “federal yönetim” dir. İkinci yönetim ise eyalet yönetimleri veya bölgesel yönetimler olarak da adlandırılan “federe yönetimler” dir (Uygun, 2013: 742-743).

Siyasi bir kavram olarak federalizm merkezi veya ulusal hükümetle bölgesel hükümet veya yerel yönetimler arasında yetkilerin paylaşılmasıdır. Federal hükümetin bazı önemli yetkileri arasında; savaş ilan etme, başka devletlerle antlaşma imzalama, para basma ve eyaletler arasındaki ticareti düzenleme yetkileri bulunmaktadır. Eyaletlerin bazı yetkileri ise; eğitim, medeni haklar (evlilik, boşanma), eyalet içi ticaret gibi konulardır. Amerikan anayasası uyarınca 50 (elli) eyaletin her birinin kendi anayasası, seçilmiş valisi, mahkeme sistemi ve yasama organı bulunmaktadır. Seçim günlerinde Amerikalılar sadece başkan veya kongre üyelerini seçmezler aynı zamanda eyalet meclisi üyelerini, ilçe yöneticileri, okul bölgesi başkanları, polis şefleri ve yargıçlar için de oy verirler (Sayarı, 2014: 103-104).

2.2.4.2. ABD’de Siyasal Partiler ve Siyasal Kültür

ABD’de siyasal partilerin ortaya çıkışı, bağımsızlığın kazanılmasından hemen sonrasına dayanır. 19. yüzyılın başlarında iki partili sistemin temeli atılmış ve partiler ülke siyasetinin ana aktörleri haline gelmiştir. Büyük ekonomik, siyasal ve sosyal

değişimlere rağmen Amerikan parti sistemi ikili şekilde devam etmiştir. Küçük partiler Amerikan siyasetinde başarı kazanamamıştır. Küçük partiler genelde tanınan bir kişi başkanlık yarışına katılmaya karar verdiğinde siyaset sahnesine çıkmaktadır (Sayarı,2014: 110).

Amerikan siyasal sistemindeki iki büyük parti olan Demokratlar ve Cumhuriyetçiler arasında ideolojik bir fark bulunmamaktadır. Zaten Amerikan halkı da ideolojik münakaşa ve mücadeleden hoşlanmamaktadır. Ayrıca partiler arasında esaslı bir görüş ve program farklılığı da bulunmamaktadır. İki parti sanki ayrılmış tek bir parti gibidir. İki partili bir yapının oluşmasının nedenleri arasında, Amerikan halkının geleneklerine bağlılığı ve seçim sistemi yer alır (Kuzu,2005: 184).

ABD’de partiler disiplinli ve merkezi kontrole tabi olmayan, genel eğilimleri yansıtan, daha çok seçim zamanında “görünürlük” kazanan örgütlerdir. Gevşek yapılarının nedeni, seçim bölgelerinin dar tutulması ve adayların parti mensubiyetinden çok şahsi özellikleri sebebiyle ve çabaları sonucu seçilmeleridir. Bu nedenle partiler arasında katı ideolojik zıtlıklar bulunmamakta ve temel konularda anlaşmaları kolay olmaktadır (Ergil, 2013: 377).

Başkan partilerin serbest yapılanması sayesinde politikasını yürütürken sadece kendi partisinin üyelerinden değil, karşı partinin üyelerinden de destek alabilmektedir. Partili kongre üyeleri parti grup kararları ile bağlı olmadıklarından kararlarını serbestçe verebilmektedir bu da başkan ve kongre arasında uzlaşmayı kolaylaştıran bir faktör olarak ön plana çıkar. Kısacası ABD’de bir iktidar-muhalefet gerginliği veya çatışmasından söz edilmemektedir (Teziç: 2013: 371).

ABD’de parti liderliği de Kıta Avrupa’sına göre oldukça farklıdır. Genellikle Beyaz Saraydayken başkan partisinin lideri sayılır. Ancak başkanlığı elinde tutmayan bir partinin liderliği bu kadar belirgin değildir. Bu durumda partinin kongredeki lideri partinin sözcülüğünü üstlenir ve partinin en önemli kişisi haline gelir. Amerikan siyasal sisteminin bir diğer farklı yanı ise, parti lideri veya merkez örgütten ziyade, seçmenlerin kongre üyeleri adaylarını kendilerinin belirlemesidir. Seçmenler kendi belirledikleri adaya oy verdikleri ön seçimlere katılırlar (Sayarı,2014: 111).

Amerikan siyasi hayatında kitle ayrılıklarını ve düşmanlıkları doğuran uçurumlar mevcut değildir. Amerikalılar özgürlüğün yüksek değerine inanır, ABD’de herkes cumhuriyete bağlı ve demokrattır. Herkes cumhuriyetçi demokrasi idealini kanunlaştıran bir anayasanın etrafında birleşmiştir. Ayrıca Amerikalılar ayrılık yaratabilecek dini konulara da sahip değildir. Halkın çoğu protestandır ancak diğer dinlere de husumet içinde değildirler. Amerikalılar ifadesini işçi hareketlerinde bulan içtimai meselelere de sahip değildir (Armağan, 2013: 607).

Amerikalılar yararcı ve müzakereci bir siyasal kültüre sahiptir. Anayasal vatandaşlığın birleştirici vasfı dolayısıyla etnik ve dini açılardan olduğu kadar ideolojik bakımdan da sosyal bölünmüşlük düzeyi son derece düşüktür. Hakim iki parti aynı ideolojiye sahiptir, ekonomik ve siyasal alanlarda her iki partinin geniş ve güçlü bir oydaşması mevcuttur. Partiler arasındaki görüş ayrılıkları daha ziyade ikinci konularda ortaya çıkmaktadır. Örneğin cumhuriyetçiler sosyal bakımdan aile ve din gibi geleneksel kurumlar konusunda hassasiyet gösteren daha muhafazakâr bir çizgideyken, demokratlar eşcinsel evlilik, kürtaj ve doğum kontrolü gibi hususlarda daha özgürlükçü görüşlere sahiptirler. Buna rağmen bu ayrımların çok genel ifadeler oldukları her durumda geçerlilik taşımadıkları ve bu ayrılıkların karşılıklı geçişkenliklerle zaman zaman anlamını yitirdikleri de ifade edilmektedir. Siyasal kültürün faydacı özelliği bu esnekliği gerekli kılmaktadır (Hekimoğlu, 2013: 588).

2.2.4.3. ABD’de Lobicilik Mekanizması

Lobi, Büyük Britanya Avam Kamarasında milletvekillerinin seçmenleriyle buluştukları, kendi aralarında toplanıp sohbet ettikleri salonun adıdır. Lobicilik kelimesi de Kongre’nin koridorlarında baskı gruplarının kongre üyelerini kendi çıkarları yönünde etkilemeye çalışmasından gelmektedir (www.wikipedia.com.tr). ABD siyasal sisteminde karar alma sürecinin doğrudan aktörü olmamakla beraber kararlar üzerinde büyük bir etkiye sahip olan “baskı grupları” veya ABD’deki adıyla lobiler sistemin en önemli aktörleridir. ABD’nin iki partili bir yapılanmayı korumasının aslında en önemli nedeni hemen hemen her baskı grubunun kendisini lobiler şeklinde büyük bir serbestlik içinde yasal yollarla ifade etme ve çıkarlarını koruyabilme imkânına sahip olmasıdır.

Dünyada baskı ve çıkar gruplarının bu kadar açık şekilde karar almada etkili olduğu bir başka siyasal sistem daha bulunmamaktadır (Arı,2013: 772).

Baskı çıkar gruplarının ABD’de bu kadar aktif oluşunda siyasal partilerin zayıf olması bu nedenle kongredeki kararlara etki edebilmenin tek yolunun lobicilik mekanizması olması, bu örgütlerin iyi örgütlenmiş ve maddi kaynaklara sahip olmaları ayrıca federal hükümetin bu grupların oluşumunu destekleyen politikaları en önemli etkenlerdir (Sayarı,2014: 114).

ABD’deki çok önemli sorunlar parlamento koridorlarında lobilerde halledilmektedir. Bunlar yasama ve yürütmenin elindeki tehlikeli silahları etkisiz hale getirmek için arabulucuk yapmaktadırlar. Genel olarak çoğunluk partisine mensup olan başkanın partisi ile hükümet ve kongre arasında bu kuruluşlar köprü vazifesi görmektedir (Kuzu,2005: 184).

ABD’de başkan ve kongre dış politikada karar alma sürecine ilişkin olarak lobilerin çok yönlü baskısı altında kalmaktadır. Lobicilerin etkisi genellikle birebir bir ilişki olmaktan çıkarak parasal destekten, oy desteğine ve kamuoyunu kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirerek baskı oluşturmaya varıncaya kadar pek çok yöntemin kullanılmasıyla daha geniş bir boyut kazanmaktadır (Arı,2013:772).

Çıkar gruplarına birkaç örnek verilirse; Ulusal Silah Birliği, Demokratik Eylem İçin Birleşen Amerikalılar, Amerikan Yaşam Tarzını Destekleyenler, Hristiyan Koalisyonu, Renkli Halkların İlerlemesi İçin Ulusal Birlik v.s.

2.2.5. ABD Başkanlık Sisteminin Avantajları

Başkanın görev süresinin sabit olması hükümet istikrarını beraberinde getirmektedir. Başkan parlamentonun güvensizlik oyuyla düşürülmediği sürece görev süresinin dolması haricinde hiçbir şekilde görevinden alınamaz.

Yürütme gücünün tek bir kişinin elinde toplanmasından dolayı devlet yönetimi çok daha güçlü olur ki bu da parlamenter sisteme göre daha güçlü icraatların oluşmasını

sağlar ve güçlü icraatlar da güçlü devletleri meydana getirir. Ayrıca başkanın doğrudan halk tarafından seçilmesi, başkanın yürütmeye tek başına hâkim olması ve sabit bir görev süresi olup, yasama organı tarafından görevden alınmaması da yönetimde istikrar ve öngörülebilirliği sağlayan unsurlardır.

Başkanlık sisteminin demokratik açıdan önemli bir avantajı, başkan ve parlamentonun ayrı ayrı seçimlerle doğrudan halk tarafından seçilmesidir. Seçimle gelen bu iki organın da birbirlerinin güvenoyuna ihtiyaç duymamaları ve daha bağımsız çalışabilmeleri açısından önemli bir etkidir.

ABD başkanlık sisteminin bir diğer avantajı fren ve denge mekanizmaları sayesinde yasama ve yürütmenin birbiri üzerinde kontrol sahibi olamamasıdır. Bu durum yasama ve yürütmeye keyfiliği engellemektedir (Bal,2013: 133).

Başkanlık sistemi yönetime hız getirmektedir. Ülke yönetimine dair kararların yürütme erki içerisinde parlamento süreçlerine takılmadan alınması yönetimin hızlı olmasını sağlamaktadır. Bu, özellikle kararların hızlı bir şekilde alınması ve uygulanmasını gerektiren olağanüstü durumlarda ve kriz anlarında yönetimde büyük avantaj sağlamaktadır. Başkanlık sistemini savunanlar bu sistemin parlamenter sisteme göre karar alma ve uygulamada daha hızlı olduğunu ileri sürmektedir (Ergil, 2013:374).

Başkanlık sistemini savunanlara göre; bu sistem, derin siyasal husumetlere ve çok sayıda siyasal partiye sahip uluslarda ya hep ya hiç türünden bir siyaset yapma imkânı tanıdığından yürütmeyi istikrarlı hale sokacaktır (Becerren,2013: 285). Yani koalisyon hükümetlerinin kurulması engellenerek hükümet istikrarı sağlanacaktır.

Başkanlık sisteminde yönetimin sabit bir süre için seçilmesi, tek başlı olması ve istikrarın ön planda olması ülke ve toplum için daha uzun dönemli yapısal planların yapılmasını ve uzun vadede yararlı olacak politikaların devreye sokulmasını da mümkün kılmaktadır. Bu sistem kısa dönemli popülist politikalar ve topluma dokunmayan pragmatist bir siyaset yerine uzun süreçte fayda gösterecek bir siyasete zemin sunmaktadır. Başkanlık sisteminin bu boyutu hızlı bir şekilde kalkınmak isteyen ve altyapı problemleri taşıyan ülkeler için kritik bir önem taşımaktadır (Aslan, 2015: 16).

Sistemin savunucularına göre, yürütmenin bir kez seçildikten sonra azledilemeyişi, Meclis üyelerinin hükümetin düşmesine yol açma endişesi duymadan, parti disiplini ve sınıf çıkarları yerine vicdanlarının sesine uyarak özgürce karar almalarını sağlamaktadır (Becerren,2013:285).

Başkanlık sisteminde, başkan iki kereden fazla seçilemeyeceği için siyasette daima yeni yüzler yer almaktadır. Bu durum hem siyasetçinin seçmen nezdinde eskimesini engellemekte hem de ülke siyasetini sınırlı sayıda insanın eline bırakma riskini yok etmektedir (Bal,2013: 134).

Başkanlık sisteminde sağ ve sol marjinal partiler barınmamakta ve bu partiler merkeze doğru kaymaktadır. Böylelikle uçlardaki partiler her gruba hitap etmek zorunda kalmakta, ideolojik kutuplaşmaların oluşumu engellenmektedir (Bal,2013: 134).

2.2.6. ABD Başkanlık Sisteminin Dezavantajları

Başkanlık sistemi parlamenter sisteme göre katıdır. Bu sistemde başkanın görev süresi bellidir. Oluşabilecek olumsuz durumlara rağmen süresi bitene kadar yani gelecek seçimlere kadar başkan görev başındadır. Bu bağlamda başkanın 4 yıllık görev süresi ile seçilmesi rejim krizlerine neden olabilir. Sistem içinde herhangi bir çözümsüzlük hali meydana geldiğinde bu sorunu seçime giderek çözme gibi bir durum söz konusu değildir. Bu gibi durumlarda demokratik olmayan yollar (askeri darbe) çözüm ihtimali dâhilinde bulunmaktadır.

Başkanlık rejimi meşruluk sorununa yol açabilir. Yasama ve yürütme organlarının her ikisinin de halk tarafından seçilmesi nedeni ile her iki organında birbirinden farklı olarak meşruluk iddiasında bulunması sonucu ortaya çıkabilir.

Başkan bir partiden kongrenin çoğunluğu ise diğer partiden olursa “bölünmüş iktidar” sorunu yaşanabilir. Bu durumda her iki organın da sağlıklı çalışması zorlaşabilir. Siyasal tıkanmaların yaşanması halinde seçimlere gidilemeyecek veya bir fesih mekanizması kullanılamayacaktır.

Başkanlık sistemi siyasal kutuplaşmaya sebebiyet verebilir. Bu sistemde seçimler ya hep ya hiç biçiminde oynanan bir oyunu andırır. Kazanan her şeyi kazanır, kaybeden her şeyi kaybeder mantığı hâkimdir. Kazananlar ile kaybedenlerin ilişki kurmak ve uzlaşmak için hiçbir nedeni kalmamakta bu da siyasi kutuplaşmaya sebep olmaktadır (Bal,2013: 86).

İki partili sistemin geçerli olduğu ABD’de sistem iyi işlemektedir çünkü ideolojik oluşumlu partiler bulunmamakta ve parti disiplini denilen bir olgu partilerde yer almamaktadır. ABD dışındaki çok partili ve disiplinli örgütlenmiş olan partilerin olduğu bir ülkede bu sistemin işlemesi zor görünmektedir (Özkul,2013: 565).

Başkanlık sisteminin başkana ağırlık veren yanı iktidarın kişiselleşmesine yol açabilir ki bu başkanlık sisteminin en önemli dezavantajıdır. Başkanlık sisteminde yürütme tek adamdan oluşmakta, başkan belli bir süre için seçilmekte ve azledilememektedir. Bu ayrıcalıklarla donatılmış bir başkanın, yürütme erkinin gücünü kişisel güç haline getirmesi her zaman mümkün ve muhtemeldir. Bu hal ise diktatörlüğün ifadesidir (Bal,2013: 86). Başkanlık sistemi, doğduğu ABD’de bu sonucu vermemiştir ancak demokrasi açısından gelişmemiş olan ülkelere Güney Amerika ülkeleri veya Rusya Federasyonu gibi ülkelere yönetim sistemi otoriter bir hal almış, devlet başkanı, tek adama dönüşmüştür. Bu risk ise demokrasinin işlerliği açısından en tehlikeli risktir.

2.3. Fransa Örneğinde Yarı-Başkanlık Sistemi

Bu başlıkta yarı başkanlık sistemi, Fransa örneği çerçevesinde ele alınmaktadır. Yarı başkanlık sistemi, Fransa’da IV. Cumhuriyet döneminde yaşanan buhranın ardından De’Gaulle’nin isteği üzerine ortaya çıkmış bir sistemdir. Fransa yarı başkanlık sistemi o dönem Fransa’nın ihtiyaç duyduğu güçlendirilmiş yürütme niteliklerini taşımaktadır. Bu sistem, başkanlık sistemi ile yarı başkanlık sistemi arasında bir sistemdir. Bir salıncak hareketiyle zaman zaman parlamenter sisteme zaman zaman başkanlık sistemine yaklaşan sistem, örnek teşkil edecek şekilde Fransa’da

uygulanmaktadır. Bu nedenle bu sistem hakkında bilgi verilirken Fransa üzerinden açıklama yapılmaktadır.

2.3.1. Fransa’da Yarı-Başkanlık Sistemi

Fransa’da V. Cumhuriyetin istikrarlı bir demokrasi yaratmadaki başarısı araştırmacıları Fransa’nın benimsediği hükümet sistemini araştırmaya sevk etmiştir. V. Cumhuriyetin özelliklerinden esinlenen Duverger sistemi “yarı başkanlık “ olarak adlandırmıştır. Duverger (1980) yarı başkanlık sistemini “parlamentar sistem ile başkanlık sistemi arasındaki bir sistem olarak tanımlamak yerine, meclis çoğunluğunun cumhurbaşkanına verdiği desteğe göre başkanlık ve parlamentarizm arasında gidip gelme olarak tanımlamıştır. Duverger’e göre bir sistemin yarı başkanlık olarak tanımlanabilmesi için şu üç özelliği taşıması gerekir:

1. Cumhurbaşkanı’nın halk tarafından seçilmesi,
2. Cumhurbaşkanı’nın önemli yetkilere sahip olması,
3. Yürütme görevini yerine getiren ve meclisin güvenine tabi olan bir başbakan ve kabinenin bulunması (Yazıcı,2002: 93).

Sartori (1997:173-174) ise şu özelliklerin bulunduğu bir sistemin yarı başkanlık sistemi olarak tanımlanacağını ileri sürmektedir;

- Devlet başkanı (başkan), doğrudan doğruya veya dolaylı olarak halk tarafından belli bir süre için seçilmektedir.
- Devlet başkanı, yürütme yetkisini bir başbakanla paylaşmakta, bunun sonucunda ikili bir otorite yapısı vuku bulmaktadır.
- Devlet başkanı, parlamentodan bağımsızdır, fakat tek başına ya da doğrudan hükümet etme yetkisi bulunmamaktadır. Dolayısıyla iradesinin hükümet kanalıyla açıklanması ve işlem görmesi gerekmektedir.

- Başbakan ve kabinesi parlamentoya bağımlıdır ve devlet başkanından bağımsızdırlar. Parlamantonun güvenoyuna tabidirler, parlamento çoğunluğuna gereksinim duyarlar.
- Bu sistemdeki çift başlı otorite yapısı, yürütme organının içindeki her yapıcı birimin özerklik potansiyeli sürdürülmek şartıyla farklı dengelere aynı zamanda değişken üstünlüklere imkân verir.

2.3.2. Fransa Yarı Başkanlık Sisteminin Tarihçesi

Fransa’da IV. Cumhuriyet dönemi oldukça bunalımlı bir dönemdir. Cezayir Bağımsızlık Savaşı bu dönemde geri dönüşü olmayan bir noktaya gelmiştir. Çatışmalar Fransız güvenlik güçleriyle Cezayirli direnişçiler arasında olmaktan çıkmış halka da sıçramıştır. IV. Cumhuriyet Meclisinde ise siyasal partilerin kendi aralarındaki çekişmeler ortak bir siyasetin oluşmasını engellemektedir (Oktay,2014: 74).

Bu dönem Fransız siyasal sistemindeki ana problem De Gaulle’nin de tarif ettiği şekilde icranın yani başbakanın güçsüzlüğünden kaynaklanmaktadır. Başkan göstermelik bir figürdür ve başbakan da istikrarsız koalisyonlara mahkûmdur. O dönem Fransa’da koalisyonlar öyle istikrarsızdı ki; on iki yılda toplam 20 (yirmi) hükümet değişmiştir. O dönemin Fransa’sında politikacılar çoğu zaman şahsi kinlerinden dolayı etkili başbakanlar aleyhine oy kullanmışlardır. Örneğin, Pierre Mendes 1954’te Çinhindi Savaşını bitirmiş bunun sonucunda o denli popüler ve etkili hale gelmiştir ki, hiç hak etmediği halde Milli Meclis oylarıyla bu başbakanı indirmiştir (Roskin,2014: 123).

Bu dönem bunalımdan çıkış yolu olarak De Gaulle görülmüş ve kendisine ülkeyi yönetmesi için çağrı yapılmıştır. Ancak De Gaulle istediği şekilde bir anayasa yapılmazsa göreve gelmeyeceğini belirtmiş bunun üzerine 1958 yılında yeni bir anayasa ve yarı başkanlık sistemi kabul edilerek V. Cumhuriyet kurulmuştur. Yine de siyasal yaşamın sakinleşmesi 1960’ların ortalarına kadar sürmüştür (Oktay,2014: 75).

1962’de bir anayasal değişiklikle sistemin genel görünümünü belirleyen bir unsur anayasaya eklenmiştir; başkan doğrudan halk tarafından seçilecektir. Şu halde Fransız modeli, dengesi 1962’de bozulan ve uygulaması General De Gaulle’ün başkanlığıyla şekillenen 1958 anayasasının sonucudur (Sartori, 1997: 163).

2.3.3. Fransa Yarı-Başkanlık Sisteminin Yapısı ve Özellikleri

Yarı başkanlık sistemi, bir anlamda parlamenter sistemle başkanlık sisteminin bir karması görüntüsünde olan melez bir sistemdir. Yarı başkanlık sistemi, Weimar Cumhuriyeti Almanya’sında da görülmektedir ancak bu sistemi “yarı başkanlık” adıyla anılmaya değer kılan şüphesiz ki Fransa’daki uygulaması olmuştur (Kalaycıoğlu, 2014: 23).

Fransa üniter bir yarı başkanlık sistemi ile merkezi yapılanmanın güçlü olduğu bir sisteme sahiptir. Ancak 1982 yılından sonra Fransa’da yerel yönetimler yeniden düzenlenmiş ve 27 (yirmi yedi) bölge yönetimi kurulmuştur. Fransa’da bölgelerin yasama yetkileri bulunmamaktadır. Bölgelerin kurulması etnik, kültürel, dilsel veya dinsel öğelerle beslenen bir özerkleşme sürecinin sonucu olmayıp, daha çok uygun bir ölçekte ekonomik gelişmenin eşgüdümünü sağlamak amaçlı olmuştur. Aslında Fransa’da üniter devlet yapısı üzerinde hassasiyetle durulan bir konudur. 1981 yılında Mitterand reformun gerekçesini şöyle açıklamıştır;” *Fransa’nın kurulabilmesi için geçmişte güçlü ve merkeziyetçi bir iktidara ihtiyaç duyulmuştur. Bugün ise, dağılmaması için siyasal erkin ağırlıklı olarak yerel yönetimlere bırakılması gerekmektedir* (Uygun, 2013: 749-750).

Fransız yarı başkanlık sisteminde, 1958 anayasası temelde parlamenter sistem öngörmesine rağmen devlet başkanına alışılmışın üstünde yetkiler verilmektedir. Bunda 2. Dünya Savaşında Fransızların direnişini örgütleyen ve ulusal bir kahraman olarak görülen General De Gaulle’nin etkisi büyüktür. 1962’deki anayasal değişiklikle devlet başkanı olağanüstü yetkilerle donatılmış ve devlet başkanının halk tarafından yedi yıl için seçilmesine karar verilmiştir. Meclisi fesih yetkisi, olağanüstü hal ilan yetkisi, başbakanı atama ve istifasını kabul etme, vatana ihanet hali dışında sorumsuz olma,

hükümetten veya meclislerden öneri gelmesi halinde bir tasarının kanunlaşması için referanduma götürülmesi ve af ilan etme gibi çok güçlü yetkiler devlet başkanına verilmiştir (Demir, 2013:458-459).

V. Cumhuriyetin ilk yirmi sekiz yılında, sistem bir başkanlık hatta süper başkanlık sistemi vazifesi görmüştür. 1986'ya kadar başkan, gerek başbakanı gerek kabine üyelerini kendi programını gerçekleştirmesi için bir yardımcı şeklinde tek tek seçmiştir ve kabine toplantılarına başkanlık etmiştir. 1986'daki seçimlerde Roskin (2014:126)'in tabiriyle Fransa'daki "Başkanlık cenneti" son bulmuştur. Bu seçimlerde muhafazakâr partilerin egemen olduğu bir meclis görüntüsü ortaya çıkmıştır. Ancak sosyalist Mitterand'ın görev süresinin dolmasına da henüz iki yıl vardır. Bu dönem Mitterand sistemin tıkanmaması adına başkanlığın yetkilerini azaltan anayasal değişiklikler yaptırmıştır. Şöyle ki; Mitterand anayasanın 5. maddesine dayanarak yetkilerini sadece 15. ve 52. madde sınırları içine çektiğini açıklamıştır. Bu suretle Mitterand Fransız anayasasını tefsir ederek 1993 ve 1997 yıllarında yapılan değişikliklere de emsal oluşturmuştur (Roskin, 2014:125-126).

2.3.3.1. Fransa Yarı-Başkanlık Sisteminde Yasama

Fransa'da yasama fonksiyonu iki meclisli bir yapıdan oluşmaktadır. Millet Meclisi ve Senato parlamentoyu oluşturan iki meclistir. Her iki meclisin üyeleri dokunulmazlık ayrıcalığına sahiptirler. Üyesi olsun ya da olmasın bakanlar kurulu üyeleri iki meclisin de çalışmalarına katılabilirler. Talep üzerine bu meclislerde açıklama yapabilirler (Oktay, 2014: 79).

Millet Meclisi'nde toplam 570 (beş yüz yetmiş yedi) sandalye bulunmaktadır. Millet meclisi; üyelerinin genel oyla, tek adaylı tek dereceli ve iki turlu çoğunluk esasına dayanan seçimlerle beş yıllık süre için seçilmesi ile oluşmaktadır. Millet Meclisi' ne seçilebilme yaşı 23 (yirmi üç), seçmen olabilme yaşı ise 18 (on sekiz) dir. Beş yılın sonunda yapılan genel seçimde meclis tümüyle yenilenmektedir (www.wikipedia.com.tr).

Fransız siyasal sisteminin ikili meclis yapısı içerisinde yer alan diğer meclis ise Senato' dur. Senato Milli Meclis milletvekilleri artı yüz binden fazla bölgesel belediye meclislerinin üyelerinden oluşan bir seçim heyeti tarafından her altı yılda (2010'da yapılan değişikliklerle) bir- her üç yılda bir üçte birlik seçimlerle seçilen 343 (üç yüz kırk üç) üyeden oluşmaktadır. Senatoya seçilenlere senatör adı verilmektedir (www.wikipedia.com.tr).

Parlamento üyeleri, tam anlamıyla yasama sorumsuzluğundan yararlanma fırsatını kendilerinde buldukları için meclis çalışmaları dolayısıyla kullandıkları oylardan ve söyledikleri sözlerden hiçbir zaman sorumlu tutulamamaktadırlar. Parti grubunun kurulabilmesi için, anayasaya göre Millet Meclisi'nde en az 20 (yirmi) üye gerekliken, Senato'da ise en az 14 (on dört) üye gereklidir. Anayasa'nın 27. maddesi, bağlayıcı vekâleti yasaklamıştır. Bu durum çok önemli sonuçlar doğurur. Bu gerekçeye dayanarak, Millet Meclis İçtüzüğü, belli çıkarların korunması için kümeleşmelere izin vermediği gibi aynı mantıkla, bağlayıcı grup kararını da yasaklar (Oktay, 2014: 79).

Fransa'da yasa teklifleri genelde hükümetten gelmektedir. Gündemi hükümet hazırlamaktadır. Eğer hükümet şart koşarsa teklifleri bloke oy denen “ya kabul et ya reddet” temelinde değişiklik yapılmaksızın görüşülmek zorundadır. Bunun amacı yasanın parlamento tarafından sulandırılmasına engel olmaktır. Milli Meclisin oturumları yılda beş buçuk ayla sınırlandırılmıştır. Sadece altı komisyonu vardır ve bir teklif komisyonda bekletilemez görüşülüp geri gönderilmek zorundadır. Millet Meclisi vergi gelirlerini azaltma veya harcamaları arttırmaya yönelik girişimde bulunamaz (Roskin, 2014: 133).

2.3.3.2.Fransa Yarı-Başkanlık Sisteminde Yürütme

Fransa'daki yarı-başkanlık sisteminde yürütme organı cumhurbaşkanı ve hükümet olarak iki bölümde incelenmektedir.

2.3.3.2.1. Cumhurbaşkanı (Devlet Başkanı)

Fransa'da, 1958 Anayasası ile cumhurbaşkanlığı makamı sembolik olmaktan çıkartılıp devlet kurumlarının en üstüne getirilmiş ve yürütme organının en üstün yetkileriyle donatılmıştır. 1962 yılında yapılan anayasal değişiklikle halk tarafından seçilmesine karar verilen devlet başkanı, beş yıllık bir süre için seçilmektedir. De Gaulle'nin ilk görev dönemi dışında cumhurbaşkanı daima genel oyla halk tarafından seçilmiştir. İkinci bir dönem için aday olma imkânı cumhurbaşkanına tanınmıştır. Seçimler iki turlu olarak yapılmaktadır. Anayasanın 7. maddesi seçilmek için mutlak çoğunluk şartını getirmiştir. İlk turda bu oy oranına ulaşan bir aday olmadığında ikinci tura kalan adaylar arasında seçim yarışı sürmektedir. Beş yıl için seçilen ilk başkan Sarkozy'dir. Daha önceki başkanlar yedi yıl için seçilmişlerdir. İki dönem başkanlık görevi yapmış olanlar De Gaulle, Mitterand ve Chirac'tır. Ancak De Gaulle ikinci dönemini tamamlamadan istifa ederek görevinden çekilmiştir (www.wikipedia.com.tr).

Fransa'nın siyaset mekanizmasındaki en önemli aktör cumhurbaşkanıdır. Fransız yarı başkanlık sisteminde cumhurbaşkanının yetki ve hakları şu şekilde sıralanabilir;

- Fransa'da Cumhurbaşkanı 5 (beş) yıl görev yapmak için seçilir.
- Cumhurbaşkanı kanunları yayımlar veya tekrar görüşülmesi için Ulusal Meclis'e geri gönderir. Gerek görmesi halinde yasayı veto edebilir. Gerekli gördüğü takdirde ise yasaları halk oylamasına sunar.
- Cumhurbaşkanı, Anayasa Mahkemesi de diyebileceğimiz Anayasa Konseyinin başkanını ve üç üyesini atama yetkisine sahiptir.
- Cumhurbaşkanının başbakanın ya da ilgili bakanların imzasını gerektirmeyecek, tek başına kullanabileceği kendine özgü yetkileri vardır.
- Vatana ihanet suçlaması dışında siyasi açıdan sorumsuzdur
- Yasaca öngörülen kişileri, yine yasaca öngörülen hüküm ve şartlar doğrultusunda af etme yetkisine sahiptir.
- Uluslararası sözleşme ve antlaşmaları görüşme ve onaylama yetkisine sahiptir.

- Cumhurbaşkanı, başbakanı ve onun önerilerine göre de bakanlar kurulunu atamakta, hükümetin istifasını kabul etmektedir. Ayrıca cumhurbaşkanı, bakanlar kuruluna başkanlık etmektedir.
- Elçilerin ve üst düzey sivil kamu görevlilerinin ataması da cumhurbaşkanının yetkileri arasındadır.
- Cumhurbaşkanı Millet Meclisini feshedebilir. Ancak bu yetkisini başbakana ve millet meclisi başkanına danışarak kullanabilir. Feshedilen meclis bir yıl süreyle yeniden feshedilemez. Fesih yetkisine uygulamada rastlanmaz. Bu yetki bir kez De Gaulle bir kez de Chirac tarafından kullanılmıştır (Oktay, 2014: 77).

Görüldüğü üzere Fransız yarı başkanlık sisteminde cumhurbaşkanı anayasadan aldığı yetkileriyle çok önemli bir konumdadır. Bununla birlikte cumhurbaşkanının anayasadan kaynaklanan gücü parlamentonun siyasi oluşumu ile partilerin yapısının da başkanın konumunu etkilediği görülmektedir. 1986 yılına kadar cumhurbaşkanının çok güçlü olduğu görülür zira parlamento çoğunluğuna cumhurbaşkanı hâkimdir. Başbakan cumhurbaşkanının sadık bir yardımcısıdır. Ancak 1986 yılında yapılan seçimlerde Cumhurbaşkanı Mitterand mecliste parti çoğunluğunu kaybettiğinde durum değişmiştir (Demir, 2013:459).

Cumhurbaşkanının ve meclisin farklı siyasi gruplara bağlı olduğu bu döneme Fransızlar “cohabitation” yani “birlikte yaşama” adını vermektedir. İlk cohabitation dönemi 1986-1988 arasında Mitterand ve Chirac arasında yaşanmıştır. Mitterand’ın 1988 yılında fesih yetkisini kullanmasıyla bu dönem sona ermiştir. İkinci olaraksa 1993-1995 yılları arasında Mitterand-Balladur döneminde ve son olarak da Chirac-Jospin döneminde, 1997-2002 arasında yaşanmıştır. Bu dönemden itibaren sağ eğilimli başkanla sol eğilimin çoğunluk teşkil ettiği parlamento birlikte yaşama deneyimini sürdürmektedir (Yazıcı, 2002: 100).

2.3.3.2.2. Başbakan ve Hükümet

Hükümet, başbakan ve bakanlardan müteşekkildir. Başbakan cumhurbaşkanı tarafından atanır. Başbakan, bakanları seçtikten sonra atama için cumhurbaşkanının onayına sunar ve cumhurbaşkanının uygun görmesi durumunda atama yapılır. Bakanlığa atanan milletvekili parlamentodaki görevinden istifa etmek zorundadır. Ancak her milletvekilinin bir yedeği de seçildiğinden yeniden seçime gidilmesi gibi bir durum yaşanmaz (Roskin, 2014:130).

Cumhurbaşkanı bakanlar kurulunun gerçek başıdır. Fransız sisteminde cumhurbaşkanı yürütme yetkisini başbakanla paylaşır ancak son söz daima cumhurbaşkanına aittir. Hükümet parlamentoya karşı sorumludur. Bakanlar konseyi her hafta cumhurbaşkanlığı sarayında cumhurbaşkanının başkanlığında toplanır. Başbakanın bakanlar konseyine başkanlık etmesi anayasa ile çok sıkı kurallara bağlanmıştır. Ayrıca kurulun gündeminin önceden belirlenmiş olması ve cumhurbaşkanının başbakana yazılı olarak vekâlet vermiş olması gerekmektedir (Ergil, 2013:375).

Hükümeti yönetme işi başbakana aittir. Hükümete ait bütün yetkiler bakanlar konseyine tanınmış durumdadır. Bakanlar konseyinin başı ise cumhurbaşkanıdır. Cumhurbaşkanı ile parlamento aynı siyasal eğilime sahipse devlet başkanı daha da güçlenmektedir. Cumhurbaşkanı ile parlamentonun farklı siyasal eğilime sahip olması durumunda devlet başkanının siyasal gücü azalmakta ve sistem parlamenter sisteme doğru kaymaktadır.

Sartori (1997:166)'ye göre; bölünmüş çoğunluk dönemlerinde Fransız yarı başkanlık sistemi esnek bir çift otorite yapılanmasına, yani “birinci baş” ı çoğunluk değiştikçe değişen (sarkaç hareketini gösteren) iki başlı bir yürütmeye dayanan gerçek bir karma yapıya dönüşmektedir.

2.3.3.3. Fransa’da Anayasa Konseyi

V. Cumhuriyet Anayasasının getirdiği en önemli yenilik, yasaların anayasallık denetimiyle yetkili olan, Anayasa Konseyidir. Anayasanın 7. maddesi bir tür anayasa mahkemesi olan Anayasa Kongresinin yetkilerini düzenlemektedir. Konsey 9 (dokuz) üyeden oluşmaktadır ve üyeler dokuz yıl görev yapmak üzere atanırlar. Cumhurbaşkanı, Millet Meclisi Başkanı ve Senato Başkanı ayrı ayrı üçer aday atama yetkisine sahiptir. Kurulun başkanını cumhurbaşkanı belirlemektedir (Oktay,2014: 80).

Konsey Türkiye’deki Yüksek Seçim Kurulu gibi seçimlerin uygulanması, sonuçlarının açıklanması ve itirazlarının değerlendirilmesi ile ilgilenir. Konseyin asıl önemli işi ise yasaların anayasaya uygunluğunun denetlenmesidir. Parlamentodan geçen yasalar cumhurbaşkanına sunulmadan önce konsey tarafından denetlenir. Ayrıca yasaların iptali hakkındaki davalara da Konsey bakar (Roskin,2014: 138).

Anayasa Konseyi’nin kararlarına karşı herhangi bir merci önünde itiraz edilemez. Kararları kesindir ve bu kararlara siyasal ve yönetsel her makam uymak zorundadır (Oktay,2014: 80).

2.3.4.Fransa’da Siyasal Partiler ve Siyasal Kültür

Fransa’da çok partili siyasal yapılanma mevcuttur. IV. Cumhuriyet döneminde pek çok partinin Mecliste bulunması ve koalisyonlar oluşması sonucunda hükümet istikrarsızlıkları ortaya çıkmıştır. 1958 yılında kabul edilen anayasa ile yarı başkanlık sistemini uygulamaya başlayan Fransa’da, parlamento yılın belli aylarında toplandığından parlamenterlerin hükümet üzerinde devamlı bir baskı kurması engellenmiş oluyordu. Çünkü IV. Cumhuriyet döneminde parlamento komisyonlarında parlamenterler fazlasıyla etkili olabilmekte, hatta icrayı iş göremez hale sokmaktaydılar. Parlamentodaki zayıf parti disiplini nedeniyle mümkün olan bu durum parlamenterin siyasal yaşamında herhangi bir olumsuz etki yaratmamaktaydı (Durgun, 2013:348).

V. Cumhuriyette ise parlamentoya sistem içinde biçilen konum gereği parlamenterlerin aktifliği azalmıştır. Parlamenterler oylarını genellikle parti hâkimiyeti

doğrultusunda kullanılmaktaydı. Bu dönem parti disiplini parti farklılığına bakılmaksızın tüm partilerde hâkim bir nitelik olarak karşımıza çıkmaktadır. Kısaca bu dönem IV. Cumhuriyetin bağımsız ve müdahaleci yapısı değişmiş, yasama organı parti disiplininin güçlendirilmesiyle hükümetin kontrolüne girmiştir (Durgun, 2013:348).

Günümüz Fransa'sının iki önemli akımı solda sosyalistler, sağda ise De Gaulle'cü çizgide devam eden merkez sağcılardır. Ayrıca çevreci partiler, Troçkist partiler ve aşırı sağ parti gibi partiler bulunmaktadır (Oktay,2014: 84). Fransa'da siyasal parti sayısı çok fazladır ancak partiler uzun ömürlü olmamaktadır. Siyasal partiler süreklilik ve istikrar gösterememektedir. Parlamentoda her dönem farklı partiler dikkat çekmektedir. Devamlı olarak yeni partiler kurulmakta veya siyasi yaşamdan çekilmektedir. Fransa'nın şu anda üç büyük, üç küçük ve pek çok da azınlık partisi bulunmaktadır (Roskin,2014: 135).

Fransa'nın parti sistemi batı dünyasında ve belki de dünyada tektir. Zira pek çok parti bulunmakta ancak tek bir yapı ve disiplin bulunmamaktadır. Bunun nedeni ise Fransız Devriminin etkileridir. Devrim ile bir takım hizipler, eğilimler ve fikirler gelişmiş ve bunlar siyasal yaşamı derinden etkilemiştir. Bunun sonucu olarak hem disiplinli hem de gevşek yapıli siyasal partiler görmek mümkündür (Durgun, 2013: 349).

Fransızlar aileleri tarafından herhangi bir partiye yönelik olarak sosyalleştirilmeyen insanlardır, bu nedenle parti kimliğinden yoksundurlar ve kolaylıkla parti değiştirebilirler. Bunun sonucu olarak partiler arasında hızlı oy kaymaları ve protestocu partilerin çabuk yükselip ardından düşüşleri ortaya çıkmaktadır. Fransız siyasal kültürü muhtemel ayaklanmaların eşlik ettiği sınırlı otoriteriyenizm biçiminde tasvir edilmektedir. Fransızlar sistemlerine yalnızca gönülsüz bir destekle uyum sağlarlar (Roskin, 2014: 150).

Mitterand'ın başkanlığı dönemine kadar Fransız entellektüellerinin nesiller boyu Marksizme kendilerini kaptırdıkları görülür. Ancak bu dönemden sonra Fransız toplumunun solcu ideolojiden uzaklaşarak ılımlı bir pragmatizme doğru yönlendiği ve siyasetin Avrupa'nın pek çok ülkesindeki gibi merkeze doğru hareket ettiği dikkat çekmektedir. Bu dönemden sonra sol ve sağ partiler merkeze doğru eğilim göstermeye

başlamış, eski ideolojik vizyonlar ortadan kalkmış, ılımlı ve pragmatist politika ön plana çıkmıştır(Roskin, 2014: 151-153).

2.3.5. Fransa Yarı-Başkanlık Sisteminin Avantajları

Yarı başkanlık sisteminde cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi meşruiyet tartışmalarını önlemektedir. Aynı meşruiyet tabanına dayanan iki başlı yürütme dönemlerinde sistem etkin ve dinamik bir hal alabilir.

Fransız yarı başkanlık sistemi, merkezi idare ve mahalli idarelerin dengelenebileceği ve üniter devletin rahatlıkla uygulanabileceği bir sistemdir. Yerinden yönetime engel değildir (Güzel,2013:479).

Bu sistemde; sabit bir süre için seçilen devlet başkanı, parlamentonun bölünmüş ve hükümetlerin istikrarsız olup olmadığına bakmadan, sistemin istikrarını ve meşrutiyetini devam ettirebilme potansiyeline sahiptir.

Yarı Başkanlık sistemi bölünmüş çoğunluklarla baş edebilme konusunda oldukça iyidir. Sartori (1997: 180)'ye göre; yarı başkanlık sistemleri başkanlık sistemlerine oranla anayasa mühendisliğine çok daha uygundur.

2.3.6. Fransa Yarı-Başkanlık Sisteminin Dezavantajları

Cumhurbaşkanı ve hükümetin farklı siyasi çoğunluklardan gelmesi kısacası, cumhurbaşkanının ve başbakanın başka partilerden olması, yarı başkanlık rejiminde sistemin yavaşlamasına neden olabilir. Başkan Mitterrand'ın, Chirac'ın başbakan olduğu dönemde, hükümet işlerini yavaşlatırcasına hareket edebildiği görülmüştür. Bu durumda birçok yasanın geri dönebilmesi, antlaşmaların imzalanmaması oluşabilecek sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Yüksel,2013: 54).

Uzlaşma kültürünün yerleşmediği toplumlarda yarı başkanlık sistemi kutuplu olan yapıyı daha da kutuplaştırabilir. Siyasal açıdan yaşanan kutuplaşmalar topluma da

yansırsa çatışmalar kaçınılmaz olur. Bu durumda ya dışarıdan yapılacak bir askeri müdahale bir ihtimal olacaktır veya sistemin başkanlık sistemine kaymaya uygun olan yapısı düşünüldüğünde demokratik olmayan uygulamalara kolaylıkla rastlanabilecektir (Özkul,2013: 563).

Yarı başkanlık sisteminde parlamenter sistem özellikleri ağır basarsa sistem yozlaşır ve kısır döngülü bir “parlamentarizm” halini alır (Güzel,2013:479).

Cumhurbaşkanının belli bir süre için seçilmesi bu sistemde de yine başkanlık sisteminde olduğu gibi katılığa yol açabilir. Başkan görevinden azledilemeyeceği için tıkanmaların aşılması güçleşebilir.

Yarı başkanlık sistemlerinde iki başlılık nedeniyle hesap verilebilirlik işletilmeyebilir. Hem cumhurbaşkanı hem de başbakan ve kabine halk tarafından seçilmiştir. Her ikisinin de seçilirken farklı vaatleri ve programları bulunmaktadır. Yapılan icraatlar nedeniyle halka kimin ya da hangi makamın hesap vereceği kestirilemeyecek bir durumdur. Halk başarısızlık nedeniyle cumhurbaşkanını mı başbakan ve hükümeti mi suçlayacaktır? Yürütmenin iki başı da birbirini suçlayabilir.

Bu sistemin bir diğer dezavantajı, cumhurbaşkanının tarafsızlığını kaybedebilecek olmasıdır. Halkın oyuyla belli bir siyasi partiden gelen cumhurbaşkanı kararlarını verirken kararlarını alırken veya atamalar esnasında tarafsızlığını yitirebilir.

3.OSMANLI DEVLETİ-TÜRKİYE CUMHURİYETİ ANAYASAL SÜREÇLERİNDE SİYASAL REJİM ARAYIŞLARI

Osmanlı Devletinde demokratikleşme yönündeki gelişmelerin ilk kez yaşanmaya başlandığı 19. Yüzyıl “Tanzimat Dönemi” olarak adlandırılır. Ortaylı’nın deyişiyle “İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı” (Ortaylı, 2015) dünyadaki siyasi, ekonomik, teknolojik gelişmelere ayak uydurmaya çalışarak, İmparatorluğun ömrünü uzatma girişimleriyle geçmiştir. Kanun-i Esasi’nin kabul edilmesiyle başlayan Meşrutiyet sürecine kadar üç önemli anayasal gelişme yaşanmıştır: Sened-i İttifak, Tanzimat Fermanı ve Islahat Fermanı.

Ayanların merkezi otoriteyi tanımamaya başlaması nedeniyle ortaya çıkabilecek ayaklanmaları engellemek ve merkezi otoriteyi güçlendirmek için ayanlar ile Sadrazam Alemdar Mustafa Paşa arasında 29 Eylül 1808 tarihinde bir görüşme yapılmıştır. Ardından oluşturulan Sened-i İttifak metni Padişah II. Mahmut tarafından onaylanmış ve 7 Ekim 1808’de yayımlanmıştır.

Sened-i İttifak; “iki-taraflı” bir belge, bir “misak ”, bir “sözleşme (mukavele, akit)”dir. Bu yönüyle Sened-i İttifak, 1215 tarihli İngiliz Magna Cartasına benzetilmektedir. Sened-i İttifak şekli kritere göre bir anayasa olmasa da, maddî kıstası açısından anayasal nitelik taşımaktadır. Bu belge ile padişah ayanların haklarını tanımaktadır. Bu belge ile sadrazamın ayanlar üzerinde keyfi uygulamalar yapması engellenmekte, ayanlar ise merkez tarafından belirlenen vergi usullerine uymaya söz vermektedirler. Ayrıca asker ocaklarının padişaha itaati ve büyük ayanların kendilerine bağlı küçük ayanlar üzerindeki egemenlik haklarının kabul edilmesi alınan kararlardan bazılarıdır. Ayrıca belgede reayaya zulmedilmemesi, vergilendirmenin ölçülü yapılması gibi halkı ilgilendiren bir kısım da mevcuttur. Sened-i İttifak ile devlet iktidarı resmen sınırlandırılarak âyanlar ile reayaya sınırlı da olsa birtakım haklar verilmektedir (Gözler,2000:4).

19. yüzyılın ikinci çeyreğine gelindiğinde Osmanlı Devleti, imparatorluğun devamını sağlamak amacıyla köklü reformlar yapma ihtiyacı hissetmiştir. Ayrıca bu dönemde batı ülkelerinin gayri müslim tebaaya eşitlik ve haklar tanınması yolundaki istekleri Tanzimat Fermanının ilanını gerekli kılmıştır.

Tanzimat Fermanı Mustafa Reşit Paşa tarafından kaleme alınmış, Sultan Abdülmecit tarafından onaylanmış ve yine Mustafa Reşit Paşa tarafından 3 Kasım 1839 günü Gülhane Meydanında halka okunmuştur (Gözler,2000:5).

Tanzimat Fermanı tek taraflı bir işlemdir. Ferman şekli anlamda değilse de maddi anlamda anayasal niteliktedir. Fermanda padişah tek taraflı olarak kendi isteğiyle, tebaasına birtakım haklar vermiştir. Bu ferman ile dini ayırım gözetilmeksizin tüm halkın can ve mal güvenliği Devletin güvencesi altına alınmıştır. Vergide adalet sağlanmıştır. Askerlik görevi hakkında düzenlemeler yapılmıştır. Tanzimat Fermanı reformların, o döneme kadar yayılmamış olduğu siyasi ve kültürel alanlara yayılmasını sağlamıştır (Karpat,2010: 97).

Tanzimat Fermanından neredeyse yirmi yıl sonra hak ve özgürlüklerin artırılması için Avrupa'nın etkisiyle yeni bir ferman kabul edilmiştir: Islahat Fermanı. 1856 yılında Paris Konferansı öncesinde, Osmanlı İmparatorluğunu Rusya'nın müdahalelerine karşı korumanın bedeli olarak Avrupa Devletleri birtakım şartlar ileri sürmüşlerdir. Ali Paşa ile İstanbul'daki İngiliz ve Fransız elçileri arasında yapılan bir görüşmede bu şartlar Islahat Fermanının esasları olarak kararlaştırılmıştır. Islahat Fermanı da Tanzimat Fermanı gibi padişah Abdülmecid tarafından onaylanmıştır.

Islahat fermanının anayasal niteliği Tanzimat Fermanınıninki gibidir. Yani Islahat Fermanı da şekli anlamda değil, maddi anlamda anayasal niteliktedir. Islahat Fermanı ile tebaaya o dönem Avrupa ülkelerinde tanınan temel hak ve özgürlüklerin önemli bir kısmının tanındığı görülmektedir. Sonuç olarak, Islahat Fermanı, Sened-i İttifak ile başlayan, Tanzimat Fermanı ile devam eden Osmanlı anayasacılık hareketleri içinde atılmış önemli bir adımdır (Gözler,2000:7).

Tanzimat döneminde devlet yönetimi ile ilgili hususlarda teokrasiden doğrudan bir uzaklaşma söz konusu olmamıştır. Ancak bütün uyruklara eşit hakların verilmesi, egemenlikte katı tutumun yumuşamaya başlaması ve yargı alanındaki yenilikler teokratik devlet anlayışının değişmeye başladığını göstermektedir (Tanör,2015: 103).

3.1. 1876 Anayasası

Osmanlı Devletinde demokratikleşme çabaları çerçevesinde oluşturulmuş ilk Meclis, 1876 Anayasası ile I. Meşrutiyet döneminde kurulmuştur. Bu anayasa ile padişahın mutlak otoritesi sınırlandırılmış ve parlamenter sistemin uygulanması yolunda ilk adım atılmıştır. 1876 Anayasası Kanun-i Esasi adıyla anılır. Kanun-i Esasi 23 Aralık 1876 tarihinde Sultan II. Abdulhamit'in fermanıyla yürürlüğe girmiştir. Bürokratik elit 1876'da meşrutiyetin ilanı ile yönetimde sultanın yanı sıra iki meclisli (Meclis-i Mebusan ve Meclis-i Ayan) bir parlamentonun (Meclis-i Umumi) tesis edilmesine, yani yeni bir hükümet sisteminin doğuşuna yol açmıştır.

Kanun-i Esasi padişahın atamış olduğu bir komisyon tarafından hazırlandığı ve yürürlüğe girmeden önce bir halk oylamasına gidilmediği için bir "Ferman Anayasa" örneği sayılır (Tanör,2015:133).

Yüz on dokuz maddeden oluşan Kanuni Esasi'nin ilk beş maddesi, padişahın haklarını sayan ve tanımlayan maddelerdir. Osmanlı Hükümdarlığı, halifeliği de koruyarak Osmanlı hanedanının en yaşlı üyesine ait olacaktır (2. 3. ve 4. maddeler). Padişahın kişiliği kutsaldır ve yaptıklarından kimseye karşı sorumlu değildir (5. madde). Vükelanın (bakanların) atanması ve azledilmesi, para bastırılması, hutbelerde adının söylenilmesi, yabancı devletlerle antlaşma imzalanması, savaş ve barış ilanı, şariat hükümlerinin uygulanmasının gözetilmesi, yasalar gereğince verilmiş cezaların hafifletilmesi ya da affedilmesi, parlamentoyu toplamak ya da dağıtmak ve temsilci seçimi için gerekli hazırlıkları yapmak padişahın kutsal haklarından (7. madde). Ayan Meclisi üyeleri, Mebusan Meclisi üyelerinin üçte birini aşmamak koşuluyla, doğrudan padişah tarafından atanırdı. Üyeler yaşam boyu atanır, ancak kendi istekleriyle başka göreve geçmek için istifa edebilirlerdi. Mebusan Meclisinin üye sayısı, Osmanlı uyruğundaki her elli bin erkeğe bir üye olmak üzere saptanıyordu. Bunlar gizli oyla dört yıl için seçilirlerdi (mimoza.marmara.edu.tr).

1876 Anayasası ile oluşturulan meclisli yapı görünürde mutlak monarşinin sonu olsa da aslında padişahın iktidarı sürmekte, padişah hem merkezi bir güç durumunda bulunmakta hem de sorumsuz ve kutsal olmaktadır. Padişahın özel konumu Kanun-i Esasi sayesinde anayasa ile de meşrulaştırılmıştır. Kanuni Esasinin yüz on beş

maddesinde anayasanın üstünlüğünün ve bağlayıcılığının belirtilmiş olması ve anayasa değişikliğinin her iki meclisin de 2/3 çoğunluğunun kararına bırakılmış olması, anayasanın katı bir anayasa olduğunu göstermektedir (Tanör,2012:144-148).

Kanun-i Esasi’de yasama ve yürütme fonksiyonu hâlâ büyük ölçüde padişaha bağımlıdır. Bu iki fonksiyon bakımından padişahın anlamlı bir şekilde sınırlandırılmış olduğunu söylemek oldukça güçtür. Ancak bununla birlikte, yargı fonksiyonu bağımsız mahkemelere verilerek padişahın egemenliğinden çıkarılmıştır. Diğer yandan birçok temel hak ve özgürlük de tanınmıştır. Kanun-i Esasi ile meşrutî monarşi tam anlamıyla kurulamamış olsa da, artık mutlak monarşiden çıkmıştır (Gözler, 2000: 19-23).

Mebusan Meclisi, ilk kez 19 Mart 1877’de toplanmıştır, ertesi sene meclis tatile girdikten sonra Sultan Abdulhamid kendi mutlak iradesini kullanarak meclisi kasım ayı başında çağırması gereken toplantıya çağırmamış, böylece II. Meşrutiyetin ilanına kadar demokratik süreç son bulmuştur (Gözler, 2000: 19-23).

Osmanlı İmparatorluğunda II. Abdulhamid dönemi anayasal rejimin zorluklarla karşılaştığı, otokratik uygulamaların gölgesinde anayasal kurumların irade gösteremediği bir dönem olmuştur. Ancak bu 30 (otuz) yıl süresince parlamenter gelenek ve kurumların yaşamak konusunda direndiği bir atmosferin varlığı da dikkat çekmektedir (Ortaylı, 2008: 250).

Sened-i İttifak ile başlayan Mebusan Meclisinin padişah tarafından feshedilmesine kadar olan sürece bakıldığında Osmanlı Devletindeki demokratikleşme çabalarının “yukarıdan aşağıya” özellikler taşıdığı dikkat çeker. Bu dönemde tebaanın demokratik gelişimler yapılması yönünde talebi olmamıştır. I. Meşrutiyetin son bulduğu süreçte Meclisin padişah tarafından feshedilmesi halktan bir tepki görmemiştir. Ancak İttihat ve Terakki II. Abdülhamid’in istibdat rejimine karşı mücadelesini sürdürmüştür. II. Abdulhamid’e karşı yapılan toplantı ve mitingler bütün Rumeli’yi sarmıştır. 23 Temmuz 1908 günü İttihat ve Terakki, Manastır’da hürriyet ilân etmiştir. Aynı günün gecesi padişah Kanun-i Esasîyi yeniden yürürlüğe koymuş, böylece İkinci Meşrutîyet ilân edilmiştir (Gözler, 2000: 40).

II. Meşrutiyetin ilanı halk arasında sevinçle karşılanmıştır. 1877’de Meclis feshedilirken belli bir tepki göstermeyen halkın aradan geçen otuz yılda demokratik anlamda bir uyanış yaşadığı açıktır. II. Meşrutiyetin ilanını bir devrim olarak niteleyen Kansu (2006:358-363) ‘ya göre; 1900’lerin başından itibaren halktan alınan ağır vergiler rahatsızlığa neden olmaktaydı. 1906 yılında Devletin bütçe açığını kapatmak amacıyla aldığı vergiler bardağı taşıran son damla olmuştur. Verginin meşruiyeti özgürlükçü düşüncede tartışıldığı şekilde ortaya çıkmıştır. Fransız Devrimini ortaya çıkaran sorunlardan en önemlisi olan meşruiyeti sorgulanan vergiler, Osmanlı’da da aynı tepkilere neden olmuştur. 18. yüzyıl sonunda Fransa’da başlayan ve dünyaya yayılan özgürlükçü düşünce hareketinin halkalarından biri, 1908 yılında Osmanlı’da yaşanmıştır.

Tunaya (2009: 126)’ya göre de; 1908 yılında otuz yıl aradan sonra II. Meşrutiyetin ilanı, ilk kez saraya karşı kitlenin giriştiği “aşağıdan yukarı” özelliklere sahip bir hareket olmuştur. Fakat II. Meşrutiyet bir geçiş dönemi olmuş, ideolojiler (Turancılık, Osmanlıcılık, Ümmetçilik) içinde boğulan meclis isabetli çözüm yollarına ulaşamamıştır.

3.2.1921 Anayasası

23 Nisan 1920 tarihinde Büyük Millet Meclisinin toplanması ile Osmanlı Devletinin yıkılıp Türkiye Devletinin kurulması süreci başladı. 20 Ocak 1921 tarihinde Türkiye’nin ikinci yazılı anayasası Teşkilat-ı Esasiye kabul edildi. Bu dönem Kanun-i Esasi ve Teşkilat-ı Esasiye anayasalarının ikisinin de yürürlükte olduğu bir dönem olmuştur. Fakat Kanun-i Esasi daha meclis çalışmaya başlarken bir tarafa bırakılmıştır (Tunaya,2009:104).

Hazırlanma koşulları göz önüne alındığında Teşkilât-ı Esasîye diğer Osmanlı ve Türk anayasalarının tümünden daha demokratiktir. Özbudun (2008: 3) ’a göre; Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyetinde millî iradeyi lâıykıyla temsil eden bir meclis tarafından yapılmış tek anayasa, 1921 Anayasasıdır. 1876 Kanun-i Esasîsi, padişah tarafından atanmış bir komisyon tarafından hazırlanıp, padişah fermanıyla ilân

edilmiştir. 1924 Anayasası, tek parti egemenliğinin kurulmaya başladığı ve örgütlü bir muhalefetin mevcut olmadığı bir Meclis tarafından yapılmıştır. 1961 ve 1982 Anayasaları ise askeri darbe sonrası oluşturulmuş halkın yeterince temsil edilmediği kurucu meclisler tarafından hazırlanmıştır.

1921 Teşkilat-ı Esasiye anayasası 1. maddesinde egemenlik esasını açıkça belirtmektedir ”*Hâkimiyet bilâkaydüşart milletindir*”.1921 Anayasası Mustafa Kemal’in sonradan belirttiği üzere aslında Cumhuriyet’in ilanıdır (Karpaz,2010:126). Anayasanın 2, 3 ve 4. maddelerinde ulusal egemenliğin kullanılış şekli açıklanmıştır; temsili rejim ve meclis hükümeti sistemi.

Meclis Hükümeti, parlamenter ve başkanlık sistemleri arasında yer almaktadır ve bu sistemde kuvvetler ayrılığı uygulanmaz. Meclis hükümeti sistemi yasama ve yürütme kuvvetlerinin aynı organda toplandığı bir sistemdir. Bu iki erk, yasama çatısı altında birleşmiş ve konvansiyonel bir rejim oluşturulmuştur. Teşkilat-ı Esasiye Kanununun 2. maddesinde “*İcra kudreti ve teşri selahiyeti milletın yegâne ve hakiki mümessili olan Büyük Millet Meclisinde tecelli ve temerküz eder*” denilmektedir (Küçük,2005: 58).

Meclis hükümeti sisteminde, bakanlıklar Meclisin seçtiği vekiller vasıtasıyla yönetilir ayrıca bu vekillere Meclis yön verecek ve gerektiği takdirde görevden alabilecektir. Bir bakan Meclise karşı sadece kendi tasarrufları için sorumludur. Ortak sorumluluk söz konusu değildir. Yürütmenin yasamayı feshetme gibi bir yetkisi yoktur.

Bir devlet başkanlığı makamı bu sistemde bulunmaz. Teşkilat-Esasiye Anayasası ise devlet başkanına verilmesi gereken pek çok yetkiyi Büyük Millet Meclisi Reisine vermektedir. 9. maddede “*Büyük Millet Meclisi Heyet-i Umumîyesi tarafından intihap olunan reis, bir intihap devresi zarfında Büyük Millet Meclisi reysidir. Bu sıfatla Meclis namına imza vaz'ına ve Heyet-i Vekile mukarreratını tasdike salâhiyettardır. İcra Vekilleri Heyeti içlerinden birini kendilerine reis intihap ederler. Ancak Büyük Millet Meclisi reisi Vekiller Heyetinin de reis-i tabisidir*” denilmektedir. Meclis başkanının Meclis adına imza yetkisine sahip olması Devletin temsili anlamına gelmektedir (Gözler,2000: 48).

Yirmi dört maddeden oluşan kısa bir anayasa olan Teşkilat-ı Esasiye, çerçeve anayasa niteliğindedir ve normal kanunlarla değiştirilebilen yumuşak bir anayasadır. Bu durum kurucu Meclis olunmasının sonucu olarak açıklanabilir (Tunaya, 2009: 95).

Bu dönem Kanuni Esasi'nin Teşkilat-ı Esasiye ile çelişmeyen hükümleri yürürlükte kalmaya devam etmiştir. Gerçek bir anayasa sistematığından uzak olan Teşkilat-ı Esasiye kişi hak ve özgürlükleri ile yargılama gibi temel anayasa hususlarına yer vermemiştir. Bunlara rağmen Teşkilat-ı Esasiye anayasal tarihimiz açısından çok önemli bir yere sahiptir çünkü devlet yönetimi konusunda devrimci bir nitelik taşımakta egemenlik anlayışı ile bir ilki yaşatmaktadır (Tanör, 2015: 253).

1922'de saltanatın hilafetten ayrılarak kaldırılmasıyla sultanın siyasi sistem içerisindeki rolü tamamıyla ortadan kaldırılmış oldu. 29 Ekim 1923 tarihinde cumhuriyetin ilan edilmesi ile 1921 Anayasasına bazı yeni hükümler eklendi ve sistem parlamenter sistem yönünde evrilmeye başladı. 1921 Anayasasında yapılan bazı değişiklikler ile devletin birliğini sembolize eden ve geniş yetkilere sahip bir cumhurbaşkanlığı makamı ihdas edildi.

3.3.1924 Anayasası

Türkiye Devletinin II. Meclisi, olağan bir yasama yolu ile yapılan 1924 Anayasasını, 20 Nisan 1924 tarihinde kabul etmiştir. 1924 Anayasasının kabulü ile Kanun-i Esasi ve Teşkilat-ı Esasiye anayasaları yürürlükten kaldırılmış olup, iki anayasalı dönem son bulmuştur. 1961 Anayasasının ilanına kadar kullanılan 1924 Anayasası kısa bir metin içerir. Altı fasıldan oluşan anayasanın son faslındaki 102.madde, anayasada değişiklik yapılması için değişiklik teklifinin Meclis tam üyesinin en az üçte biri tarafından imzalanması şartını getirmiştir. Bu madde ile değişikliklerin ancak üye tam sayısının üçte iki oy çokluğu ile kabul edilebileceği belirtilmektedir. Ayrıca 103. maddesindeki “Anayasanın hiçbir maddesi hiçbir sebep ve bahane ile savsanamaz ve işlerlikten alıkonamaz. Hiçbir kanun Anayasaya aykırı olamaz.” ibaresi ile anayasanın katılığı ve üstünlüğü vurgulanmıştır.

1924 Anayasası da 1921 anayasası gibi meclis hükümeti sistemini büyük ölçüde muhafaza etmiştir. Ancak anayasa ile yürütme yetkisi meclisin kendi seçtiği “icra vekilleri heyeti”ne verilmiştir. Bu heyetin belirlenmesinde cumhurbaşkanı çok büyük bir role sahiptir. Buna göre, yeni yönetim sistemi cumhurbaşkanının atadığı hükümetin Meclis’e karşı sorumlu olması ve güvenoyuna bağlı olmasını esas almaktadır (Aslan, 2015: 24). Anayasaya göre cumhurbaşkanı meclis tarafından seçilmekte ve dört yıl görev yapmaktadır. Cumhurbaşkanı siyasal açıdan sorumsuzdur.

1924 Anayasasında yasama ve yürütme erkleri “vazife” kavramı içinde ifade edilirken yargı erki “kuvvet” kavramı ile ifade edilmiştir. Bu da yargının kuvvetini ve saygınlığını belirtmek amacıyla yapılmıştır. Ancak yasaların anayasaya uygunluğunun yargı yoluyla denetlenmesi uygun görülmemiş, bunun yerine Meclisin kanunları siyasal denetimi yeterli görülmüştür. Anayasa yargısının yer almayışı ve İdare Mahkemelerine yargı başlığı altında değil de yürütme başlığı altında yer verilmesi inkılâpçı meclisin yapacağı işlemler üzerinde etkili bir yargı sistemi istemediğinin bir göstergesidir (Tanör, 2015:306-307).

1921 Anayasasında yer alan egemenliğin millete ait olduğunu açıkça belirten 1.madde 1924 Anayasasında da aynen tekrar edilmiştir. Bu vurgulama Osmanlı İmparatorluğunun reddini ifade eder (Tunaya,2009: 132).

Ayrıca bu anayasada; üç temel ilke, cumhuriyetin temel ilkeleri olarak ortaya çıkmıştır: milliyetçilik, halkçılık ve laiklik. Bu anayasa ile II. Meclisin 1924 Anayasası ile 1919-1921 yılları arasında müdafaa etmek zorunda kaldığı islamcı-monarşik devlet anlayışından kesin bir ayrılış ve laikliğe yöneliş içinde olduğu dikkat çekmektedir (Karpata,2010: 132- 135).

1924 Anayasasını hazırlamış olan meclisin seçim süreci, demokratik açıdan gerekli şartları taşımamaktadır. Halk Partisi 1923 öncesinde kendi içindeki muhalif unsurları tasfiye etmiş olduğundan partinin milletvekili adayları homojen yapıdadır. Sadece Halk Partisinin göstermiş olduğu adaylar içinden iki dereceli bir seçim yapılmıştır. O dönem seçme ve seçilme hakkı sadece erkeklere verilmiştir. Bunlar 1924 Anayasasını hazırlayan II. TBMM’nin tek partili ve monolitik bir yapıya sahip

olduğunu göstermektedir. Bu haliyle bu Meclis sınırlı bir plüralizmi dahi yansıtmamaktadır (Yazıcı,2011: 16).

1923 yılındaki milletvekili seçimlerinin ardından Meclise girmiş olan milletvekillerinin neredeyse tamamı Kemalistlerden oluşmaktadır. Mustafa Kemal’e muhalefet eden ikinci grup üyelerden hiçbiri o dönem Meclise girememiştir. Bu nedenle 1924 Anayasasında seçilmiş olan çoğunluğun iktidarını dengeleyecek etkili fren ve denge mekanizmalarına yer verilmemiştir. 1925 yılında “de facto” bir tek parti rejimi kurulduğunda sistem kolaylıkla otoriter yönetimin bir aracı haline gelmiştir (Özbudun,2006: 41).

1924 Anayasası ilanından sonra içerik yönünden (1928, 1934,1937) değişikliklere uğramıştır. 2. maddede yer alan “*Devletin dini İslamdır*” ibaresi 1928 yılındaki anayasa değişikliği ile kaldırılmıştır. 1934 yılında yapılan değişiklik ile kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilmiş, 1937 yılında yapılan değişiklikle ise altı tane ilke (cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, laiklik, inkılâpçılık, devletçilik) anayasaya eklenmiştir.

1924 Anayasası’nın yarattığı temel sorun, parlamentoda çoğunluğu kazanan siyasal iktidara neredeyse “sınırsız” haklar tanınmasıydı. İktidara verilen bu güç, muhalefetin var olmasını iktidarın isteğine bırakıyordu. Nitekim dönem boyunca CHP ve DP iktidarlara, bu durumdan faydalanarak çok partili bir demokrasi adı altında hem demokrasiyi sınırlamış hem de iktidar–muhalefet ilişkileri gerginleşmiştir (Ataay,2006: 49) .

1924 Anayasası tek partili dönem dışında Demokrat Partinin on yıllık iktidarı boyunca da kullanılmaya devam edilmiştir. Demokratik koşullarda hazırlanmamış olan bu anayasanın değiştirilmeme nedenleri; Halk Partisinin kendi iktidarı döneminde (CHP) iktidarı kaybedeceğini düşünmemiş olması, Demokrat Partinin ise anayasanın sağladığı sınırsız çoğunluk hâkimiyetini kendi siyasal menfaatleri uğruna kullanmak istemesi olabilir (Özbudun, 2006: 41).

Bu noktada şunu söylemek yanlış olmaz; ilk demokrasi tecrübemizin 1960 yılındaki askeri darbe ile çöküşünün nedeni iktidar üzerinde işlerliği olan fren ve denge

mekanizmalarının bulunmayışdır. Kanunların yargısal denetiminin yokluğu DP'nin muhalefetin haklarını sınırlayan kanunlar çıkarmasına imkân sağlamıştır (Özbudun, 2006: 42). İktidara karşı oluşan muhalefet ülkeyi 27 Mayıs 1960 tarihinde yapılan bir askeri darbeye götürmüştür.

3.4.1961 Anayasası

1945'te Bayar, Menderes, Koraltan ve Köprülü CHP'den istifa ederek Demokrat Partiyi (01.12.1945) kurmuşlardır. Böylece uzun zamandır devam eden tek partili sistem çok partili bir hal almıştır. Demokrat Partinin kurulmasının ardından 1947'de yapılması planlanan genel seçimler 1946 yılına alınmıştır. Bir genel seçime hazırlıksız ve alelacele girmiş olmasına rağmen 1946 yılında yapılan “şaiBELİ seçim” den DP, elli dört milletvekili çıkararak Meclise girmeyi başarmıştır. Bu tarihten sonraki üç seçimden de (1950,1954 ve 1957) DP iktidar partisi olarak çıkmıştır (Tanör,2015:340-341). DP, 1960 yılında askeri bir darbe ile iktidarı sonlandırılana kadar Türkiye'yi yönetmiştir.

27 Mayıs 1960 tarihinde iktidarın politikalarından rahatsız olan orta rütbeli subaylar askeri bir darbe yapmıştır. İktidarın ele geçirilmesinin ardından Milli Birlik Komitesi adı verilen bir ihtilal komitesi oluşturulmuştur. Anayasanın hazırlanması sürecinde meclisin kanatlarından biri MBK iken diğer kanadı Temsilciler Meclisi idi. Temsilciler Meclisi tam anlamıyla demokratik bir anlam taşımamaktadır çünkü DP bu mecliste temsil edilmemiştir dolayısıyla Türkiye'deki seçmenlerin yarısı kurucu Mecliste temsil edilmemiştir. Kurucu Meclis, devlet elitleri ve bu elitlerin başlıca sözcüsü CHP tarafından oluşturulmuştur (Özbudun,2006: 43).

1946-1960 arası dönemde bir yandan iktidar-muhalefet ilişkilerinin gerginliği bir yandan demokrasinin kısıtlılığı büyük eleştirilere uğramıştır. Bu dönemin en önemli özelliği, liberal demokrasinin temel özgürlüklerinin sağlanması doğrultusundaki reform isteklerinin sürekli gündemde kalması olmuştur. Bu nedenle yeni anayasanın en önemli özelliklerinden biri, iktidarın sınırlandırılarak tüm gücü elinde toplanmasının engellenmesi olmuştur. Yeni anayasanın diğer temel nitelikleri 1950'lerin ikinci

yarısından sonra ortaya konan taleplere yanıt niteliğindedir. CHP'nin 1959 Kongresinde kabul edilen programı bu anayasada kabul edilmiştir (Ataay, 2006: 49).

Anayasa hazırlandıktan sonra 1961 yılında halkoylamasına sunulmuş ve halkın % 61,7'sinin desteğiyle kabul edilmiştir. Anayasanın halkoylamasına sunulması sürecinde siyasi partilere propaganda hakkı verilmemiştir.

1961 Anayasası, yapım süreci göz önüne alındığında anayasayı hazırlayan kurucu Meclisin organik yapısı, anayasa yapım sürecinin halkın katılımına açık olmaması, halkoylaması öncesinde partilere propaganda hakkı verilmemesi gerekçeleriyle sivil ve demokratik olmaktan çok uzaktır (Yazıcı,2011: 22).

Altı kısım, yüz elli yedi madde ve yirmi iki geçici maddeden oluşan 1961 Anayasası, o tarihe kadarki Osmanlı-Türk anayasalarının en uzunudur. Kapsamlı ve ayrıntılı düzenlemelerin yapılmış olması nedeniyle hacim bakımından ortalama bir anayasa metninin üstünde olan anayasa, kazuistik düzenlemelerin fazlalığından ötürü “tepki anayasası” olarak nitelenir (Tanör,2015:377).

1961 anayasasında anayasanın üstünlüğü vurgusu yapılmıştır. Anayasanın 8. maddesinde, “*Kanunlar Anayasaya aykırı olamaz. Anayasa hükümleri, yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını ve kişileri bağlayan temel hukuk kurallarıdır*” denilmektedir.

1961 Anayasasının yargı alanında getirdiği en önemli yenilik, şüphesiz kanunların Anayasaya uygunluğunu denetlemekle görevli bir Anayasa Mahkemesini kurmasıdır. Daha önceki anayasalarımızda eksik bulunan yasama organının yaptığı işlemlerin anayasaya uygunluğunun denetlenmesi işlemi 1961 Anayasası ile sağlanmıştır.

Yasama organını, Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu adlı iki meclisli bir yapıya çeviren 1961 Anayasası içerik itibarıyla tam bir parlamenter sistem kurmuştur. Cumhurbaşkanı sembolik yetkilere sahiptir. Bakanlar Kurulu parlamento içinden çıkmakta ve sadece parlamentoya karşı sorumlu olmaktadır. Ayrıca Bakanlar Kurulunu sadece parlamento denetleyebilmektedir.

1961 Anayasasında Cumhurbaşkanının görev süresi, Meclisin görev süresinden tamamen bağımsız hale getirilmiştir (madde 28). Anayasada cumhurbaşkanı sembolik kalmaya adeta mahkûm edilmiş, Cumhurbaşkanı seçilen kişinin partisi varsa ilişkisinin kesilmesi kuralı konulmuştur (madde 94). Sorumsuzluk ilkesi gereği ise parlamenter sistemin mantığına ve ruhuna uygun şekilde Cumhurbaşkanının bütün kararlarının Başbakan ve ilgili bakanlarca imzalanması hükmü getirilmiştir (madde 98) (Aldıkaçtı,1968: 38).

Anayasada Cumhurbaşkanının sembolik durumu incelendiğinde, kanunları tekrar görüşülmek üzere Meclise geri göndermesi hükmünün tarafsızlık ve hakemlik nitelikleriyle bağdaşmadığı dikkat çeker (Aldıkaçtı, 1968: 39). Aldıkaçtı (1968: 39)'ya göre; Cumhurbaşkanının sorumluluk gerektirmeyen tarafsızlık ve hakemlik özelliklerine gölge düşürmesinin mümkün olmadığı durumlar için (özel af, Başbakanın tayini v.s.) tek imza ile kararname ihdas edebilme yetkisi Cumhurbaşkanına verilmeliydi.

1961 Anayasasında yürütmenin yetkileri öylesine frenlenmiştir ki Kuzu (2005:199) 'nın tabiriyle yürütmeye yetki verilmekte adeta kıskançlık gösterilmiştir. Anayasanın 6. maddesinde “*Yürütme görevi, kanunlar çerçevesinde Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından yerine getirilir*” denilmektedir. Bu anayasada yürütme erki ikinci derece görülmüş, yasama ve yargı erkleri “yetki” kavramı içinde değerlendirilirken yürütme erki “görev” kavramı içinde değerlendirilmiştir (Kuzu,2005: 204).

1961 Anayasasında temel hak ve özgürlükler ikinci kısımda düzenlenmiştir. Bu kısmın birinci bölümünde temel hak ve özgürlüklere ilişkin genel hükümler, ikinci bölümde kişinin hakları ve ödevleri, üçüncü bölümde sosyal ve iktisadî haklar ve ödevler, dördüncü bölümde ise siyasî haklar ve ödevler düzenlenmiştir. Sosyal hak ve ödevler, ilk defa sistematik olarak 1961 Anayasasında düzenlenmiştir. Bu durum 1961 Anayasasının getirdiği önemli bir yeniliktir. 1961 Anayasasının, 1924 Anayasasına göre, temel hak ve özgürlüklere daha geniş bir yer verdiği gözlemlenmektedir. Anayasa, temel hak ve özgürlüklerin kullanılmasını oldukça güvenceli bir sisteme bağlamıştır (Gözler,2000: 77-92).

Bu anayasa vatandaşların temel hak ve özgürlüklerini genişletmiş, seçilmiş organların iktidarını ise sınırlandırmıştır. Etkin fren ve denge mekanizmalarının oluşturulması ise seçilmişlere karşı duyulan güvensizliği ortaya çıkarmaktadır(Özbudun, 2006: 42).

1961 yılından 1982 yılına kadar bazı değişiklikler yapılarak yürürlükte kalan 1961 Anayasası, parlamenter sistemin yumuşak kuvvetler ayrılığını uygulamaya çalışmış ancak seçilmişlere duyulan güvensizlik idari mekanizmanın gücünü yitirip zayıflamasına neden olmuştur.

1965 ve 1969’da yapılan seçimlerle tek başına iktidar olan 1971 muhtırasına kadar hükümet olarak görev yapan Adalet Partisinin 1969’dan önce anayasa hakkında önyargılı görüşlerine pek rastlanmamaktadır. Ancak 1969 seçimlerinden önce AP bir anayasa değişikliği paketi hazırlamıştır. Bu pakette özellikle yürütmenin ve devlet organlarının yeniden düzenlenmesine ağırlık verildiği görülür.

1961 anayasasının fren ve denge mekanizmaları TBMM ya da çoğunluğun desteğini almış olan hükümetin dilediğince hüküm sürmesini imkânsızlaştırmıştır. İktidar olduğu son dönemde AP pek çok konuda Anayasa Mahkemesi ile karşı karşıya kalmıştır. AP’nin hazırladığı pek çok kanun hükmü Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir. Özellikle ekonomik kanunların iptali AP iktidarı ve sermaye kesimi tarafından şiddetle hissedilmiştir (Tanör, 2012: 27-28-29). Ayrıca dünyadaki 1968 hareketinin etkisiyle Türkiye’de de yaşanan anti-emperyalist öğrenci eylemleri AP iktidarını yıpratmıştır. Şiddet ve teröre karşı olağanüstü hal kurumunun yeniden düzenlenmesi ve sıkıyönetime gerek bırakmayacak güçlü bir sivil rejimin oluşturulması AP’nin en önemli beklentileri olmuştur. Sosyal demokrasiye yönelen işçi ve öğrenci kesiminin sosyalizme kayma eğilimi sendikalar mevzuatında düzenlemeler yapılarak giderilmeye çalışılmıştır. Ancak bu düzenlemeler işçilerden ve sendikalardan sert tepkiler almış, iptali için Anayasa Mahkemesine başvurulmuştur.

Anayasanın kabul edilmesinden sekiz yıl sonra Türkiye’nin konjonktürel durumu öyle bir hal almıştır ki 1969’da Başbakan Süleyman Demirel “*Bu anayasa ile devlet yönetilmez*” derken, sonrasında Başbakan olan Nihat Erim 1961 Anayasası için “*lüks*” ifadesini kullanmıştır (Kuzu, 2005:202).

1961 Anayasası ile ilgili bir diğer önemli durum, anayasanın daima normal işleyişte bir sistem varsayılarak, olağanüstü durumların hesaba katılmamış olmasıdır. Örneğin istikrarsız çoğunluklar yüzünden hükümet kurulamaması ya da hükümetin istifası gibi durumlarda doğacak krizleri çözümleyecek mekanizmalar azdır. Cumhurbaşkanının yetki kullanabilmesi pek çok koşulun bir araya gelmesini gerektirmektedir. Böylelikle sistem tıkanma noktasına gelmiştir. Ayrıca seçim sistemindeki eksiklikler ve çift meclisli yapının ortaya çıkardığı hantallıklar, yaygın şiddet olaylarını bastırıcı ve önleyici yeterli seçenek içermeyişi bu anayasanın en önemli eksikleridir (Tanör,2015:431).

1961 Anayasası 1971 ve 1973 yılında yapılan bazı değişiklikler ile 1982 yılına kadar yürürlükte kalmıştır. 1971 ve 1973'te yapılan değişiklikler ile bazı temel haklar ve mahkemelerin denetim yetkileri sınırlandırılmıştır. Yürütme organına KHK çıkartma yetkisi verilmiştir. TSK, Danıştay ve Sayıştay denetimi dışında bırakılmıştır.

3.5. 1982 Anayasası

12 Eylül 1980 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetleri emir komuta zinciri içinde sağ-sol çatışması; siyasi, sosyal ve ekonomik istikrarsızlıklar nedeniyle ülkenin kaosa sürüklenmiş olmasından ötürü bir askeri darbe gerçekleştirmiştir. Süleyman Demirel'in Başbakanı olduğu hükümet görevden alınmıştır. 1961 anayasası uygulamadan kaldırılmıştır. İhtilali yapanlara göre; darbe yıkılan devlet düzeninin yenilenmesi amacıyla yapılmıştır.

Ordunun en yüksek rütbedeki beş (Kenan Evren, Nurettin Ersin, Tahsin Şahinkaya, Nejat Tümer, Sedat Celasun) komutanı ile oluşturulan Milli Güvenlik Konseyi (MGK), 1970'lerde ülkede ortaya çıkan siyasal kutuplaşma, gün geçtikçe artan şiddet olayları ve tikanıklıkları önlemek için Türk demokrasisinde köklü değişimler yapmak amacındaydı. Derhal kurucu bir Meclis oluşturuldu. Kurucu Meclisin bir kanadında MGK diğer kanadında ise Danışma Meclisi bulunmaktaydı (Özbudun,2006: 44).

Anayasanın yapım süreci kurucu meclisin oluşturulması ile başlamıştır. 29.06.1981 tarihli 2485 sayılı Kurucu Meclis hakkındaki kanunun 1. maddesine göre; Danışma Meclisinin yüz altmış üyesinin tamamı MGK tarafından seçilmiş ve atanmıştır. Aynı kanunun 26. maddesine göre ise anayasa taslağı danışma meclisi tarafından hazırlanacak ancak metne son şeklini MGK verecektir. Bu dönemde seçilmişler yani siyasi partiler, anayasa hazırlık sürecinin tamamıyla dışında bırakılmıştır. Anayasanın yapımı sürecine askeri liderlerin iradesi hâkim olmuştur (Yazıcı, 2011: 22).

Hazırlanan anayasanın halkoylaması, MGK Başkanı Kenan Evren'in tek taraflı propagandası ile yapılmıştır. Kampanya karşıtı görüşlerin ve eleştirilerin açıklanması MGK tarafından yasaklanmıştır. Ayrıca halkoylamasında sadece anayasa oylanmamış Kenan Evren'in Cumhurbaşkanlığı da aynı seçimle oylanmıştır. 7 Kasım 1982 tarihli halkoylamasında seçmenlerin % 91.37'si cumhurbaşkanının Evren olması ve anayasanın uygunluğu konusunda "evet" oyu kullanmıştır. Aleyhte konuşmanın suç teşkil ettiği bir ortamda tabii olarak sağlıklı bir sonuç alınmamıştır (Kuzu,2005: 202).

1982 anayasası yedi bölümden oluşmaktadır. Anayasa, Devletin temel kuruluşunu ve temel hakları ayrıntılı bir şekilde belirleyen kazuistik bir anayasadır. 1982 Anayasası katı ve sert bir anayasadır. Değiştirilmesi yasak olan hükümlerin sayısı 1961 anayasasına oranla daha fazladır. En önemli özelliği ise şüphesiz yürütmenin 1961'e oranla fazlasıyla güçlendirilmiş olmasıdır. Ayrıca bu anayasada daha az katılımcı bir demokrasi modeli benimsenmiştir. Ancak önemli bir detay, 1982 anayasasında tıkanıklıkları giderici çözüm yollarının öngörülmüş olmasıdır (Gözler,2000: 95).

Özbudun'un nitelemesiyle; selefi gibi elitlerin değerlerini ve çıkarlarını yansıtan 1982 anayasası "milli irade"ye, siyasal partilere, seçilmişlere, dernekler, sendikalar, vakıflar ve sivil toplum kuruluşlarına selefinden çok daha az güven duymuş bu kurumları zayıflatarak özgürlükleri büyük ölçüde sınırlandırmıştır. Yargı organının denetimine ve üniversitelerin özerkliğine de kısıtlamalar getirilmiştir. Bu kısıtlamaların tek amacı siyasal mekanizmayı kuvvetlendirmek değildir elbette. Asıl amaç güçlü bir cumhurbaşkanlığı makamı yaratmaktır. 1982'de cumhurbaşkanı olan Kenan Evren 1989 yılına kadar bu güçlendirilmiş makamda kalmıştır (Özbudun, 2006: 45).

1982 Anayasası ile 1961 Anayasasında frenlenmiş olan yürütme organına güçlü yetkiler verilmiştir. 1961 Anayasasında belirtilen haliyle yürütme organının işlevi bir “görev” olmaktan çıkarılmış yeniden “yetki” halini almıştır. 1982 anayasası güçlü yürütme esası üzerine kurularak 1961 anayasasının bu yöndeki eksikliği giderilmeye çalışılmıştır. Anayasanın pek çok maddesi yürütmeyi yasama ve yargı karşısında güçlendirmiş olup, güçlü devlet ve otoriter idare özellikleri anayasada açıkça görülmektedir (Kuzu,2005:206).

1982 anayasası ile cumhurbaşkanlık makamı sembolik olmaktan çıkartılıp, yetkilerle donatılmıştır. Oysa parlamenter rejimlerde cumhurbaşkanı tarafsız ve partiler üstü bir konumdadır. Bu bağlamda sistemin parlamenter sistemden kaydığı görülür. Parlamenter sistemin dengeli bir şekilde oluşturulmuş çift kanatlı yapısı dengesini yitirmiş, yürütme başkanlık sistemlerinde görülecek şekilde baskın bir hal almıştır.

Anayasanın başlangıç kısmı ve 8. maddesinin gerekçesine göre benimsenen sistem bir parlamenter sistemdir ancak doktrinde farklı değerlendirmeler ortaya çıkmıştır. Duran (1988)’a göre “Aksak Başkanlık Sistemi” veya “Otoriter Başkanlık Sistemi”, Çağlar (1989)’a göre “Başkanlı Parlamenter Sistem”, Özbudun (1990)’a göre ise “Zayıflatılmış Parlamenterizm” dir (Karatepe, 2005:252).

Kuzu (2005: 201)’ya göre ise; 1982 Anayasasının ortaya çıkardığı sistem, parlamenter sistem ile yarı başkanlık sistemi arasında kalan rasyonelleştirilmiş parlamenterizm akımı doğrultusunda hazırlanmış, kendine özgü “suigeneris” bir özellik taşımaktadır.

1982 Anayasasının belki de o dönem dünyada yaşanan gelişmelere ayak uydurmak amacıyla oluşturduğu yürütmeyi güçlendiren sistem artık saf bir parlamenter sistemden günümüzde de devam edecek şekilde uzaklaşmasına sebep olmuştur. 1982 Anayasasında yasamanın güçsüzleştirilmesi yürütmenin güçlendirilmesi ile ortaya çıkmış olan bir diğer sonuç ise “iktidarın kişiselleşmesi” olgusudur (Karatepe, 2005: 252).

1982 Anayasası bugüne kadar toplam on yedi kez değişikliğe uğramış, başlangıç ve yüz on bir maddesi üzerinde değişiklik yapılmıştır. Özellikle 12 Eylül 2010 tarihinde

yapılmış olan referandum ile yargı alanı da dâhil olmak üzere önemli ve geniş kapsamlı değişiklikler halk oylamasına sunulmuştur. Halkın yüzde 58'inin “evet” oyu ile anayasa değişikliği kabul edilmiştir. 1982 Anayasası 2001 öncesinde dört kez değişikliğe uğramış, 2001 sonrasında ise on üç kez değiştirilmiştir (Fendoğlu,2012:8).

4. TÜRKİYE’DE SİYASAL SİSTEM DEĞİŞİKLİĞİ KONUSUNDAKİ TARTIŞMALAR

Osmanlı Devletinin kurulmasından itibaren mutlak monarşiye dayanan devlet yönetimi 1876 yılında köklü bir değişime uğramıştır. I. Meşrutiyetin ilan edilmesi ile Türk tarihinde bir ilk yaşanmış, demokratik düzene geçilmiştir. 1920 yılında Büyük Millet Meclisinin açılmasının ardından saltanat son bulurken; 1923 yılında Cumhuriyetin kurulması ile yönetim şekli resmen belirlenmiş, hilafet makamı sonlandırılmıştır. Bu dönemden itibaren 1921 anayasasındaki meclis hükümeti sistemi ile parlamenter sistem karışımı bir siyasal sistem dikkat çekmektedir. Bu dönemdeki yönetim ile ilgili Karadağ (2005:334)’ın tespiti oldukça yerindedir; *“Osmanlı’da olduğu gibi Cumhuriyet döneminde de Türk devlet geleneği hikmet-i hükümet felsefesine dayanmış, yapılan eylem ve işlemler yönetilenler tarafından anlaşılmasa da gerçekte içinde idrak edilemeyen bir hikmetin bulunduğu, sorgulanamayan bir devlet düzeni oluşturulmuştur.”*

1924 anayasasının oluşturulma koşullarına bakıldığında dönemsel sorunların atlatılmasına öncelik verildiği anayasa ve hukukun üstünlüğünün ön planda tutulmadığı görülür. Bu anayasayı yapan güç, iktidar olacağını ve iktidarda kalacağını bilen bir güçtür (Tanör, 2012: 14).

Kuzu (2005:220)’ya göre; Cumhuriyetin ilk yıllarında Mecliste başkanlık sistemi yönünde bir eğilim vardır, Atatürk de böyle bir sistemi arzulamaktadır ancak o günün koşullarında bunu gündeme getirmemiştir. Fakat yönetim biçimine bakıldığında başkanlık sistemine yakın bir sistem olduğu görülür. Keza, İnönü’nün “Milli Şeflik” dönemi de aynı şekildedir.

Yazıcı (2002:116-117) ’ya göre; tek parti yönetimi boyunca (1923-1946) cumhurbaşkanlığı yapmış olan Atatürk ve İnönü bir başkanlık sisteminde varsayılacak kadar geniş yetkilerle donatılmış bir makamda görev yapmışlardır. Fakat cumhurbaşkanlığı makamına ihdas edilmiş olan yetkiler ülkenin o tarihlerde içinde bulunduğu siyasi koşulların ortaya çıkardığı fiili bir durumdur. O günün koşullarından yola çıkarak, bir tür başkanlık sistemi uygulanması isteği ile hareket edildiğini düşünmeye imkân yoktur.

Turan (2005:113) 'a göre ise; Cumhuriyet kuruluş aşamasında iken Mustafa Kemal oldukça güçlü bir konumdaydı ve zaten köklü değişimler yapılırken parlamenter sistem değil de başkanlık sistemi de düşünülebilirdi. Başkanlık sisteminin seçeneklerden biri olarak düşünülmemesinde Osmanlı meşrutiyet geleneğinin parlamenter bir deney olarak başlamış olmasının etkisi mutlaka vardır. Fakat belki de daha önemli olan, Türk siyasi sisteminin kuruluş aşamasında yeryüzünde başkanlık sistemi diye bir modelin siyasi yapılarını yenileyen ülkeler için bir örnek teşkil edeceğinin düşünülmemesidir. Genel değerlendirme, Amerikan sisteminin kendine özgü ve başka yerlerde tekrarlanması mümkün olmayan bir olgu olduğu yönünde idi.

Tek partili dönemin ardından 1946 yılında çok partili hayata geçilmesinden sonra 1950 yılındaki seçimlerle tek başına iktidar olmayı başaran Demokrat Parti, 1954 ve 1957 genel seçimlerinde de benzer başarılar göstererek 1950-1960 yılları arasında hükümet olarak görev yapmıştır. Demokrat Partinin iktidar olmasıyla birlikte cumhurbaşkanlığı makamına da partinin lideri Celal Bayar seçilmiş ve on yıllık Demokrat Parti iktidarı döneminde Cumhurbaşkanlığı yapmıştır. Aynı siyasi partinin hem cumhurbaşkanlığında hem de iktidarda olması hasebiyle bu dönem yürütmenin iki tarafı arasında pek fazla sorun yaşanmamıştır. Ancak sistemin diğer öğeleri, bu durumdan iktidar ve cumhurbaşkanı kadar hoşnut değildir.

1950-1960 arası dönemde hem Meclisin hem de Cumhurbaşkanının aynı partiden olması, iktidarın tek elde yığılmasına, muhalefetin tamamen dışlanmasına sebep olmuş bu da iktidara karşı sert tepkileri ortaya çıkarmıştır (Kalaycıoğlu,2005: 35). 27 Mayıs 1960 tarihinde yapılan askeri müdahale ile Demokrat Parti dönemi noktalanmıştır.

Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşundan itibaren 1980'e kadar Türkiye'de sistem değişikliği yönünde tartışmalar bulunmamakta, tartışmaların merkezinde 1960'ların ortalarından sonra anayasanın yetersizliği yer almaktadır. Bu dönemde siyasal tıkanmalar daha çok anayasal değişiklikler yapılarak giderilmek istenmektedir. Anayasal değişiklikler ile ilgili de yine dönemsel bakış açıları ortaya çıkmıştır. 1980'lerden sonra ise Cumhurbaşkanı Özal ile sistem değişikliği tartışmaları başlamıştır.

4.1.1982 Sonrasında Tartışmalar

Türkiye’de başkanlık sistemi ilk kez 1980’de Tercüman Gazetesinin düzenlediği Anayasa Seminerinde Yeni Forum Dergisinin önerdiği Anayasa Projesinde tartışma konusu olmuştur (Yazıcı,2002: 159). Bu hususun çeyrek asırdan fazladır gündemimizi işgal etmesi Türkiye’de siyasal sistem ile ilgili tereddütlerin ve rahatsızlıkların varlığını göstermektedir (Karatepe,2005: 252).

1982 anayasasında yürütmeye verilen geniş yetkiler ile Cumhurbaşkanı yürütmenin yetkili ama sorumsuz kanadı olmuştur. Bu kadar geniş yetkilere sahip olan bir cumhurbaşkanı hükümetle veya başbakanla hatta parlamento ile bir sorun yaşarsa ne olur? (Kuzu, 2005: 201). Bu soru 1982 anayasası kabul edildiğinden beri siyasal sistemin değişmesinin gerekli olduğunu savunanların ana savıdır. Sistem değişikliğini çözüm olarak görenler Türkiye’de yaşanacak sistem tıkanıklıklarından ancak başkanlık sistemine geçilerek kurtulabileceğimizi varsaymaktadır. Karatepe (2005:252) sistem tıkanıklıklarının nedenlerini şu beş başlıkta özetlemiştir:

1-Türkiye’deki demokratik katılım eksikliği.

2-Seçmenin seçtiği kişiyi denetleyememesi ve yeterli sivil toplum kuruluşunun olmaması, var olanların ise yeterince aktifleşememesi.

3-Siyasal partilerin katılımı ve yeniliğe kapalı olması.

4-Yerel yönetimlerin yönetim özerkliğindeki kısıtlılık.

5-Ekonomik sıkıntıların yönetimdeki etkisi.

Önceki bölümde de belirtildiği üzere 1980’lere kadar siyasi tıkanıklıklar anayasal sıkıntılardan kaynaklı görülmüş, 1980’lerden itibaren ise sistemin yapısı siyasal tıkanıklıkların nedeni olarak görülmüştür. Bu düşüncenin siyaset sahnesindeki en önemli ve ilk savunucusu şüphesiz ki Turgut Özal’dır.

Turgut Özal 1987 yılında Hürriyet Gazetesine¹ verdiği bir röportajda Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi yönündeki fikrini şöyle beyan etmiştir:” *Ben Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesini daha demokratik görüyorum. Çünkü Cumhurbaşkanının epey yetkileri var. 1961 Anayasası gibi değil. Partiler aday gösterebilir ama Meclis yerine Cumhurbaşkanını halk seçmelidir. Dikkat edin bu başkanlık değil. Yani ABD’deki başkanlık değil. Cumhurbaşkanını halk seçmelidir böylece Cumhurbaşkanı da kendini güçlü hisseder ”* (Onar, 2005: 84).

Bu dönem Özal başkanlık isteğini tam olarak dile getirmemekte, cumhurbaşkanının seçim yöntemi üzerinde durmaktadır. Kenan Evren’in görev süresinin dolmasının ardından Özal, 31 Ekim 1989’da cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. Özal’ın cumhurbaşkanlığı dönemi, seçilme sürecinden başlayarak krizli bir dönem olmuştur. Özal’ın cumhurbaşkanlığı döneminde partisi ANAP’la ilişkisini kesmemesi sadece muhalefetle ilişkilerin gerilmesine sebep olmamış, Özal zamanla iktidarda bulunan kendi partisiyle dahi gerilimler yaşamıştır. Ancak Özal, muhalefetin artan tepkisine rağmen partisini ve hükümeti fiilen idare etmeyi sürdürmüştür. Özal, sistemi bir yarı başkanlık şeklinde yorumlamış, ANAP’ın iktidarda olduğu 1991 yılına kadar zayıf başbakanlık modeli ile fiili başkanlık sistemini uygulamaya çalışmıştır (Akın, 2010: 434-436).

1991 yılındaki genel seçimlerde ANAP tek başına iktidar olamamış, en çok oyu alan DYP ve SHP Süleyman Demirel’in başbakanlığında bir koalisyon hükümeti kurmuştur. Meclisin aritmetik yapısı ve kompozisyonunun değişmesi sonrasında yaşanan siyasi gelişmeler bu dönem başbakan ve cumhurbaşkanı arasında ihtilaflara neden olmuştur. Bu durumun bunalımlara ve siyasi hükümet krizlerine az da olsa neden olduğu görülmüştür (Kuzu, 2005:201).

Kısacası Demirel’in başbakanlığı döneminde de Özal’ın parlamenter sistemde cumhurbaşkanına verilen sembolik makamı kullanım şekli, sıra dışı olmayı sürdürmüştür. Özal vefatına kadar olan dönemde (17 Nisan 1993) Başbakan Demirel’le pek çok alanda çatışma yaşamış, Çankaya’daki konumunu bir iktidar alanı olarak tahkim etmeye devam etmiştir (Akın,2010: 442).

¹ Hürriyet Gazetesi 23 Nisan 1987

1983 yılında tekrar çok partili siyasal yaşama dönüldüğünden beri Türkiye siyasetinde gözlemlenen en belirgin olgu başbakanlar ve cumhurbaşkanları arasındaki çatışmalar olmuştur. Turgut Özal'ın başbakanlığı Kenan Evren'in cumhurbaşkanlığı döneminde Özal sıklıkla cumhurbaşkanına verilen yetkilerin fazlalığından şikâyet etmiştir. Ancak kendisi cumhurbaşkanı olduktan sonra düşünceleri değişmiş ve başkanlık sisteminin “yılmaz bir savunucusu” olmuştur (Güney, 2007: 348-349).

Özal sistem değişikliğinin gerekliliğini savunurken;

- Parlamenter sistemin çok partili uygulamalarında sıkça rastlanan koalisyon hükümetlerinin ülkeyi istikrarsızlığa sürüklediğini, Türkiye'nin koalisyon hükümetleri dönemlerinde daima ekonomik ve siyasal krizlere girdiğini bu durumdan kurtulmanın tek yolunun başkanlık sistemine geçilmesi olduğunu,
- Etnik olarak geniş tabanlı olan Türkiye gibi ülkelerde başkanlık sisteminin daha iyi sonuçlar vereceğini ve ayrışmayı önleyeceğini,
- Parlamenter sistemin bir uygulaması olan nisbi seçim sisteminden dar bölge seçim sisteminin çok daha iyi işleyeceğini,
- Başkanlık sisteminin işleyişin hızını arttıracığı ve bu sayede güçlü bir transformasyon yaşanacağı, gerekçelerini kullanmaktaydı (İçener, 2015: 323).

Özal bu gerekçelerle sistem değişikliğini savunurken sistem değişikliğine karşı olanlar; başkanlığın “diktatörlüğü”, “padişahlığı” getireceği, otokratik yapı kurulmasına yol açacağı, federal sistemin başkanlık için şart olduğu ve bunun da ülkeyi bölünmeye götüreceği, demokratik zeminimizin başkanlığa uygun olmadığı tarzında bugün hala varlığını koruyan söylemler ile Özal'a karşı çıkmaktaydılar (İçener, 2015: 323).

1991-1993 yılları arasında koalisyon ortağı olan DYP ve SHP'de sistem değişikliği konusunda fikir beyan etmişlerdir. Doğru Yol Partisi diğer partilere göre daha somut bir adım atmış, V. Fransa Cumhuriyeti modelinden etkilendiği bir yarı başkanlık sistemini öngörmüştür. Buna göre cumhurbaşkanı iki turlu bir seçimle halk tarafından seçilecek; meclisi feshetme, kanunları halk oylamasına sunabilme ve kanunları tekrar görüşülmek üzere meclise iade etme gibi önemli yetkilere sahip

olacaktır. O dönem DYP bu şekilde bir başkanlık sistemini uygun görürken, SHP ise klasik bir parlamenter sistemi uygun görüyordu (Özbudun,2006: 46).

Özal'ın yakınlarından eski Bakan Ekrem Pakdemirli, Özal'ın ABD'den ziyade Fransa'daki gibi bir yarı başkanlık sistemi arzuladığını ifade etmiştir. Cumhurbaşkanı olduğu dönem Özal'ın danışmanlığını yapmış olan Burhan Kuzu ise (2011), Özal'ın ölmeden önce başkanlık sistemine geçme yönünde adımlar atmayı planladığını aktarmıştır (<http://ntv.com.tr>).

Turgut Özal'ın ölümünün ardından Cumhurbaşkanı olarak seçilen Süleyman Demirel, 1994 yılında yetkilerinin arttırılması yönünde isteğini belli etmiştir. Bu talepler esasta yarı başkanlık sistemine uygun taleplerdir. Bunlardan biri kendisine Meclisi fesih yetkisinin verilmesi talebiydi. Ancak o dönem siyasal konjonktür bu tartışmalara elverişli değildir.1995 yılındaki genel seçimlerden sonra Türkiye siyasal istikrarı uzunca bir süre yakalayamayacağı bir döneme girmiştir.

1997 yılında Demirel başkanlık ya da yarı başkanlık sistemine geçiş önerisi ile yeniden tartışmalara neden olmuştur. Önceden beri başkanlık veya yarı başkanlık sistemine geçilmesine muhalefet etmemiş olan Demirel, 28 Şubat sürecinin ardından kurulmuş olan ANASOL-D hükümetinin güven oylamasında düşürülmesi sonrası yeni hükümet arayışlarının devam ettiği günlerde hükümet sisteminin değişmesi ihtiyacını dile getirmiştir. Demirel, hükümet istikrarsızlığının anayasal mekanizmaların ıslahı yoluyla giderilmesi gerektiğini belirtmiştir. O dönem bazı gazeteler, Demirel'in hükümet sistemi değişikliğini içeren bir anayasa taslağı hazırlattığını öne sürse de cumhurbaşkanlığı bu haberleri yalanlamıştır (Yazıcı, 2002: 163).

Demirel, 1 Ekim 1999 tarihinde TBMM'nin yeni yasama yılının açış konuşmasında cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi yönündeki fikrini şu sözlerle beyan etmiştir:” Cumhurbaşkanı iki turlu seçimle halk tarafından seçilmelidir. Eğer Meclisiniz muvafık görürse iki defa seçilmelidir ama halk tarafından seçilmelidir. Bunun bir takım mahzurları vardır. Ama maksadınız demokrasiyi güçlendirmekse demokrasinin kurumlarına daha çok kazandırmaksa mutlaka halkın rızasına ve yetkisine Cumhurbaşkanlığı makamını bırakmak lazımdır” (Onar, 2005: 85).

Demirel'in 2000 yılında görev süresi son bulmadan evvel bir dönem daha görev yapabilmesi için hazırlanan anayasa değişikliği Mecliste 3/5'lik çoğunluğun altında kalmış ve reddedilmiştir. Demirel'in başkanlık sistemi isteği yönündeki bu son girişimini Turan (2005:120) şöyle yorumlamaktadır; Demirel'in görev süresinin sonu ufukta görüldüğünde, çoğunluğun bu görevi devralması konusunda üzerinde anlaştığı bir cumhurbaşkanı adayı bulunmamaktaydı. Ülke bir arada barınması zor, her zaman dağılabileceği akla gelen ve icraat yönü güçlü olmayan koalisyonlar tarafından yönetiliyordu. Bu dönemde bizzat Süleyman Demirel'in tahrik ettiği düşünülen bir başkanlık sistemi tartışması başlatıldıysa da yoğun bir ilgi uyandırmamıştır. Çoğu gözlemci, haklı veya haksız olarak, rejim değişikliği arzusunun toplumdan kaynaklanmadığına, siyasi hayatını uzatmak isteyen cumhurbaşkanından kaynaklandığına hükmetmiştir.

Demirel, cumhurbaşkanlığı görevini yaptığı dönem boyunca rejim değişikliklerine dair önerisini, "istikrar", "yönetilebilirlik" ve "küreselleşmenin aşılması aşan yeni yöntem arayışını zorunlu kılması" şeklindeki üç gerekçeye bağlamış ve görevi son buluncaya kadar fikrini zaman zaman belirtmiştir (Oder,2005: 46). Demirel tarafından gündeme getirilen başkanlık sistemi tartışmalarının güncel siyaset içinde pek fazla yankı bulduğu söylenemez (Güney,2007:349).

Demirel'in başkanlık söylemi genel olarak irdelendiğinde, öncelikle 1970'lerden itibaren cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi fikrini beyan ettiği görülür. Ancak tam anlamıyla bir rejim değişikliğini dillendirdiği dönemler genellikle kriz dönemleridir. Örneğin 1973 yılındaki bunalım döneminde, bunalımdan çıkmanın tek yolunun sistem değişikliği ile başkanlık sistemine geçilmesi olduğunu belirtmektedir. Yine 1980'de cumhurbaşkanı seçimleri krizinde cumhurbaşkanını halkın seçmesi yönünde bir tasarımı Meclise sunmuştur. Özal'ın cumhurbaşkanı olarak seçilmesi döneminde yine cumhurbaşkanını halkın seçmesi yönünde talebini dillendirmiştir. Cumhurbaşkanlığının son döneminde Mısır gezisinde açık olarak başkanlık sisteminin kamuoyunda tartışılması gerektiğini söylemiş ve yoğun eleştiriler almıştır (İçener, 2015: 328-332).

Demirel'in sistem değişikliği için en çok kullandığı sylen parlamenter sistemin devleti işlemez hale soktuğu ve sivil iradenin istikrarı için başkanlığın gerekli olduğu yönündedir. Ancak Demirel'in sistemi bozarım kaygısıyla statkoculuğa hapsolduğu ve zal gibi dönüşüme ve değişime açık olmadığı dikkat çekmektedir (İçener, 2015: 332).

Demirel'den sonra 16 Mayıs 2000 tarihinde cumhurbaşkanlığına Anayasa Mahkemesi Başkanı Ahmet Necdet Sezer seçildi. Sezer'in cumhurbaşkanlığı döneminin ilk yıllarında ANASOL-M koalisyonu hükümet iken sistem değişikliği konusunda değilse de yürütmenin iki tarafı arasında şiddetli gerilimler yaşanmıştır. Sezer, kararnemeleri veto etmesi veya uzun süre bekletmesi gibi konularda başbakanla karşı karşıya kalmıştır. Sezer'in 19 şubat 2001 tarihinde dönemin Başbakanı Ecevit'e anayasa kitapğını fırlatmasıyla başlayan ve kamuoyunda "Kara arşamba" olarak da anılan ekonomik kriz, Türkiye Cumhuriyeti tarihinin en büyük ekonomik krizidir. (<http://tr.wikipedia.org>). Ahmet Necdet Sezer, Meclis tarafından seçilen son Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'n 28 Mayıs 2007 tarihinde göreve başlamasına kadar bu görevi sürdürmüştür.

4.2. 2002 Yılında AKP'nin İktidara Gelişi ve Sonrasındaki Tartışmalar

1980'den itibaren başkanlık sistemi tartışmaları siyasi gündemimizi meşgul etmektedir. nce Turgut zal ardından Süleyman Demirel bu sistem konusundaki olumlu görüşlerini belirtmişlerdir. 1993 yılında zal'ın ölümünün ardından Demirel'in cumhurbaşkanı olmasından sonra Türkiye siyasi anlamda bir türlü istikrarı yakalayamamıştır. Aylar süren hükümet kurma denemeleri, kısa süren koalisyonlar, düşürülen hükümetler ve ekonomik bunalımlar nedeniyle Türkiye on yıla yakın bir süre buhranlarla dolu bir dönem yaşamıştır. Derinleşen bunalımla beraber siyasette ve bürokraside yaşanan yozlaşma var olan demokratik sistemin meşruiyetini de tartışmalı hale getirmiştir. Türkiye'de meşruiyet bunalımına veya siyasi istikrarsızlığa yanıt, batıdaki tartışmaların aksine yürütmenin güçlendirilmesi talebi şeklinde tezahür etmiştir (Güney,2007: 348). Ancak 2000'ler Türkiye'nin hem tek parti iktidarı ile yönetileceği ve siyasi istikrarı yakaladığı hem de sistem değişikliği tartışmalarının en yoğun yaşandığı bir dönem olmuştur.

14 Ağustos 2001 tarihinde Adalet ve Kalkınma Partisinin kurulması ile Türkiye'nin siyasi gündemi bir anda değişmiştir. Partinin kurucusu Recep Tayyip Erdoğan İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı olduğu dönemden beri Türk halkının yakından tanıdığı bir isimdir. Kuruluşunun üzerinden henüz 15 aylık bir süre geçmiş olan AKP, 3 Kasım 2002 tarihindeki genel seçimlerde aldığı %34,63'lük oy oranı ile tek başına iktidar olmayı başarmıştır. O dönem Recep Tayyip Erdoğan siyasi yasaklı olduğundan 58. Hükümet Abdullah Gül'ün başbakanlığında kurulmuştur. Daha sonra yapılan bir anayasa değişikliği ile siyasi yasağı kaldırılan Recep Tayyip Erdoğan, 8 Mart 2003'te yapılan ara seçimle milletvekili olarak Meclise girmiştir. Erdoğan 15 Mart 2003'te başbakan olarak 59. Hükümeti kurmuştur (<http://tr.wikipedia.org>). Böylece koalisyonlar dönemi bitmiş, günümüze kadar aralıksız sürecektir olan Recep Tayyip Erdoğan ve AKP dönemi başlamıştır.

AKP iktidar olduktan sonra öncelikli olarak ekonomi, eğitim, sağlık, iç ve dış politika gibi acil konulara ağırlık vermiştir. AKP iktidarının ilk dönemlerinde sistem değişikliği yönünde herhangi bir söylem görülmez. 2003 yılının Ocak ayında Anayasa Komisyonu Başkanı Burhan Kuzu, başkanlık sistemi yönündeki olumlu bakış açısını belirttiği zaman Demirel'den sonra geriye atılmış olan konu yeniden Türkiye gündemine girmiştir. Kuzu'nun açıklamasından dört ay sonra Başbakan Recep Tayyip Erdoğan başkanlık sistemi lehindeki görüşlerini açıklamış :” *Benim için ideal olan ABD modelidir*” diyerek bürokratik oligarşi ile mücadelede başkanlık sisteminin en uygun sistem olduğunu vurgulamıştır (Oder, 2005: 57).

AKP dönemindeki başkanlık sistemi tartışmaları bazı siyasetçilerin de konuya dâhil oluşuyla sürmüştür. 2004 yılında Adalet Bakanı ve Hükümet sözcüsü Cemil Çiçek kendisine sorulan % 10 seçim barajının değiştirilmesi yönündeki soruya başkanlık sistemi vurgusuyla cevap vermiştir. Çiçek; istikrarın sağlanması için baraj sisteminin getirildiğini, istikrarın sistem değişikliği ile de sağlanabileceğini ve en uygun sistemin de başkanlık sistemi olduğunu belirttiği cevabı verdiğinde, başkanlık sistemi hakkındaki tartışmalar yeniden gündeme gelmiştir (Onar, 2005: 86).

AKP'nin iktidar olduğu dönemler boyunca başkanlık sistemine geçiş aralıklarıyla da olsa daima gündemde olmuştur, günümüze kadar gelen süreçte Erdoğan'ın başkanlık sistemine yönelik bazı açıklamaları şöyledir:

5 Ocak 2005: "Başkanlık sisteminin tartışılması Türkiye için yararlı olabilir ama bu bizim şu anda gündemimizde yok". 15 Şubat 2006: "Başkanlık sistemini ben de istiyorum ama şartlar şu anda müsait değil". 18 Nisan 2010: "Sistemin rahat çalışması konusunda bu olaya (başkanlık sistemi) sıcak bakıyorum. Çok daha seri neticeler alması noktasında..." 10 Eylül 2010: "Bir önyargımız yok. Nihayetinde bununla ilgili gerekirse halk oylamasına gidilir, ama şu anda illa bu olmazsa olmazımız değil". 25 Eylül 2010: Ben bu konuyu tartışılın diye açtım. Bunun tartışılmasının siyasilere de, halkımıza da katacağı çok şey var". 2 Şubat 2011: "Bence demokratik parlamenter sistem içinde halk tartışmalı, tartışılmalı. Milletin tartışmasından kaçmak, çekinmek demokrasiğe terstir. "Liderler tektir zaten, bunun yanında liderliği paylaştığı ikinci bir kişi olmaz. Ama 'takım ruhu' denilen bir olay vardır, 'takım oyunu' denilen bir olay vardır, 'kolektif aklı oluşturmak' denilen bir olay vardır. Başkanlık sistemiyle alakalı, ülkemde halk bu kavramları tartışmalıdır, bilmelidir ve şahsen Başkanlık sisteminin daha faydalı neticeler doğuracağına inanıyorum. Bu benim kanaatim. Sayın Bahçeli başka türlü düşünebilir, bir başkası başka türlü düşünebilir. Onların düşüncesine de benim saygım var, ama lütfen benim düşüncemdir, benim düşünceme de saygıları olsun." "Başkanlık sistemi var, yarı başkanlık sistemi var. Niye rahatsız oluyoruz bunlardan? ABD'si, Fransa'sı ortada... Almanya'da da bakıyorsunuz şansölye var, bu tür sistemler var, cumhurbaşkanlığı makamları var, güçlendirilmiş... Ama bazı yerlerde bakıyorsunuz sadece temsili... Bunlar da var. Bunların tartışılmasından kimsenin gücenmeye bence hakkı yok. Bırakalım tartışılın, kimse de bundan da rahatsız olmasın "(Fendoğlu, 2012: 47). 5 Ağustos 2012: "Başkanlık sistemi demokrasi dışı bir sistem değildir. Bizim bu yönde isteğimiz var ancak nihai kararı millet verecektir" (www.youtube.com.tr). 17 Mayıs 2013: "Ben başkanlık sisteminden yana olduğumu söylüyorum. İlla ki ABD' deki başkanlık sistemi olacak diye bir şey yok. Ancak bizim olmazsa olmazımız değildir. Parlamento ya da millet bu sisteme geçelim diyorsa geçilir" (www.cnnturk.com). 28 Temmuz 2014:" Gelişmiş ülkelerin çoğu başkanlık ya da yarı başkanlık sistemi ile yönetiliyor. Seri kararlar alabilmek için böyle bir sistemin gerekliliği ortaya çıkıyor. Bürokratik oligarşiyi kırmamız için bu sistem gereklidir (www.youtube.com.tr). 1 Haziran 2015:" Başkanlık sistemi Recep Tayyip Erdoğan'ın şahsi meselesi değildir. Ülkemizin meselesidir. Diğer ülkelere bakıyoruz sistemin etkilerini görüyoruz. Türkiye'nin bunu tartışması gerekmektedir. Bu sistemin de bir sınırı var. Biz bir totaliter rejimin özleminde değiliz" (www.hurriyet.com.tr). 12 Mayıs 2016: "Milletin önüne er ya da geç yeni bir anayasa gelecek, başkanlık sistemi de gelecek. Türkiye yeni bir yönetim sistemine geçecekse bu da milletimizin onayı ile gerçekleşecek "(www.milliyet.com.tr).

Güney (2007: 350-351) 'e göre; siyasetçilerin özellikle de iktidardaki partilerin siyasetçilerinin başkanlık sistemine geçilmesi yönündeki isteklerinin ardında aslında güçlü bir neden bulunmaktadır. Türkiye’de neo-liberal istikrar politikaları uygulanmaya başlandığından beri hükümetler ciddi bir biçimde üst düzey bürokrasinin direnişi ile karşılaşmaktadır. Özal ve Ecevit bundan sık sık şikâyet etmiştir. Ancak iktidar ile bürokrasi arasındaki gerilim en yüksek seviyeye AKP iktidar, Ahmet Necdet Sezer cumhurbaşkanı iken ulaşmıştır.

Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer başkanlık tartışmalarına bakışını 2005 yılına girilirken yayımladığı yeni yıl mesajı ile belli etmiştir. Sezer Anayasa’ya göre Cumhuriyetin değiştirilmez niteliklerinden biri olan demokratik devlet ilkesine gönderme yapmış, parlamenter sistemin demokrasiye en uygun olan sistem olduğunu belirtmiştir (<https://www.tccb.gov.tr/>).

2006 yılına kadar başkanlık sistemi tartışmaları şiddetli olmasa da devam etmiştir. 2006 sonlarında başlayan ve 28 Ağustos 2007 tarihinde Abdullah Gül’ün cumhurbaşkanı seçilmesine kadarki süreçte yaşananlar hükümeti anayasa değişikliğine kadar götürmüştür. Anayasa Mahkemesinin “367 kararı” ve 27 Nisan 2007 tarihli Genel Kurmay Başkanlığı bildirisi ile süreç tıkanma noktasına gelmiştir. Abdullah Gül’ün Cumhurbaşkanı olarak Meclis tarafından seçilmesinin ardından 21 Ekim 2007 tarihinde bir referandum yapılmış ve Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi hükmü halka sorulmuştur. Türk halkının %69’u bu değişikliğe “evet” demiş böylelikle parlamenter sürece de bir anlamda nokta konulmuştur (Uluşahin; 2011: 30-31).

Cumhurbaşkanının halkın oyları ile seçilecek olmasının sistemi getireceği durumu Uluşahin (2011: 33-35) şu şekilde nitelemektedir; 1961 anayasası ile parlamenter sistem olması gereken haline yani iki kanatlı özüne dönmüştür. Bu sistemde yürütme iki kanatlı ve dengeli bir yapıdadır. Sistem tek meşruiyete sahiptir o da parlamento seçimleridir. 1982 anayasasıyla klasik parlamenter sistem yapısı değiştirilmiş, sorumsuz ama yetkili bir cumhurbaşkanı ile yürütme iki kanatlı yapıdan iki başlı bir yapıya dönüştürülmüştür. Ancak meşruiyet hala tektir. 2007 değişikliği ile cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi sistemi hem çift başlı hem de çift meşruiyet bulunan bir yapıya çevirmiştir.

Cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçilmesi sisteme, ister istemez “başkanlık sistemi” özelliği getirecektir. Bu nedenle cumhurbaşkanını ya doğrudan yürütmeye ilişkin yetkilerle donatmak veya kendisine “devleti koruma ve anayasayı kollama” kisvesi altında verilecek yetkilerin giderek yürütme yetkilerine dönüşmesine şaşırmamak gerekecektir (Soysal, 2007: 302-303).

2011 yılındaki genel seçimlerin ardından AKP yeniden tek başına iktidar olduktan sonra yeni anayasa için çalışmalar hızlanmış, yapılan çalışmalarda en önemli tartışma noktası daima siyasal sistem değişikliği olmuştur. Oluşturulan Anayasa Komisyonları; AKP’nin anayasada sistem değişikliğinin bulunması yolundaki isteği, muhalefetin ise sistem değişikliğine karşı olması nedeniyle defalarca dağılmış, yeni bir anayasa metni üzerinde bir türlü mutabakata varılamamıştır.

AKP’nin sadece söylem noktasında bıraktığı sistem değişikliği konusunda 2012 yılında nihayet somut bir adım atılmıştır. AKP 2012 yılında bir başkanlık sistemi taslağı ortaya koymuş ve yeni anayasayı yapmakla görevli Anayasa Uzlaşma Komisyonu’na Kasım 2012’de Başkanlık Sistemi önerisini resmi olarak sunmuştur. Söz konusu önerinin en dikkat çekici maddeleri arasında şunlar bulunmaktadır:

Başkan, beş yıllık bir dönem için kırk yaşını doldurmuş, milletvekili seçilebilme yeterliliğine sahip vatandaşlar arasından, halk tarafından en fazla iki dönem için seçilecektir. Başkanın görev ve yetkilerini düzenleyen 22. maddede; Başkanın devletin ve yürütmenin başı olduğu ve genel (iç ve dış) siyaseti yürüteceği, kanunları onaylamak veya tekrar görüşülmek üzere TBMM’ye geri göndereceği belirtilmiştir. Başkanın iade ettiği kanunların kendisine tekrar gönderilebilmesi için en az 3/5 ile kabul edilmesi gerekmektedir. Ayrıca Başkanlık kararnamesi çıkarmak, uluslararası antlaşma akdetmek ve yayınlamak, TBMM’yi feshedebilmek, TSK’nın başkomutanlığını temsil etmek; TSK’nın kullanılmasına karar vermek; sıkıyönetim ve olağanüstü hal kararnamesi çıkarmak, Anayasa Mahkemesi üyelerinin yarısını seçmek, Danıştay üyelerinin yarısını seçmek, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısını seçmek gibi yetkiler başkana verilmektedir (<http://www.akp.gov.tr/>).

AKP’nin gündeme getirdiği başkanlık sistemi taslağını Köker (2013) şu şekilde eleştirmiştir;

Başkanın doğrudan halkoyuyla seçilmesi, yürütme gücünü tek başına ele alması, yürütmenin yasama organından tamamen ayrılması ve başkan tarafından belirlenecek olan bakanların milletvekili olamayacakları kuralı önerinin tipik başkanlık sistemini andıran yanlarıdır. Buna karşılık, sistemi “Türk tipi” olarak nitelendirmeyi haklı çıkaran başkanlık sisteminden uzaklaştıran unsurlar da mevcuttur. Bunların başında, yürütmeyi ifade eden Başkan ile yasama organının seçimlerinin aynı zamanda yapılmalarının önerilmesi gelmektedir. Bu durumda yürütme ile yasama arasında katı bir kuvvetler ayrılığına dayanan başkanlık sisteminin özünde yatan kuvvetlerin birbirlerini dengelemeleri ve denetlemeleri imkânı hukuken mevcut olmakla birlikte fiilen ortadan kalkabilecektir. Benzer bir durum, başkanlık sisteminden açık bir sapma meydana getiren yürütme ve yasama organlarının birbirlerini feshetme veya seçimlerin yenilenmesine karar verme yetkilerinin bulunmasıdır. Bu öneri kabul edilirse, başkanlık sisteminin özü zedelenmiş olacağı gibi, üç defa arka arkaya seçilmesi mümkün olmayan Başkan’ın ikinci görev döneminin bitiminden kısa bir süre önce seçimlerin yenilenmesine karar vermek suretiyle fiilen üç dönem başkanlık yapma yolunu arayabileceği de ciddi bir yozlaşma ihtimali olarak ortadadır. Başkanlık sistemini bir tip olarak ortaya koymamızı sağlayan ABD örneğindeki yürütme emirlerinden esinlenilmiş gibi görünen başkanlık kararnamesi önerisi ise, ABD örneğinden öze tamamen farklı bir yapıdadır. ABD örneğinde Başkan’ın anayasayı ve yasaları sadakatle uygulama yükümlülüğünün bir sonucu olan yürütme emirlerine karşılık AKP önerisindeki Başkanlık Kararnamesi, yasama organı tarafından düzenlenmemiş konularda Başkan’ın gerek gördüğü düzenleyici işlemleri yapabilmesi olarak formüle edilmiştir. Açıkça yürütme organına “aslî düzenleme, yani yasa yapma yetkisi verme” anlamına gelen bu düzenleme hiçbir demokratik sistemin içeriğiyle bağdaşabilir nitelikte değildir. Başkan’a verilen yargı ile ilgili yetkiler de hesaba katıldığında, önerilen “Türk tipi başkanlık sistemi”, en temel denge ve denetleme mekanizmalarından büyük ölçüde yoksun bir otokratik siyasi yapılanmaya dönüşebilecek bir sistem gibi görünmektedir (www.birarada.org.tr)

Derdiman (2013:263-264)’ a göre ise; bu önerideki meclisi fesih yetkisi, başkanın geri gönderdiği kanunları iade edebilmek için aranan 3/5 çoğunluk ve yargı üyelerini belirleme noktasındaki yetkileri bir başkanlık sisteminde başkana verilecek yetkileri aşan yetkililerdir. Sistemsel değişiklik yapılması halinde önerideki bu hususlarda bazı değişiklikler yapılması kamuoyunda oluşacak kaygıları azaltabilir.

Hasan Celal Güzel (2013: 479) AKP’nin başkanlık önerisini genel itibarıyla Türkiye’nin sosyal ve siyasal yapısına uygun bulmuş ve yarı başkanlık ile başkanlık sistemi arasında bir model önerilmiş olduğunu belirtmiştir. Ancak başkana verilen kararname çıkarma yetkisi, bürokratik atamalar ve fesih yetkisi konusunda Güzel’in de eleştirileri mevcuttur. Güzel; bu maddelerde bir düzeltmeye gidilmesi halinde öneride

başkana verilen yetkilerin, Türkiye'nin mevcut cumhurbaşkanının sahip olduğu genel siyaseti yürütme işlevinden çok da farklı olmadığını düşünmektedir.

Erdoğan (2013: 547)'a göre ise; AKP'nin önerdiği modele başkanlık sistemi denemez. Arka planında “iktidarın kişiselleşmesi” amacı bulunan bu öneri daha çok “Başkancı” denen ve güçlü popülist diktatörlük potansiyeli içeren bir rejim modeline benzemektedir.”

Atar (2013: 551) ise AKP'nin başkanlık önerisini “Başkancı” veya “Latin Amerika” modeli olarak eleştirenlerin, Amerikalı yazarların sistemin revize edilmesine ilişkin çalışmalarından ve çeşitli kuruluşların raporlarından haberleri olmadığını düşünmektedir. Atar'a göre; “ *AKP'nin başkanlık önerisi siyaset bilimcilerin mevcut Amerikan modelinin rasyonelleştirilmesi amacıyla ortaya koydukları öneriler dikkate alınarak hazırlanmıştır.*”

AKP önerisi ile somutlaşan sistem değişikliği tartışmaları 2012'den itibaren aralıksız olarak sürmüştür. 28 Ağustos 2014 tarihinde Abdullah Gül'ün görev süresinin bitmesi ve halk tarafından seçilmiş olan ilk Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın göreve başlamasıyla Türkiye'de parlamenter sistem fiiliyatta son bulmuştur demek yanlış olmaz. Çünkü parlamenter sistemin en önemli özelliği olan yürütmenin iki kanadı arasındaki denge yok olmuştur. Halkın oylarıyla seçilmiş bir cumhurbaşkanının, makamını sembolik bir şekilde kullanması beklenecek bir durum değildir.

Uluşahin (2011: 36) 'e göre; halk tarafından seçilmiş olmak her zaman sistemin doğasını dönüştürür ve iktidarın kişiselleştirilmesine ilişkin potansiyeli adeta sisteme enjekte eder. Halk tarafından seçilen bir başkan mutlak surette yetkilerini artırma ve sistemdeki artık olanakları kullanma eğiliminde olacaktır. Bunun da sisteme ilave bir çatışma potansiyeli katacağı açıktır.

AKP'nin göreve başladığı ilk birkaç yıldan sonra başkanlık sistemi hakkında Erdoğan'ın da isteğini belli ettiği söylemlerin varlığı az da olsa görülmektedir. İktidarın ilk yıllarında; 2001 ekonomik krizinin devam eden etkileri, iç ve dış politikanın yoğun gündemi, AB süreci için atılan adımlar gibi nedenlerle sistem değişikliği cılız bir söylem olarak kalmıştır. Ayrıca AKP'nin ilk yıllarında hatta 2011 yılındaki seçimlerden

sonrasına kadar muktedir olduğu söylenemez. Ordunun hala bir vesayet makamı şeklinde varoluğu hatta 27 Nisan 2007 tarihinde bir e-muhtıra yayımlayışı, Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in hükümeti baskılayan yanı, iş dünyası içindeki elitlerin etkisi ve daha pek çok nedenle hükümetin bir sistem değişikliğini yüksek seste dile getirmesi mümkün olmamıştır. Abdullah Gül'ün cumhurbaşkanlığı ile biraz rahatlayan ardından sistem içinde ordunun ve MGK'nın iyice sınırlandırılması ve FETÖ/PDY ile girişilen mücadele AKP'nin gücünü arttırmıştır. Erdoğan'ın 2014 yılında cumhurbaşkanı olarak seçilmesi ile sistem değişikliği tartışmalarının yoğunlaşması beklenen bir durum halini almıştır. 7 Haziran 2015 seçimlerinde AKP yüksek bir oyla tek başına iktidar olabilse veya Erdoğan'ın istediği gibi dört yüz milletvekili çıkarabilse belki de sistem değişikliği 2015'te yapılmış olabilirdi. Gerçi 1 Kasım 2015'te seçimlerin yenilenmesinin ardından AKP tek başına iktidar olarak etkinliğini arttırmayı başarmıştır. Yine de Başbakan Davutoğlu'nun sistem değişikliği konusunda ağırdan alan tavrı ve artan terör olayları nedenleriyle seçimin üzerinden belli bir süre geçmesine rağmen henüz Meclise gelmiş bir teklif bulunmamaktadır. Ancak Davutoğlu'nun AKP genel başkanlığından istifa etmesi ve Binali Yıldırım'ın AKP genel başkanı ve Başbakan olarak görevi devralmasının ardından sistem değişikliği için sürecin hızlanması beklenmektedir.

5. BAŞKANLIK SİSTEMİ TARTIŞMALARINDA SİSTEM DEĞİŞİKLİĞİNİ SAVUNANLARIN VE KARŞI ÇIKANLARIN GEREKÇELERİ

Uzunca bir süredir Türkiye'nin gündemine farklı vesilelerle getirilen başkanlık sistemine geçiş konusundaki tartışmalar en yoğun şekilde devam etmektedir. Türkiye'de sistem değişikliği konusu tartışılırken değerlendirme iki soru etrafında yapılmaktadır:

Başkanlık sistemine neden geçilmeli?

Başkanlık sistemine neden geçilmemeli?

Bu başlıkta bu iki soruya cevap aranmaktadır. Bu iki sorunun cevapları olan “Başkanlık sistemini savunanların gerekçeleri” ve “Başkanlık sistemine karşı çıkanların gerekçeleri” iki ayrı başlık altında incelenmektedir.

5.1. Başkanlık Sistemini Savunanların Gerekçeleri

Türkiye açısından bir sistem değişikliğini tartışırken yapılması gereken şey öncelikle sistem değişikliğine neden ihtiyaç duyulduğunu belirlemektir. Bu noktada sistem değişikliği yapılmasının gerekli olduğunu savunanlarca ön plana çıkarılan gerekçeler şunlardır:

1-Türkiye’de tek parti yönetiminin hâsıl olamaması halinde kurulan koalisyon hükümetleri kısa ömürlü ve başarısız olmakta, bu dönemlerde siyasal istikrar yakalanamamaktadır. Başkanlık sistemi koalisyon hükümetlerine izin vermeyecek bir sistemdir.

Bu savın ortaya atılma nedenini açıklamak için Cumhuriyet tarihimizdeki koalisyonlar hakkında kısaca bilgi vermek gerekmektedir.

Türkiye’de çok partili hayata geçilmesinin ardından 1950-1960 dönemleri arasında DP iktidarı görev yapmıştır. Bu dönemde iktidarın tek partiden oluşması ve cumhurbaşkanıyla belirgin bir uyumsuzluk yaşanmaması nedeniyle hükümet etme

bağlamında siyasal istikrarsızlık görülmemiştir. 1960 darbesi sonrasında yapılan genel seçimler sonucunda CHP birinci parti olmuş ancak tek başına iktidar olacak oranda oy almayı başaramamıştır. İnönü'nün başbakanlığında CHP-AP, CHP-YTP-CKMP ve CHP-Bağımsızlar koalisyonları 1965 genel seçimlerine kadar iktidar olmuştur. 1965 genel seçimlerinde Demokrat Partinin devamı şeklinde görülen AP birinci parti olmuş ve 1969 yılına kadar tek parti iktidarı yönetimde olmuştur (www.wikipedia.com.tr).

Darbe sonrası cumhurbaşkanı olarak görev yapan Cemal Gürsel'den sonra 1965 yılında Cumhurbaşkanlığına Cevdet Sunay seçilmiştir. Bu dönemde iktisadi ve siyasal açıdan iyi bir süreç yaşanmıştır. 1969 yılındaki genel seçimlerden AP, tekrar birinci parti olarak çıkmış tek başına iktidar olmayı sürdürmüştür. Ancak bu dönemde ortaya çıkan iktisadi bozulmalar ve artan şiddet olayları, dünyadaki 1968 öğrenci hareketlerinin Türkiye'deki tezahürü, işçi eylemleri gibi nedenlerle ekonomik ve siyasal açıdan sıkıntılı bir dönem yaşanmıştır.

1970 yılında Demirel hükümetinin bütçesi, Meclis tarafından onaylanmamış, parti içindeki kopmalar artmıştır. 12 Mart 1971 muhtırası ile TSK hükümeti istifaya zorlanmıştır. Demirel'in istifasının ardından 1973'teki genel seçimlere kadar Nihat Erim hükümeti görev yapmıştır. 1973'te Cevdet Sunay'ın görev süresinin dolmasıyla cumhurbaşkanlığına Fahri Korutürk seçilmiştir. Korutürk Çankaya'ya çıkışının ardından ara rejimi kapatarak ülkeyi seçime götürmüştür. Ancak 1973'teki genel seçimlerde tek başına iktidar olmayı başaracak bir oy oranını hiçbir parti alamamıştır. 25 Ocak 1974'te CHP-MSP koalisyonu kurulmuş ancak bu kadar zıt ideolojik görüşlere sahip iki partinin koalisyonu beklendiği üzere pek uzun ömürlü olmamıştır. 17 Eylül 1974'te Ecevit'in istifasıyla yıkılan hükümetin yerine mecliste hükümet kurmayı başaran başka partilerin olmaması nedeniyle 29 Kasım 1974'te Kontenjan Senatörü Sadi Irmak bir azınlık hükümeti kurmuş, 17 güvenoyu 358 güvensizlik oyu alan hükümet 1975'e kadar görev yapmıştır. 14 Ekim 1973 tarihinde yapılan seçimlerin ardından cumhurbaşkanı tarafından parti genel başkanlarına bir yıl içinde dokuz kez hükümet kurma görevi verilmiş sadece bir hükümet güvenoyu alabilmiştir (Sadi Irmak Hükümeti)(Akın, 2010: 389-411).

1975'te Demirel başkanlığında 1. milliyetçi cephe, 39. koalisyon hükümetini kurmuştur. 1977 yılındaki genel seçimlerden tek başına iktidar olabilecek oy oranını alan parti çıkmadığı için bu seçimden sonra koalisyonlar dönemi yeniden başlamıştır. 1977'de Ecevit başkanlığında güvenoyu alamayan bir koalisyon, ardından Demirel önderliğindeki 2. milliyetçi cephe tarafından güvenoyu alamayan bir koalisyon kurulmaya çalışılmıştır. 17 Ocak 1978'de kurulan Ecevit başkanlığındaki koalisyon hükümeti AP'nin desteğiyle güvenoyu almayı başarmış ve 22 ay görev yapmıştır.

1979 yılında yapılan ara seçimlerde AP seçimin galibi olmuş ancak tek parti iktidarına yetecek oy oranına sahip olamamıştır. Bu nedenle MHP ve MSP desteğiyle azınlık hükümeti kurulmuştur. 1979 yılı sonuna doğru ordunun Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'e sunduğu görece yumuşak muhtıra mektubuna Ecevit ılımlı yaklaşırken Demirel "bu mektubun muhatabı hükümet değildir" diyerek karşı çıkmıştır. Mektup muhatap yönünden ortada kalmıştır. 6 Nisan 1980'de görev süresi son bulan Fahri Korutürk yeni cumhurbaşkanının seçilmesini beklemeyerek makamını boşaltmıştır. O tarihten sonra cumhurbaşkanlığına Senato Başkanı İhsan Sabri Çağlayangil vekâlet etmiştir. Ancak TBMM nisan ayından eylül ayına kadar yeni cumhurbaşkanı seçmeyi başaramamıştır. 12 Eylül 1980 sabahı muhtıra mektubunun muhatabının rejimin bütün kurumları olduğu görülmüştür. MGK sivil otoritenin terörizmi engelleyememesi ve TBMM'nin devletin başına bir cumhurbaşkanı seçmekten aciz olması nedenleriyle askeri bir darbeyi gerekli görmüştür (Akın,2010:389-411).

Yeni anayasanın 1982'de kabul edilmesinden sonra 1983 yılında genel seçimlere gidilmiştir. Bu seçimlerde 1977 yılında MSP'den aday olup milletvekili seçilememiş olan Turgut Özal'ın ANAP'ı, %45 oy alarak tek başına iktidar olmayı başarmıştır. Türk halkı on yılı aşkın süredir yaşadığı hükümet bunalımlarından bıkkınlığını sandıkta göstermiştir. ANAP iktidarı döneminde Cumhurbaşkanı Kenan Evren'le ciddi bir çatışma yaşanmamıştır. 1987 yılında yapılan genel seçimlerde oy oranı düşmüş olmasına rağmen ANAP yeniden tek başına iktidar olmuştur. Ancak 1989 yılında Özal'ın cumhurbaşkanı olmasıyla ANAP için durum değişmiştir. 1991 yılındaki seçimlerden DYP birinci parti olarak çıkmıştır fakat tek başına iktidar olmaya yetmeyecek bir oy oranıyla. Böylece 2000'lere kadar sürecek koalisyonlar dönemi yeniden başlamıştır(www.wikipedia.com.tr).

1993 yılında Özal'ın ölümü ile cumhurbaşkanlığına seçilene kadar Demirel başkanlığında, DYP-SHP koalisyonu iktidardır. Tansu Çiller'in DYP genel başkanı seçilmesinden sonra da devam eden koalisyon hükümeti 1995'te son bulmuştur. 1996 yılına kadar DYP-CHP koalisyonu, 1996'da ANA-SOL koalisyonu, 1997 Haziran ayına kadar REFAH-YOL koalisyonu, 1997'den 1999'a kadar ANAP-DSP koalisyonu, 1999'dan 2001 erken seçimine kadar ANAP-DSP-MHP koalisyonu görev yapmıştır (www.wikipedia.com.tr).

1950'lerden 1970'lere kadar olan dönemde ve 1980'lerden 1990'lara kadar olan dönemde Türkiye sert iniş çıkışlarına rağmen dar anlamda istikrarlı bir ülke olmuştur. 70'lerden 80 darbesine kadar artan siyasal cepheleşmeler, anarşi ve şiddet olayları, kısa ömürlü ve zayıf koalisyonlar, yönetme krizleri ve siyasal istikrarsızlıklar Türkiye'yi 12 Eylül sürecine taşımıştır. Ardından 90'larda kurulan koalisyon hükümetleri döneminde yaşanan ekonomik darboğazlar, siyasal istikrarsızlıklar ve askerin 28 Şubat'taki post modern darbesi Türkiye'yi yaşanması güç bir ülke haline sokmuştur.

Parlamente yönetim biçiminin bir gereği olarak ortaya çıkan çok partili sistem, geniş tabanlı hükümetlerin kurularak her kesimin temsilinin sağlandığı koalisyon iktidarlarını mümkün kılmaktadır. Parlamento sistemin uygulanmakta olduğu bazı ülkelerde koalisyon hükümetleri de tek parti hükümetleri kadar siyasal ve ekonomik istikrar sağlayabilmektedir. Ancak Türkiye'de partilerin ideolojik kalıplarla kurulmuş olması ve parti içi disiplinin yüksek düzeyde olması nedeniyle aynı paydada buluşmaları mümkün olamamakta, olsalar dahi hükümet istikrarı sağlanamamaktadır. Türkiye'de 1960-1980 arasındaki dönemde yirmi bir hükümet kurulmuştur yani her yıla ortalama bir hükümet düşmüştür (Derdiman, 2013:249).

Başkanlık sistemlerinde koalisyon riskinin olmaması böylelikle hükümet istikrarsızlığı ihtimalinin bulunmaması bu sistemi savunanların elindeki çok önemli bir gerekçedir. Koalisyon hükümetleri Türkiye'de öylesine başarısız olmuşlardır ki koalisyon hükümetlerinin oluşma ihtimali toplumun büyük bir kısmında korku yaratmaktadır.

Koalisyon hükümetleri güçsüz hükümetlerdir. Çünkü birbirinin rakibi durumundaki birden fazla parti hükümet kurmaktadır. Dolayısıyla bu hükümeti

oluşturan partiler arasında şu ya da bu şekilde bir uzlaşmazlık vardır. Farklı partilerin oluşturduğu koalisyon hükümetlerinde gerçek anlamda üzerinde uzlaşılan çok az konu vardır bu yüzden koalisyon hükümetleri hızlı karar alamaz. İlk önce koalisyon liderlerinin kendi aralarında uzun pazarlıklar sonucunda anlaşmaları gerekir. Ayrıca koalisyon hükümetlerinde ortaya çıkan anlaşmazlıklar çok zor çözülür. Koalisyon hükümetlerinde icraat, uyuşmazlık yarattığından bu hükümetler, hiçbir şey yapmayarak hayatlarını uzatmaya çalışırlar(Gözler, 2000: 5-6).

Sartori (1997:152)'ye göre, “*Koalisyon hükümetlerinin yapabileceği birazcık icraat, genellikle ilk altı ay içinde, hükümetin devrilmesinin hoş karşılanmayacağı balayı döneminde yapılır. Ondan sonra hükümetler, hareketsiz kalıp gemiyi batırmamaya çalışarak zaman kazanmaya bakarlar*”.

Özbudun (2006: 26) Türkiye'deki koalisyonlar dönemini şöyle değerlendirmiştir; Türk siyasal sisteminin meşruluğunun zayıflamasına neden olan en önemli faktörlerden biri 70'li yılların büyük bölümünde hükümetlerin ve parlamentonun hareket kabiliyetinden yoksun kalmış olmasıdır. Parlamentodaki zayıf çoğunluklar iktidar koalisyonlarının türdeşlikten yoksun niteliği (gerek milliyetçi cephe gerek Ecevit cephesi) yeni politikaların oluşturulmasını güçleştirmiştir. Ağır ekonomik krizler, dış politikadaki çıkmazlar, cesur siyasal kararlar alma kabiliyetinden yoksunluk, meşruluk krizini ağırlaştırmıştır. Koalisyon hükümetlerin karar almadaki acziyeti rejimin meşruluğunu sarsmıştır. Bunun en iyi örneği ise 1980 yılında TBMM'nin altı ay boyunca bir cumhurbaşkanı seçememesidir. Koalisyon dönemlerinde bu tarz tıkanmaların ekonomide, siyasette ve dış politikada pek çok örneği olmuştur.

Yazıcı (2002:162-163) Türkiye'de koalisyonların başarısızlığı konusunda şu sonuca varmıştır; 1973 seçimlerinden itibaren ortaya çıkan zayıf koalisyon hükümetlerinin nedeni nisbi seçim sisteminin parti sistemindeki parçalanmayı teşvik ederek parlamentodaki etkin parti sayısını arttırmasıdır.

Yazıcı'nın görüşüne benzer Gözler (2000: 26)' e ait bir görüş;

Türkiye'de 1970'lere kadar iki-parti sistemi vardı. 12 Eylül 1980 darbesinden sonra da 1990'lara kadar sistem iki-parti sistemine yaklaşmıştır. Ancak 1990'lara geldiğinde araba

devrilmiştir. Belki 12 Eylül sonrası demokrasiye geçilirken nispi temsil yerine, tek türlü çoğunluk sistemi kabul edilseydi, Türkiye’de iki-partili sistem oluşur ve şimdiye kadar yerleşebilirdi. Ne var ki bu fırsat çoktan kaçmıştır. Bir daha da yakalanması pek mümkün değildir.

Hekimoğlu (2006)’na göre ise; Türkiye’deki siyasal sistemin kirlenmesi ve tıkanması temelde, fazla partili demokratik sistemin işlevini kaybetmesinden kaynaklanmaktadır. Fazla parçalı parlamenter hükümet sisteminin tıkanıp nokta Türkiye yeni bir temsili hükümet rejimiyle birlikte bir yöneten demokrasi sistemini de acilen oluşturmak zorundadır (www.radikal.com.tr.)

Özetle Türkiye’de koalisyonlar, ideolojileri ve siyasal programları farklı olan iki veya daha fazla partiden oluştukları için sorunların üzerine gidememiş, uzun ömürlü ve başarılı olamamışlardır. Bu bağlamda başkanlık sisteminin Türkiye’de iyi işleyeceği düşünülebilir. Halk tarafından seçilen ve görev süresinin sonuna kadar yasama yoluyla düşürülme ihtimali bulunmayan bir başkan, cesur ve kararlı tavırlar sergileyebilir (Döner, 2013: 178).

2-1982 Anayasası ile sistem zaten bir parlamenter sistem olmaktan çıkmış, yürütme iki başlı bir hale gelmiştir. Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi ise sistemi bir parlamenter sistem olmaktan çıkarmış fiilen yarı başkanlık sistemine dönüştürmüştür.

1982 Anayasası yürütme organına verdiği yüklü yetkiyle Parlamenter sistemin özünü yitirmesine neden olmuştur. Daha önce de belirtildiği gibi çift kanatlı yapı yürütmenin bir kanadının yoğun yetkilerle güçlendirilmesi nedeniyle dengesini yitirmiştir. 2007 yılında yapılan anayasal değişiklikle cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi de eklenince sistem tanımlanamaz bir hal almıştır. 1982 anayasası ilk kabul edildiğinde sistem yarı başkanlık olarak algılanmıştır. Şu an var olan sistemin bu bağlamda bir parlamenter sistem olmadığı açıktır.

Uluşahin (2011: 33) ’e göre; cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesini içeren bir melez formülü kendine eklemlenmeye çalışan bir parlamenter yapı dönüşmüş olur.

Kuzu (2005:206-226)'ya göre; 1982 anayasasının öngördüğü sistem ne başkanlık rejimi ne yarı başkanlık rejimi ne de parlamenter rejimdir. Bunların dışında “ nev-i şahsına münhasır yepyeni” bir sistem benimsenmiştir.

Soysal (2007:299)'a göre; makamın güçlü olması adına cumhurbaşkanını halk tarafından seçmek aynı zamanda da cumhurbaşkanından tarafsız olmasını beklemek sistemin mantığı açısından açık bir çelişkidir.

Gönenç (2010)'e göre ise, Türkiye'de 1982 Anayasası ile getirilen sistem aslında parlamenter bir sistem olarak öngörüldüyse de, olağandan daha güçlü bir hükümet başkanı tesis edilmiştir. Cumhurbaşkanının doğrudan seçilmesi ise Türkiye'de başkanlı parlamenter sistemi ortaya çıkarmıştır(www.tepav.org.tr/).

Derdiman (2013:244); Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi ile sistemin “şeklen yarı başkanlık “ rejimine dönüştüğünü savunmaktadır ve sistemi “aktif-sorumsuz başkanlı parlamenter sistem” olarak adlandırmaktadır.

Güzel (2013:478)'e göre; 1982 anayasası cumhurbaşkanına verdiği yetkilerle parlamenter sistemin sınırlarını zaten zorlamıştır. Bunun üstüne bir de cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi ile sistem kendiliğinden bir “yarı başkanlık” sistemine dönüşmüştür.

Keser (2011: 50)'e göre; Türkiye’de parlamenter sistem, yürütme lehine bozulmuş ve artık günün ihtiyaçlarına cevap veremez hale gelmiştir.

3-Türk toplumu güçlü yürütmenin olduğu bir sisteme ihtiyaç duymaktadır. Güçlü yürütme ise başkanlık sisteminin en önemli özelliğidir.

1961 anayasası ile oluşturulan klasik parlamenter sistem yürütmeyi çift kanatlı ve dengede bir hale getirmişti. Ancak 1960’ların sonlarından itibaren ülkenin içine düştüğü anarşi ve terör ortamı bu sistemin Türkiye için pek de uygun olmadığı fikrini ortaya çıkarmıştır. Anarşi ve terörün nedeni parlamenter sistem değildir elbette ancak klasik parlamenter sistemin yürütmeye tanıdığı kısıtlı yetkiler olağanüstü durumlarda bu organın elini kolunu bağlamış, zamanında ve yeterli önlemler alınamamasına sebep olmuştur. Yürütmeye verilen yetkilerin artırılması yönündeki eğilim 12 Mart Muhtırası

sonrası anayasal değişiklikler yapılmasını zorunlu kılmıştır. Sonrasında bu da kâfi gelmemiş 1980 darbesine giden süreç yaşanmış ardından 1982 anayasası ile yürütme güçlendirilmiştir.

Kuzu (2005: 203-221)' ya göre yürütme organı aktif ve etkili bir rol üstlenmek zorundadır. Batı demokrasilerinde devlet niteliğinin değişmesinin sonucu olarak yürütmenin güçlendirildiği sistemler oluşmuştur. Bu durum yasama devletinden idare devletine geçiş olarak nitelenmektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarında “milli egemenlik” fikrinin yerleşmesi için meclisin ön planda olduğu bir rejim düşünölmeliydi nitekim öyle de olmuştur. Ancak artık egemenlik fikrinin yerleşmiş olduğu Türkiye’de sırf Osmanlı’yı çağrıştırtıyor diye başkanlık modeline karşı çıkmak engin devlet tecrübesine sahip olan Türkiye’yi küçöltmektir.

Keser (2011: 53-54)’e göre ise; hızlı kararlar alabilecek konumda olan yürütme erki, gelişen ve değişen koşullara daha fazla uyum sağlayabilmektedir. Günümüzde demokratik alandaki değişme ve gelişme, yürütmenin güçlü olmasını gerektirmektedir. Ayrıca yürütmenin güçlü olması bu erkin antidemokratik ve hukuk dışı şekilde kullanılması anlamına gelmemektedir. Yürütme güçlendirilirken anayasal organların görev ve yetkilerinin de açık bir şekilde belirlenmesi ve etkin yargısal denetimin sağlanması halinde, yürütme erkinin keyfi kullanımı engellenecek, bireylerin temel hak ve hürriyetleri de korunabilecektir.

4- Parlamenter sistemden kaynaklanan bürokratik yapının, hantallığını giderecek tek yöntem başkanlık sistemine geçilmesidir.

Siyasi iktidar ve bürokrasi ilişkileri açısından parlamenter sistemlere bakıldığında parlamentoların bürokrasi üzerindeki nüfuz ve etkilerinin görece daha az olduğu söylenebilir. Bunun başlıca nedeni parlamentodan çıkan yürütmenin parlamentonun gücünü gölgelemesidir. Güçlü bir yürütme organı söz konusu ise bu, bürokrasinin seçilmişlerin daha çok denetimine girmesi anlamına gelir. Eğer hükümet zayıf ise veya sorunlu koalisyon hükümetinden oluşuyorsa, bürokrasi daha fazla denetimden kaçınma imkânına sahip olur (Tataroğlu,2006: 102).

Türkiye’de var olan parlamenter rejim yürütmeye net ve tartışmasız bir iktidar vermemektedir. 1980 sonrasında yürütme organı güçlendirilmiş olmakla birlikte bu düzenleme bürokrasinin siyasi gücünü doğal sınırlara geriletememiş ve yürütmenin iki başı arasındaki çatışmayı engelleyememiştir. Bunun yanında yürütme ile yasama organının ilişkilerinde de açıklık yoktur. Her zaman için yasama yürütme çatışması söz konusu olmasa da özellikle koalisyon hükümetleri esnasında, siyasal ve idari sorumluluğu bulanıklaştıracak bir işleyiş sunmaktadır. Bu durum da demokratik zeminde güçlü bir siyasi iktidar arayışını gündeme getirmektedir (Tataroğlu,2006: 98).

Dünyada pek çok başarılı parlamenter sistem olsa da Türkiye’deki uygulamasının sıkıntılı kodlara sahip olduğunu belirten Soylu (2013:173) sistemi şöyle nitelemektedir; ”Ülkemizdeki parlamenter sistem bürokratik sistemi muktedir kılmak ve işlevselleştirmek için kurgulanmıştır. Sistem topluma ve siyasetçiye güvenmeyen vesayetçi anlayışın, tabandan gelen değişim ve dönüşüm taleplerini baskı altında tutması üzerine kuruludur. Sistem toplumu ve siyasetçiyi kuruluş felsefesinin dar kalıpları içine sokarak, onların ihtilaf alanlarına kalıcı müdahalesine izin vermez.”

Bu bağlamda başkanlık sistemi, kararların daha süratli alınabildiği dinamik bir sistemdir. Özellikle dış politika ve milli güvenlikle ilgili kararlarda etkin ve hızlı bir şekilde alınan kararlar sayesinde küresel güçler uluslararası ilişkilerde başarılı olabilmektedir (Güzel,2013:478).

Kuzu (2005:228)’ya göre; toplumun isteklerinin devlete yansımaları için yöneten-yönetilen arasında “birebir ilişki” kurulması gerekir. Bunu sağlama bakımından başkanlık sisteminden daha uygun bir sistem yoktur. Daha ucuz, daha etkin, daha demokratik bir devlet, keza daha iyi bir kamu yönetimi istiyorsak mutlaka başkanlık sistemine geçilmelidir.

Bu noktada başkanlık sistemini savunanlarca sık sık dile getirilen başkanlık sisteminin bürokrasiyi azalttığı düşüncesini değerlendirmek gerekmektedir. Başkanlık sisteminin prototipi ABD’de kamusal politikaların ortaya çıkış aşamaları şöyledir; ABD’nin kuruluşundan bu yana hükümet politikalarının kapsamı çeşitli iç ve dış politika konularını ve sorunlarını kapsayacak şekilde genişlemiştir. Ülke federal bir yapıya sahip olduğu için politika yapımı sadece ulusal hükümeti değil eyalet ve yerel

yönetimleri de ilgilendirmektedir. Politika yapım sürecinin birçok aşaması bulunmaktadır. İlk olarak belirli bir sorunun politika yapıcılarının dikkatini çekmesi gerekmektedir. Bir konunun sorun olarak belirlenmesi vatandaşın talepleri, dernekler ve çıkar gruplarının eylemleri, seçilmiş devlet görevlilerin konuya dâhil olması, uzmanların, ilaveten düşünce kuruluşlarının rapor ve faaliyetlerinin sonucunda gerçekleşebilir. Bu aşamayı geçerek “sorun” olarak kabul edilen durum için ikinci aşamada politika üretilir. Politika üretilme süreci alternatif politikaların değerlendirilmesi, politikanın tasarlanması ve planlanması sürecinde kimlerin dâhil olacağının kararlaştırılmasından oluşur. Ardından yani üçüncü aşamada, belirlenen politikanın hangi birim tarafından kanunlaştırılacağı belirlendiği aşamadır. Dördüncü aşamada ise kanunlaştırılan politikanın hangi düzeyde (federal hükümet, eyalet hükümeti, yerel hükümet veya her üç düzey) uygulanacağı, uygulamanın maliyeti ve en etkin uygulama şekli hakkında kararlar alınır. Kamusal politika yapım sürecinin en son aşamasında ise politika değerlendirilir. Bu aşamada belli bir soruna yönelik alınan önlemlerin etkinliğinin değerlendirilmesi ve gelecekte benzer konularda alınacak önlemler veya yapılabilecek değişiklikler, geliştirmeler konusunda önerilerde bulunulur (Sayarı, 2014:116). Görüldüğü üzere ABD’de de kamusal politikaların oluşumu meşakkatli bir sürecin ardından olmaktadır. Sistem değişikliği talepleri esnasında sıkça dile getirilen bürokrasinin hantallığı ve sistemi işleyemez hale getirmesi sorunlarının parlamenter sisteme mahsus bir durum olmadığı, ABD’de kamusal politikaların ortaya çıkış süreci ile doğrulanabilir.

5-Türkiye’de siyasal istikrarın olmadığı durumlarda askeri darbeler yaşanmaktadır. Türkiye’nin demokrasisini tehdit eden en önemli unsur da budur.

Bu savın doğruluğunu tespit edebilmek için askeri darbelerin nedenleri arasında parlamenter sistemin etkisinin olup olmadığı değerlendirilmelidir.

Türkiye’nin ilk yaygın demokrasi girişimi 1960 darbesiyle sona ermiştir. Dönemin iki büyük partisi DP ve CHP ideolojik olarak birbirine benzer partilerdir. 1957 seçimlerinden sonra DP azalan oylarına tepki olarak “ince demokrasiye paydos” diyerek çeşitli alanlarda katı önlemler almıştır. Nisan 1960 tarihinde olağanüstü yetkilerle

donatılmış olan Meclis Araştırma Komisyonunun göreve başlaması ve ardından gelişen öğrenci eylemleri sonunda muhalefetin de desteğiyle ordu yönetime el koymuştur (Özbudun, 2006: 31).

1960 darbesinin nedenleri arasında o dönemki icra organının 1924 anayasasından aldığı yetkilerle oldukça işlevsel bir hal almış olması yer almaktadır. Darbenin ardından oluşturulan anayasa, yürütmeden “yetki” kavramını dahi aldığına göre, güçlü icra erki epey rahatsızlık vermiştir. Bu noktada şu soru cevap beklemektedir:

1960 darbesini hazırlayan zemin parlamenter sistemin bir sonucu olarak mı oluşmuştur?

Bu soruya cevap ararken demokrasinin ve temsilin en önemli ölçütü olan seçim usulünün o dönem nasıl uygulandığı hakkında biraz bilgi vermek faydalı olacaktır. Çok partili hayata geçilmesini sağlayan ilk seçim olan 1946 yılındaki seçimlerde ve daha sonra yapılmış olan üç seçimde (1950-1954-1957) liste usulü çoğunluk sistemi kabul edilmiştir. Bu seçim sistemi nedeniyle partilerin seçimlerde aldıkları oy oranı ile temsil oranları arasında büyük farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Bu farklılıkları ölçen Gallagher Endeksine göre bu orantısızlıklar en çok 1950’li yıllarda ortaya çıkmıştır. 1950’de orantısızlık derecesi 29,3’tür. En yüksek sapma %33,2 ile 1954 seçimlerinde görülmektedir. %33,2’lik endeks değeri ülke genelinde her üç oydan birinin oy verilen partide değil başka bir parti tarafından TBMM’de temsil edildiği anlamına gelir ki bu çok yüksek bir sapmadır. Nitekim 1954 seçiminde oyların %56,6’sını alan DP’nin TBMM’de %93,2 düzeyinde temsil edilmesi; buna karşılık oyların %34,8’ini kazanan CHP’nin TBMM’de ancak % 5,7 düzeyinde temsil imkânı bulabilmesi, bu sapmanın ne kadar büyük bir boyutta olduğunun açık bir göstergesidir. 1957’de orantısızlık derecesi 18,3 ‘tür. 1954 yılındaki seçimlerin ardından Türkiye’deki etkin parti sayısı 1,15 olarak hesaplanmıştır. Bu da 1954-1957 arasında parti sisteminin iki partili bir sistem bile olmadığını güçlü bir iktidar partisinin yanında cılız bir muhalefetin olduğuna işaret eder. Sisteme çok partili sistem denebilmesi için etkin parti sayısının 3’ün üzerinde olması öngörülür (Demirel,2013: 61-85).

1950-60 arası dönemde seçim sisteminde görülen bu durum göz önüne alındığında, DP’nin uzun yıllar süren iktidarının diğer partilere oy vermiş olan kitleyi

rahatsız ettiği dikkat çekmektedir. Seçim sistemi ise 1924 Anayasası ile uygulanan o dönemki siyasal sistemin bir sonucudur. Bu nedenle 1960 darbesi parlamenter sistemin hazırladığı bir zemin sonucu oluşmamıştır çünkü o dönem meclis hükümeti sistemi ile parlamenter sistem arası bir sistem uygulanmaktadır. Parlamenter sistem özüne uygun şekilde uygulanmamaktadır.

1960 darbesinin ardından yürürlüğe giren 1961 anayasasının sağladığı liberal ortam sayesinde aşırı sağ ve aşırı sol gruplar siyaset sahnesinde yer almaya başlamıştır. İktidardaki Adalet Partisi 60'ların sonlarında ülkedeki siyasal çatışmalarla, terör ve anarşi ile baş edemez hale gelmiştir. Bu dönem bir grup radikal subay, radikal sosyal reformları yerine getirme görüntüsü adı altında uzun sürecek bir askeri rejim kurmayı hedeflemiştir. 12 Mart 1971 muhtırası ise yüksek komutanların bu darbeyi engelleyen son dakika hareketidir. Özbudun (2006: 25)'un “yarım darbe “ olarak nitelediği bu ara yönetim 1961 anayasasını, yürütme otoritesinin güçlendirilmesi ve belirli temel özgürlüklerin kısıtlanması yönünden yenilemiştir.1973 yılında yapılan parlamento seçimleriyle bu dönem sonlanmıştır (Özbudun, 2006: 31).

1971 muhtırası üzerine bir değerlendirme yapıldığında şu soruya cevap vermek gerekmektedir:

1971 muhtırasını hazırlayan zemin parlamenter sistemin bir sonucu olarak mı oluşmuştur?

Bu soruya, 1961 anayasası ile yürütmenin eli kolu bu kadar bağlanmamış olsa ve gerekli müdahaleleri yapabilse bu muhtıranın gerekçesi olan şiddet ve anarşi ortaya çıkmayabilirdi cevabı verilebilir. Bu noktada şu tespit kaçınılmazdır; klasik parlamenter sistemin sonucu olan sembolik yürütme, ülkedeki kaosa müdahale yetisi elde edememiştir. Bu da dışarıdan bir gücün “askerin” sisteme müdahalesini ortaya çıkarmıştır. O dönemle ilgili bir diğer nokta, 1960 darbesinin bürokratik elit tarafından meşru karşılanması askere yeni bir darbeye girişme cesaretini vermiş olmasıdır. 1973 yılında anayasada bazı değişiklikler yapılarak yürütme güçlendirilirken; TSK, Sayıştay ve Danıştay denetiminden çıkarılmıştır. Muhtıranın sonucu şudur; asker darbe yapamamış olsa da kazanım elde etmiştir, AP ordunun müdahalesinden yararlanarak kendi anayasal isteklerinden bir kısmını gerçekleştirmiştir.

Yazıcı (2002:164) 'ya göre; 12 Mart Muhtırasının yayınlanmasında parlamenter sistemin herhangi bir payı bulunmamaktadır. Tek partili bir iktidarın hükümet oluşu da hükümet istikrarsızlığı yaşanmadığını gösterir.

Ancak Yazıcı'nın parlamenter sistemin bu muhtıranın oluşmasında etkisi olmadığı düşüncesine katılmak mümkün değildir. Çünkü klasik parlamenter sistemin sonucu olan zayıflatılmış yürütmenin o dönem için sorunlara çözüm üretememiş olduğu açıktır.

1980 yılına gelindiğinde Türkiye'de 1975'ten itibaren artmaya devam eden şiddet ve terörizm olayları, siyasal istikrarsızlıklar, başarısız ve kısa süren koalisyonların hükümet ve meclisi etkisiz hale getirdiği bir tablo görülmektedir. Bu dönem ortaya çıkan aşırı sağ ve sol mücadelesi sıkıyönetime rağmen iktidarın durumla baş edememesi sorununu ortaya çıkarmıştır. Önceki kısımda da belirtildiği üzere 1980 yılında altı ay boyunca Meclisin cumhurbaşkanı seçememesi yasama ve yürütmenin içinde bulunduğu durumun özetidir. 1980 darbesi ile ilgili bir değerlendirme yapıldığında ise şu soruya cevap vermek gerekmektedir:

1980 darbesini hazırlayan zemin parlamenter sistemin bir sonucu olarak mı oluşmuştur?

1980 darbesinin öncesinde Türkiye'nin içinde olduğu siyasal, ekonomik ve sosyal durum göz önüne alındığında, siyasal sistemin tıkanmış olduğu başarısız ve kısa süreli hükümetlerin ülkeyi ekonomik ve sosyal açıdan istikrarsızlığa sürüklediği dikkat çekmektedir. Bu nedenle zeminin 1961 Anayasası ve seçim sistemi ile hazırlandığı ayrıca dönemin siyasetçilerinin tutumlarının bu darbeye ortam hazırladığı tespiti yapılabilir. Yürütmenin yetkilerinin yetersizliğinin ve koalisyonların ortaya çıkışının sebebinin 1961 Anayasası ile ortaya çıkan seçim sistemi ve klasik parlamenter sistem olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Halkın çoğunluğundan oy alamamış, meşruiyeti zayıf olan hükümetlerin iktidar olduğu ve parçalanmış parlamentonun var olduğu dönemlerde asker ve sivil bürokrasinin devlet işleyişine müdahale ettiği görülmektedir. Bu bağlamda meşruiyeti güçlü bir iktidara asker veya sivil bürokrasinin müdahalesi zorlaşacaktır yorumu rahatlıkla yapılabilir.

5.2. Başkanlık Sistemine Karşı Olanların Gerekçeleri

Türkiye’de başkanlık sisteminin uygulanabilirliği tartışılırken kamuoyunda dillendirilen başlıca itirazlar şunlardır;

- 1.) **Başkanlık sistemi nedeniyle “tek-adam yönetimi ortaya çıkacak demokratik sistem, otoriter bir hal alacaktır. Bu görüşe göre, başkanlık sistemi karizmatik siyasi liderler tarafından savunulmaktadır. Bu siyasiler gücü tek elde toplayıp tüm ülkeye kendi iradelerini dayatmayı arzuladıklarından, buna en uygun yönetim sistemi olan başkanlık sistemine geçilmesini istemektedirler.**

Bu gerekçe açıklanırken başkanlık sistemleri ile anılan “kişisel iktidar” ve “iktidarın kişiselleşmesi” olgularına değinilecektir.

Başkanlık sistemi, yürütme organının tek kişiden oluşması, başkanın halk tarafından belli bir süre için seçilerek görev süresi boyunca görevden alınamaması ve hem hükümet, hem de devlet başkanı statüsünde olması nedenleriyle iktidarın kişiselleşmesine yol açabilir. Böyle bir başkan, devleti ve bütün halkı temsil ettiği yanılsamasına kapılarak iktidarını kişiselleştirme yoluna giderse yasama organıyla çıkabilecek uyuşmazlıklarda uzlaşmaz tavırlar içine girebilir. Başkanın kendisini zamanla, bir “kral”, bir “imparator” gibi hissetmesi ihtimal dâhilindedir (Gözler,2010:585).

Gül (2013:872) iktidarın kişiselleşmesi ve kişisel iktidar kavramını şöyle açıklamaktadır; İktidarın kişiselleşmesi olgusunun kişisel iktidar kavramı ile pek bir alakası yoktur. Kişisel iktidarda; tek bir kişi bütün yetkileri elinde tutarak, bir çeşit kuvvetler birliği rejiminin uygulanmasına neden olur. Yani monokrasi, monarşi veya diktatörlüğün diğer bir yansıması olarak kendini gösterir. Duverger (1998)’e göre; kişisel iktidar kavramında iktidarı elinde bulunduran kişi, onu sanki kendi malıymış gibi hiç kimseye hesap vermeden kullanır.

İktidarın kişiselleşmesi ise; çoğulcu bir anayasa düzeni içinde, psiko-sosyal alana ait bir olgu olarak, kişisel iktidar olmaksızın ortaya çıkmaktadır. Hâlihazırdaki

kurumların geri plana itilmesiyle kararların bir kişiye, daha doğrusu lidere atfedilmesi ve tüm siyasal yapının bu tek kişi tarafından temsil edilmesi ile gerçekleşmektedir. Bir kişi şahsiyetinden kaynaklanan ve taşın nitelikleri sayesinde, demokrasilerde alışılmamış şekilde güç ve yetki kazanabilir. Duverger (1998) eski hükümdarların haşmetini hatırlatan bu kişileri, “seçimle gelmiş krallar” olarak tanımlamaktadır. Halk tarafından seçilmiş dahi olsa bir tek kişinin siyasal iktidarın bütün ayrıcalıklarını kendinde toplaması demokratik söylem açısından hoş karşılanmayan bir durumdur elbette. İktidarın kişiselleşmesi karizmatik liderlerin varlığı dönemlerinde diktatörlük tarzındaki iktidar modellerine ortam sağlayabilir (Gül, 2013: 872).

Kuzu (2005:196-197-199, 2012: 70-71)); başkanlık sistemlerinde ön plana çıkan liderlerin, tek adam olma eğilimde olacağı ve bunun sonucunda diktatörlük yönetiminin ortaya çıkacağı fikrine karşı çıkmaktadır. Kuzu bu savını “iktidarın kişiselleşmesi” ve “kişisel iktidar” terimlerinin farklılığını ifade ederek açıklamaya çalışmıştır.

İktidarın kişiselleşmesi; iktidar mekanizmasının kullanılmasında tek bir şahsın etkin olması, iktidarın belli bir şahıs tarafından temsil edilmesidir. Mustafa Kemal, De Gaulle gibi liderler buna örnek gösterilebilir. İktidarın kişiselleşmesinin nedenleri; parti disiplini, kitle iletişim araçları, kriz dönemlerinde ortaya çıkan şahsiyetlerin devletle özdeşleşmesi ve teknolojinin etkileridir.

Kişisel iktidar ise; tüm yetki ve gücün tek kişide birleşmesi yani diktatörlük rejiminin ortaya çıkmasıdır. İktidarın kişiselleşmesi çoğulcu bir demokraside gerçekleşir. Bu husus kişinin şahsiyetiyle alakalıdır. Lider, şahsiyeti sayesinde topluluk üzerinde bir etki bırakmaktadır. Demokrasiye aykırı bir durum söz konusu değildir. Bu kişi, seçimle gelir seçimle gider. Liderler efsaneleşir, bunlardan her duruma hâkim olması, her soruna çözüm bulması beklenir. Batı demokrasisinde iktidarın aldığı yeni şekil budur. Bu olgu parlamenter sistemi ve kuvvetlerin eşit dengesini sarsmıştır. Yürütme kuvvetlenmiş yeni karizmatik iktidarlar hâsıl olmuştur.

Çetin (2013: 96)’e göre; Weber (1993) ’in siyaset literatürüne armağan ettiği karizmatik meşruiyet kavramı demokrasinin karşısına en sık çıkan siyasal iktidar tipidir. Demokratik gelenek, kültür ve meşruiyet kaynaklarının zayıf olduğu siyasal sistemlerde bazen demokrasiye engel olarak, bazen demokrasiyi yok ederek ve bazen de

demokrasiyle beslenerek varlığını sürdürmektedir. Taha Parla (2015) karizmatik lider kavramını şöyle açıklamaktadır; karizmatik lider, kendinde olağanüstü yetenekler ve dolayısıyla haklar ve yetkiler olduğunu düşünen, üstelik takipçi kitlesi tarafından da bu niteliklere sahip olduğuna inanılan, kendinden başka hiçbir dışsal otoriteyi, hukuku ve denetimi tanımayan otoriter, daha doğrusu otokratik liderdir. Parla (2015)'nın başkanlık sistemi hakkındaki görüşü şu şekildedir;

Kurumsal ve morfolojik olarak kuvvetler ayrılığı getirilse de başkanlık sistemleri, işleyişte tek-adamı öne çıkarır ve bu sistem "yürütmenin üstünlüğü" kategorisinin bir alt-türüdür. Yürütmenin üstünlüğü ise monarşik ve monokratik tarihte kökleri olan ABD başkanlık sistemiyle sözde demokratik bir kisveye bürünen, iki dünya savaşı arasında faşizme evrilen, soğuk savaşla birlikte özellikle Amerikan uydu ve kuklalarında çeşitleri görülen başkanlık sistemlerine ve tek-adam diktatoryalarına yol veren bir genel kategoridir. Liberal parlamenter demokrasiden aşırı sapma faşizm ise, ara-sapma başkanlık sistemidir (www.birdirbir.org).

Parla'nın ABD başkanlık sistemini de içine alan bu tespiti oldukça abartılı bir yorum gibi gözükmektedir. Çünkü Türkiye'de de Cumhuriyetin ilk yirmi iki yılında tek parti dönemi yaşanmış, Milli Şeflik dönemi ise tek adamlığın örneği olacak bir dönem olarak tarihe geçmiştir. Bu süreç Türkiye'de parlamenter sistem içinde cereyan etmiştir. Bu nedenle sadece başkanlık sistemleri içinde otoriterleşme yaşanacağı düşüncesi kendi tarihimize bakıldığında dahi çürütülmektedir. Başkanlık sistemine karşı duruş içinde olanlarca sıkça dile getirilen sistemin otoriterleşeceği olgusunu Özbudun (2015)'da abartılı bulmaktadır. Özbudun (2015)'a göre;

Başkanlık sistemi de, özünde, parlamenter rejim veya yarı-başkanlık sistemi kadar demokratik bir hükümet biçimidir. Hatta yürütme organının başını doğrudan doğruya halka seçtirmesi nedeniyle, daha demokratik nitelikte olduğu bile söylenebilir. Latin Amerika'daki başkanlık sistemi deneyimlerinden bazılarının kişisel diktatörlüklere dönüşmesinin veya askeri darbelerle kesintiye uğramasının elbette ki tek nedeni bu ülkelerde uygulanan başkanlık sistemi değildir. Bu ülkelerde ekonomik azgelişmişlik, gelir farklarının büyüklüğü, demokratik siyasal kültürün zayıflığı ve siyasal mücadelenin aşırı ölçüde kutuplaşmış olması demokrasinin sürdürülebilirliği üzerinde, muhtemelen hükümet sisteminden daha fazla etkili olmuştur (www.birarada.org).

Yanık (2013:666)'a göre; başkanlık sisteminin diktatörlüğe yol açacağı eleştirisi tutarsız bir eleştiridir. "Yasamaya ve yürütmeye hâkim olan bir başbakan mı yoksa

sadece yürütmeye hâkim olan ve partisinin başkanlığını kaybeden bir başkan mı daha kolay diktatörlüğe kayar? Başkanlık sistemi hakkında bu bağlamda düşünülmeden tutarsız ve dayanaksız eleştiriler yapılmaktadır.”

Başkanlık sisteminin Türkiye’de diktatörlüğe dönüşeceği argümanı sık bir argümandır (Can,2013:163). Türk insanında lidere itaat kültürünün olması nedeniyle başkanlık sistemi sultanlığa hatta diktatörlüğe yol açacaktır iddiası abartılıdır. Ayrıca iktidarın kişiselleşmesi olgusu sadece başkanlık sistemine ait bir olgu da değildir. Parlamenter sistemde yürütme ve yasama içinde etkin bir rolü olan başbakan da pek ala iktidarını kişiselleştirebilir. Çünkü başbakan parti disiplini sayesinde yasamayı, hükümet içinde yürütmenin başı olması hasebiyle de yürütmeyi elinde bulundurur. Başkanlık sisteminde ise başkan yasamaya doğrudan etki edememektedir. Başkanlık sistemi bu hususta parlamenter rejimden çok daha katıdır. Ancak şu gerçektir ki; Türkiye’de şu anda var olan parti disiplini ve seçim sistemi aynı şekilde bırakılarak bir başkanlık sistemi oluşturulursa sistem iktidarın kişiselleşmesi sonucunu doğurur (Döner, 2013: 183).

2.) Başkanlık sistemi federal sistemi getirerek ülkenin “bölünmesine” yol açacaktır. Başkanlık sisteminin ülkenin üniter yapısını bozarak ülkeyi federalizme sonrasında ise parçalanmaya götüreceği ileri sürülmektedir. Bu iddia, başkanlık sistemi ile federalizmin birbirlerini zorunlu olarak dayattıkları düşüncesine dayanmaktadır.

Federalizm, siyasal iktidarın biri ulusal diğerleri ulus altı ölçekte kurulan çok sayıda iktidar merkezi arasında bölündüğü ve ulus altı birimlerin ulusal karar alma sürecine katıldıkları bir siyasal örgütlenme biçimidir. Federal siyasal sistem; büyük toprakları tek merkezden yönetmenin güçlüğü karşısında, yakın geçmişte ve günümüzde başvuru olan temel siyasal araçlarından biridir. Ancak İsviçre ve Belçika gibi küçük sayılabilecek ülkelerde de benimsenmiştir. Bunun nedeni ise; nüfus ve toprak bakımından büyüklüğü önemsenmeksizin, sosyal yapısı türdeş olmayan ülkelerde, çeşitli grupların farklı kimlik ve çıkarlarının tek bir devlet çatısı altında korunmasının sağlanmak istenmesidir (Uygun, 2007: 341-342).

Günümüzde federal sistem Amerikan başkanlık sistemi ile özdeşleştirilmiş olup bu sistemin temel özelliklerinden biri olarak algılanmaktadır. Dünyadaki diğer bazı federal sistemlerden farklı olarak, Amerikan federalizmi özgün tarihi bir gelişme çizgisi üzerine oturtulmuştur. Kuzey Amerika Kıtası'na yerleşen beyaz adamlar, bu topraklarda ilerledikçe önce yerel yönetimler kurmuşlar, sonra birleşerek eyalet devletlerini oluşturmuşlar, en son aşamada ise federal birliğe katılmak için başvurmuşlardır. Eyaletlerin güçlü yönetim gelenekleri, federal hükümete karşı kıskançlıkla korudukları yetkileri bulunmaktadır. Amerika'da siyasal güç, üniter devletlerde olduğu gibi tek bir yönetim katmanında yoğunlaşmış değildir. Herhangi bir yönetim kademesinde gücü elinde bulunduranın, yetki alanları ve müdahalede bulunabileceği konular sınırlıdır. Başkan gücünün geçerli olmadığı, karışmadığı birçok alanın varlığını kabul etmek zorundadır (Turan,2005:116-117).

ABD’de başkanlık sistemi oluşturulurken yürütmenin gücünü sınırlamak için üç yol belirlenmiştir. Federal bir devlet yapısı oluşturmak, güçler ayrılığını benimsemek ve fren- denge mekanizmaları oluşturmak. Federal hükümet yapısı merkezi hükümetin güç ve yetkilerini federal hükümetlerle paylaşmasını sağlamaktadır. Aynı coğrafi alanda iki egemen güç oluşturularak merkezi yönetim sınırlandırılmıştır (Akçalı,2007: 74) Bu bağlamda federal devlet yapılanmasının ve her federe devletin bir devlet şeklinde teşkilatlanmış olmasının sistem için önemli bir sonucu; başkanın diktatörlük eğilimini önleyen kuvvetli bir faktör olarak belirmesidir. Bir Amerikan müellifinin dediği gibi “Başkent Washington’u ele geçiren neye hâkim olabilir, ne yapabilir” (Kuzu,1996: 25).

Görüldüğü üzere yerinden yönetimin ağırlığı ve merkezi hükümetin vatandaşın hayatında oynadığı rolün sınırlılığına ek olarak ülkenin büyüklüğünün yarattığı kolaylıklar; başkanlık rejiminin tüm sorunlarına rağmen ABD’de demokrasinin gelişmesini sağlamaktadır. Adem-i merkeziyetçiliği bir yönetim biçimi olarak kabul etmiş olan ABD’ nin aksine Türkiye merkeziyetçiliği tamamen benimsemiş bir yapıdadır (Kalaycıoğlu, 2010: 13-16). Türk siyasal kültürünün en belirgin özelliği merkeziyetçi oluşudur. Türkiye’nin yakın tarihi federalizme elverişli bir siyasal kültür yaratmamıştır. Bu nedenle merkeziyetçiliğin yarattığı çeşitli sorunların çözümü için federalizmin önerilmesi kısa ve orta vadede gerçekçi değildir (Uygun, 2007: 348-350).

Bu görüşlerde dikkat çeken şudur ki; başkanlık ve federalizm Amerika Birleşik Devletleri örneğinde beraber uygulandığı için biri olmazsa diğeri de olmaz gibi anlaşılabilmekte ya da başkanlık sistemi tartışmaları insanların zihninde federalizmi de çağrıştırmaktadır. Ancak ikisinin birlikte uygulanma zorunluluğu olmadığını da belirtmek gerekir. Dünyadaki örneklerine bakıldığında bu iki sistemin her zaman yan yana uygulanmadığı görülür. Örneğin, Almanya’da federal sistem olmasına karşılık klasik parlamenter sistem, Fransa’da ise üniter yapı olmasına karşılık yarı başkanlık sistemi uygulanmaktadır. Dolayısıyla bir ülkedeki federal yapı ya da üniter yapı ülkenin siyasi geçmişi ile doğrudan ilgili bir durumdur (Arı,2013:771).

Özbudun (2015)’a göre; Türkiye’de başkanlık sistemine geçiş sorunu tartışılırken, sık sık düşülen yanlış, ABD siyasi rejimini bu tipin tek örneği olarak algılamak, diğer bir deyimle bu sistemi mevcut ABD rejimi ile özdeşleştirmektir. Amerikan federal sistemi göz önünde bulundurularak, başkanlık sisteminin mutlaka federal sistemle birlikte uygulanması gerektiği algısı yaratılmaktadır. Sisteme karşı çıkanlar bu sistemin üniter devleti ortadan kaldıracağı, dolayısıyla ülke bütünlüğünü tehdit edeceği iddiasındadır. Hâlbuki başkanlık sistemi üniter devletlerde mevcut olabileceği gibi, federal sistem de parlâmenter rejimle birlikte de var olabilir. Dünyadaki federal demokratik devletlerin büyük çoğunluğu; Almanya, Kanada, Avustralya, Hindistan, İsviçre gibi parlamenter sistem ile yönetilmektedir. Federal devlet modellerinin başkanlık sistemine sahip elli dokuz ülkeden yalnızca on beş tanesinde, parlamenter sisteme sahip yetmiş altı ülkeden ise yirmi sekiz tanesinde uygulandığı görülmektedir. Diğer bir ifade ile başkanlık sistemini tercih eden ülkelerin %25’inde, parlamenter sistemi tercih eden ülkelerin ise %37’sinde federalizm ve türevleri uygulanmaktadır. Bu durum, federalizmin başkanlık sisteminden daha çok parlamenter sistemi tercih eden ülkelerde görüldüğünü ortaya koymaktadır (<http://www.birarada.org/tr>).

Bozlağan (2016)’a göre; Türkiye federalizmin hiçbir türünü benimsemeden, mevcut yerel yönetim sisteminde en küçük bir değişiklik bile yapmadan, üniter yapısını aynen koruyarak başkanlık sistemine geçebilir (<http://www.afyonhaber.com>). Kuzu (2005:220) başkanlık sisteminin uygulanması için federal devlet yapılanmasının şart olmadığını şu şekilde belirtmiştir; federal yapılanma başkanlık modelinin olmazsa olmazı değildir. Türkiye’deki uygulamada bu bir özerk yapılanma biçiminde olmamalı

yerel yönetimler güçlendirilmelidir. Yanık (2013: 665)'a göre; Amerikan anayasasında yer alan federal sistem başkanlık sisteminin zorunlu ve vazgeçilmez bir unsuru değildir. Keser (2011: 53)'e göre ise; Türkiye federal yapıya kapalı olan üniter bir devlettir ve federal yapının başkanlık için şart olduğu düşüncesi mutlak doğru bir düşünce değildir.

3.) Başkanlık sistemi, kuvvetleri net bir şekilde birbirinden ayıran niteliği nedeniyle yasama ve yürütme ilişkilerinde çatışmaya ve tıkanmaya neden olabilir.

Bu görüşe göre; başkanlık sisteminin en önemli sakıncası, yasama-yürütme organları arasındaki ilişkilerde ortaya çıkmaktadır. Başkanlık sisteminin özünde var olan çift meşruluk durumunun bir sorun olarak dışavurumu yürütmenin yasama çoğunluğuna hâkim partiye mensup olmaması halinde ortaya çıkar. Bölünmüş iktidar (divided government) dediğimiz bu durum; başkanın yasama organına hâkim olan partiden başka bir partiye mensup olması halidir (Uluşahin,1999:107).

Parlamente rejimden farklı olarak başkanlık sisteminde böyle bir süreçte uyuşmazlıkları giderecek imkânlar mevcut değildir. Amerika'da serbest parti yapılanması, dar bölge seçim sisteminin uygulanması ve parti disiplininin olmayışı sistemin tıkanmasını engellemektedir (Teziç,2013:370). Bazen demokrat bir başkan cumhuriyetçi bir senatörden destek alır, bazen de bir başkan kendi partisinden senatöründen destek alamayabilir. Amerikan tarihinin neredeyse yarısında başkan bir partiden seçilmiş kongre çoğunluğu ise diğer partiden oluşmuştur ve sistem sorunsuz işlemiştir (Yüzbaşıoğlu, 2011: 64-65). Türkiye'de ise siyasal partiler ne tam anlamıyla kitle ne de tam anlamıyla kadro partisi görünümündedir. Disiplinli bir şekilde yapılanmış olan partiler, lider üstünlüğüne dayanan, seçim zamanları dışında da aktif bir şekilde çalışan tarzda yapılanmışlardır (Arslan, 2013:9).

Amerika'da iki partili ve gevşek parti yapılanması ile siyasal çıkmaz aşılrken başkanlık sistemine geçilmesi halinde bu tarz bir çıkmaz çok partili ve parti disiplininin yüksek olduğu Türkiye'de aşılabılır mı?

Türk siyasal kültüründe uzlaşma değil çatışma/zıtlaşma ağır basmaktadır. Eğer başkanlık sistemi uygulanırsa çatışma en çok yasama alanında görülecektir. Farklı

siyasal partilerden gelen başkan ve meclis çoğunluğunun kamusal politikalarının farklı olması muhtemeldir. Her ikisi de seçim meydanlarından gelecekler, kendi kitlelerine verdikleri vaatleri hayata geçirmek isteyeceklerdir. Başkanın karşısında olan bir meclis çoğunluğu büyük ihtimalle başkanın kendi politikalarını hayata geçirmesine engel olmaya çalışacaktır. Bu durumda başkan ve meclis arasında çatışma çıkma olasılığı çok yüksektir (Kamalak, 2007:332).

Bu sistemde hem yasama organı hem de başkan genel oyla gelecekleri için sistemin organlar arası yetki çekişmeleriyle bir çıkmaza sürüklenmemesi adına iki gücü birbirinden ayırmak gerekecektir. Ancak bu durumda da devlet gücünün bütünlüğünün parçalanmaması gerekmektedir. Bu da iki organ arasında asgari bir işbirliğini zorunlu kılmaktadır. Sistemin işlemesindeki asıl güçlük buradan kaynaklanmaktadır. Sistemin sağlıklı işleyebilmesi bu iki organın hem birbirinden ayrı olmasını hem de bu iki organda da birbiriyle uyushabilecek siyasal eğilimlerin egemen olmasını gerektirmektedir. Bu da kolaylıkla oluşabilecek bir koşul değildir (Soysal, 2007:306).

Onar'a (2005:100-104) göre; yasama organı ile yürütme organı arasında görüş ayrılığı çıktığında sistemin kilitlenmesi halinde tıkanıklığı aşmak için gerekli olan uzlaşma kültürünün gelişmediği ülkelerde bu sistem sağlıklı olarak işlemez. Türkiye'de uzlaşma kültürü zayıftır ve dolayısı ile bu sistemin sağlıklı işlemesi güçtür.

Başkanlık sistemi hakkındaki bu itiraz haklı bir itirazdır ancak şu da unutulmamalıdır ki; benzer sistem tıkanmaları parlamenter sistemde de yaşanabilmektedir. 1980 yılında Türkiye'de yaklaşık yedi ayda yüz on dört tur boyunca uzlaşmayıp cumhurbaşkanını seçemeyen bir parlamenter sistem var olmuştur. Bu krizlerin aşılmasında yasama ve yürütme organına belli şartlarda fesih yetkileri verilebilir (Yanık,2013:667).

4.) Başkanlık sistemi Türk siyasal yapısında var olan parçalanmışlığı ve kutuplaşmayı derinleştirme tehlikesini taşımaktadır. Kazananın her şeyi aldığı başkanlık sisteminin Türkiye'de uygulanması halinde partilerden bazılarının iktidar olma olasılıklarının yok olması toplum nezdindeki kutuplaşmayı ve parçalanmışlığı daha da arttıracaktır.

Başkanlık sisteminde Juan Linz (1995)'in belirttiği üzere kazanan her şeyi kazanır (winner takes all) kaybeden her şeyi kaybeder (loser loses all) (Gül,2013: 54). Bu bağlamda sistemin bir kutuplaştırma eğilimi taşıdığı hakikaten doğrudur. Bu eğilim ise siyasetin sıfır-toplamlı (zero sum) oyununa dayanmasından kaynaklanmaktadır. Seçimlerden başkan olarak çıkan kişi bir sonraki seçimlere kadar iktidarını koruyacağını bilir. Bu mutlak güven duygusu, başkanın kaybeden muhalefetin ve seçmen kitlesinin taleplerine duyarsız kalması ihtimalini doğurabilir. Ayrıca iki kereden fazla seçilememe kanunu da başkanın, kaybeden muhalefetin taleplerini politikalarından dışlama eğilimini arttıracak bir neden olabilir. Aslında başkan kadar kaybeden muhalefet de uzlaşma eğiliminden yoksundur. Çünkü kaybedenlerin de bir sonraki seçimlere kadar beklemekten başka şansları yoktur (Yazıcı,2002: 78). Parlamenterizmde siyasal muhalefetin daima oyun içinde tutulması söz konusuysa başkanlık sisteminde başkanlık makamı elde edilebilecek en büyük siyasal ödül olarak algılandığından kazanan ve kaybedenler arasında bu durumun gerginliğe neden olduğuna tanık olunmaktadır (Gül,2013: 56).

Türkiye'nin siyasal kültürü, partiler arasında var olan ve devam eden toplumu da etkileyen kutuplaşma eğilimi hakkında Ağırdır (2010: 3-4)'ın yaptığı bir araştırmaya göre; Türkiye'nin siyasal geleneğinden kaynaklanan çatışmacı tarz ve tutuma sahip siyasal aktörler önce örgütlerinde sonra yandaşlarında en son toplumun tamamında çatışmacı bir tarza neden olmaktadır. Bir süre sonra uzlaşmanın öznesi olması gereken partiler çatışmanın ve toplumsal kutuplaşmanın öznesi, nesnesi ve taşıyıcısı olmaktadır.

Türkiye'deki siyasal partilerin çatışmacı tarzı ve tutumu, çoğunun ideolojik kalıplarla kurulmuş olmasından kaynaklanmaktadır. Önceki başlıkta bahsettiğimiz koalisyonların başarısızlığının altında da bu neden yatmaktadır. Keskin hatları olan ve yüksek disipline sahip partiler bir koalisyon kurmakta zorlanmakta, kursalar dahi bir süre sonra anlaşmazlığa düşmektedirler. Doğal olarak bu partilerin seçmenleri de ideolojik ve keskin hatlı düşüncelere sahiptir. Bu itiraza göre sağ/sol, muhafazakâr/liberal veya Türkçü/Kürtçü partilerin bir çatı altında birleşmesi (bu hiç kolay olamayacaktır) ve iki partili bir sistem oluşması halinde bile seçmenin büyük çoğunluğunun muhafazakâr/sağ kanatta olduğu varsayılırsa diğer kanadın iktidar olması

pek mümkün gözükmemektedir. Dolayısıyla bu kitle başkanlık sisteminin yapılması düşünüldüğünde siyasal sistemde varlık gösteremeyecektir.

Kamalak (2007: 322)'a göre hem iktidar olamamış olma hem de siyasal gündemden dışlanmışlık duygusu bu bağlamda parçalanmışlığı derinleştirebilir. Türk siyasal yapısında var olan parçalanmışlık ve kutuplaşma, artma eğilimi gösterebilir. Yazıcı (2002: 166)'ya göre; Türkiye'de başkanlık sistemi sol partileri sürekli iktidar dışında kalmaya mahkûm edecektir. Çünkü Türk seçmenin %60-65 arası kesimi sürekli sağ partilere oy vermektedir. Sol kesim siyasi sistemden uzaklaştığı için kutuplaşma güçlenecektir.

Kuzu (2005:222) bu değerlendirmeye şöyle karşı çıkmaktadır; *“Bu tür görüşler genelde sol görüşlü çevrelerden gelmekte ve ciddi bir gözleme dayanmamakta, oy hesabı ile tahlil yapılmaktadır. Türkiye’de başkanlık sisteminin uygulanması halinde solun iktidar şansının olmayacağı tespiti ilk bakışta doğru gibi gözükse de, sol düşüncenin tatminkâr ekonomik programlar sunması ve halkla yeterince bütünleşmesi halinde böyle bir durum oluşmayacaktır.”* Kuzu tespitini Fransa örneği ile somutlaştırmaya çalışmıştır: Fransa’da sol epey uzun bir zaman sonra 1980’de iktidar olmayı başarmış ve on dört yıl da iktidarda kalmıştır.

6. TÜRK SİYASAL SİSTEMİNDEKİ AKTÖRLERİN SİSTEM DEĞİŞİKLİĞİ KONUSUNDAKİ GÖRÜŞLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölümde, Türk siyasal sistemi içindeki aktörlerin sistem değişikliği konusundaki görüşlerine yer verilmektedir. Siyasal sistemin başlıca aktörleri olan siyasal partilerin, baskı-çıkar gruplarının ve halkın görüşleri değerlendirilmektedir. Değerlendirmelere geçilmeden önce siyasal sistem kavramını nitelemek adına David Easton'un siyasal sistem analizi hakkında kısa bir açıklama yapılmaktadır. Siyasal sistem analizi incelenirken Türkiye üzerinden de değerlendirmeler yapılmıştır.

Easton'a göre; toplumsal sistemin (içinde ekonomik alt sistem, kültürel alt sistem v.b.) bir alt sistemi olan siyasal sistemin, bir dizi sistem özelliği bulunmaktadır. Bu sistem içinde birbiriyle karşılıklı bağımlılık ilişkileri olan ögeler (siyasal kurumlar, siyasal aktörler...) vardır. Siyasal sistemin ögeleri olan parlamento, siyasal partiler, sendikalar ve sivil toplum kuruluşları birçok toplumda mevcut olan ögelerdir. Ancak bu ögelerin oluşturduğu siyasal sistem her toplumda farklılık göstermektedir. Easton' a göre; siyasal etkileşimlerin belirli bir toplumda meydana çıkardığı belirli bir davranış sistemi vardır. Bu davranış sistemi de belirli bir çevre içinde meydana gelir. Siyasal sistem bu çevrenin etkisinde bulunur. Sistem çevreden etkilenir, çevrenin baskılarına yanıt verir ve çevreye tepki gösterir. Açık bir sistem niteliğine sahip olan modern siyasal sistemler, içinde bulundukları toplumsal çevreyle sürekli bir ilişki içindedir. Çevreden siyasal sisteme gelen talepler ve dileklere “girdi” denir. Bu girdiler siyasal sistem tarafından işlem görüp çevreye “çıktı” olarak; yani kararlar ve yasalar ya da uygulamalar olarak geri dönerler. Girdiler içinde sadece talepler yoktur, destekler de vardır. Destekler, kültürel bir ayarlama uyarınca ifade edilir. Bu kültürel ayarlama toplumda var olan değerler ve normlar sayesinde gerçekleşir. Toplumsal normlar ve değerler bazı taleplerin üslubunun yumuşatılarak sisteme yöneltilmesine yol açar. Sistem, bazı durumlarda taleplere yoğunlukları veya birbirleriyle çelişmeleri sebebiyle yanıt veremeyebilir. Bazen de uluslararası çevreden kaynaklanan belirli bir talebin içeriği sistemin çevresinden yöneltilen diğer taleplerle çelişir ve sistemin kapasitesi zorlanır. Sonuçta herhangi bir çıktı olmazsa veya çıktı olumsuz olursa çevreden yeni bir talep gelecek, sistem kendini idame ettiremeyecek ve çökecektir. Bu duruma örnek

olarak Osmanlı Devletinin çöküşü verilebilir. İç ve dış faktörlerin taleplerine cevap veremeyen ya da olumsuz cevap veren Osmanlı Devleti sistemin tıkanarak kendini idame ettirememesi sonucu çökmüştür (Vergin,2006: 52-55).

Nur Vergin (2006, 56-57) 1980’lerden beri sıkça duyduğumuz “sistem tıkanmıştır” söylemini Easton’un analizinden yola çıkarak şöyle açıklamaktadır;

Türkiye’de her geçen yıl nüfus artmakta ve nüfus artışına paralel olarak toplumun talepleri de artmaktadır. Doğal olarak taleplerin niteliği ve çeşitliliğinde de artış görülmektedir. Sisteme üst üste çok sayıda talep yöneltilmesi sistemi, altından kalkılması gittikçe zorlaşan bir aşırı yüklemeye tabi tutmaktadır. Siyasal sistemin birer alt sistemi olan siyasal partiler sistemi, seçim sistemi ve anayasa değişikliği gibi konularda talepler, böyle dönemlerde siyasal aktörler ve kamuoyu tarafından talep edilmeye başlanır. Ancak siyasal sistem; sistemi değiştirmeye yönelik kararlar üretememekte ve bu taleplere karşılık verememektedir. Bu durum sistemin karşı karşıya olduğu ekonomik, kültürel ve demokratik taleplerin de karşılanmasını güçleştirecektir. Taleplerin karşılanmasında gözlenen aksaklık ve gecikme siyasal hayatta sistem değişimi doğrultusunda yapılacak değerlendirmelerin dillendirilmesine yol açmaktadır. Ayrıca sistem sadece iç çevrelerden gelen baskılara değil, uluslararası çevrelerden kaynaklanan siyasal baskılar ve terörizme de maruz kalmaktadır. Bu durumda da MGK ve Genelkurmay’ın sistem içindeki ağırlığı artmaktadır. Bunun dışında AB süreci de dış çevrelerin baskıları bağlamında değerlendirilebilir. Böyle bir sistem tabi ki esnekliğini yitirecek ve tıkanacaktır.

Easton’un analizinin bir diğer yönü sistemin meşruluğu ile ilgilidir. Toplum katında meşru olarak algılanan sistemlerde, bu meşruluğun toplumun milli bütünlüğe sahip çıkmasından, mevcut rejimi benimsemesinden, iş başındaki hükümete duyulan güven gibi unsurlardan kaynaklandığı gözlemlenmektedir. Easton’a göre siyasal sisteme verilen bu destek, duygusal ya da faydacı saiklerle oluşur. Duygusal destek; toplumsal aktörlerin sistemin iyiliğine ilişkin ideolojik ve kültürel inanca sahip olmasıdır. Faydacı destek ise; bireylerin kendi lehlerine maddi bir çıkar veya siyasal bir avantaj sağlayacaklarına inanmalarıdır. Türkiye’de siyasal sistemin devamını sağlayan unsur sistemin hala sahip olduğu destektir. Zımni, örtülü mahiyette bir olgu olarak şekillenen bu destek, faydacı saiklerle ve duygusal-ideolojik saiklerle oluşmaktadır. Bu destek sisteme meşruluk atfetmektedir. Ayrıca Türk siyasal sisteminde, sistemlerin çöküşüne neden olan kurumsallaşmış başkaldırı kültürünün mevcut olmadığı da dikkat çekmektedir (Vergin, 2006: 59).

Türkiye’de siyasal sistemin temelleri cumhuriyetin kurulması ile atılmıştır. O dönemden sonra sistem içindeki en büyük değişiklik 1945 yılında çok partili yaşama geçilmesi olmuştur. Sistem o zamandan sonra çok az değişime uğramıştır. Sistemin devamını sağlayan unsurun duygusal destek olduğu düşünülebilir. Siyasal sistemin aktörleri sistemin iyi olacağı yönündeki inançlarını yitirmemişlerdir. Sistemin iç ve dış taleplerin yoğunluğu nedeniyle aşırı yüklenmeye maruz kalarak taleplere cevap verememesi ve çöküşe geçmesi en net örneğiyle 1980 darbesi döneminde yaşanmıştır. Siyasal sistemin kendini yenileyememesi sonucu ortaya çıkan “sistem tıkanı” lafzı son dönemde de gündemdedir. Hakikaten de sistem her geçen gün artan küresel sorunlar, iç ve dış terör ve daha pek çok nedenden ötürü tıkanma noktasına gelmektedir. Başkanlık sistemine geçme önerileri tam da bu noktada bir çözüm yolu olarak sistem değişikliğini savunanlarca ortaya atılmaktadır. Küresel sorunlara ek olarak parlamenter sistemin bir sonucu olarak ortaya çıkabilecek siyasal istikrarsızlıklar bunun sonucunda oluşacak ekonomik ve toplumsal bunalımların sistemi tıkayarak çöküşe götürmesinin engellenmesi için bir sistem değişikliği şarttır. Şu günün koşullarında dahi küresel sorunlar mevcutken, terör olayları dünyayı ve Türkiye’yi derinden etkilerken örneğin cumhurbaşkanı ve hükümet arasında ortaya çıkabilecek bir sorun sistemi tamamen tıkayacaktır. Bu nedenle sistem değişikliğini savunanlara göre parlamenter sistem artık Türkiye’nin yükünü taşıyamamaktadır ve küresel sorunlar içinde Türkiye’nin siyasal dalgalanmalara ayıracak ne zamanı ne de enerjisi yoktur. Bu söylemler sistem değişikliğini savunanlarca dile getirilirken, sistem değişikliği karşıtlarına göre ise Türkiye’deki siyasal sistem iç ve dış taleplere cevap veremediğinden çökme riski altındadır ve iktidarın sistem değişikliği isteği bu çöküşün fark edilmesini perdelemek amaçlıdır. Bu düşünceye göre “Sistem tıkanmıştır ve bu tıkanıklık ancak bir sistem değişikliği ile çözümlenebilir” söylemi kullanılarak asıl sorunlar gizlenmektedir.

Sistem analizi hakkındaki kısa açıklamamızın ardından siyasal sistemin öğelerinin sistem değişikliği konusundaki görüşlerine yer verilmektedir.

6.1.Siyasal Partilerin Sistem Değişikliği Konusundaki Görüşlerinin Değerlendirilmesi

Osmanlı-Türk siyasal yaşamında siyasal partilerin ortaya çıkışı II. Meşrutiyet dönemine dayanmaktadır. 1889’da Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti adıyla kurulan ilk siyasal parti, II. Meşrutiyetin kurulmasında büyük etki sahibi olmuştur. Bu dönem yasal bir statü kazanan parti, o yıl yapılan seçimlerde Ahrar Fırkasını hezimete uğratarak Meclis-i Mebusan’da en büyük çoğunluğa sahip olmuştur. II. Meşrutiyet ile başlayan dönemde siyasal partilerin sayısı artmış ancak partiler arasındaki mücadeleler, ideolojik fikir ayrılıklarının etkisiyle anarşi ve teröre dönüşmüştür. İkinci meşrutiyet döneminde siyasi hayatın hiçbir unsuru anlaşılamamış, siyasal partiler de bu anlayışsızlığın kurbanı olmuştur (Tunaya, 2009: 127).

Cumhuriyet döneminde ise Serbest Cumhuriyet Fırkası ve Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kısa süre var olabilmiş, 1945’e kadar Cumhuriyet Halk Partisi’nin tek parti hâkimiyeti görülmüştür. 1945’te Demokrat Partinin kuruluşuyla çok partili hayata geçilmiş, bu dönemden sonra darbeler ve parti kapatmalara rağmen siyasal parti sayısı sürekli artmıştır. Günümüz Türk siyasal yaşamında YSK’ya kayıtlı seksen dokuz siyasi parti bulunmaktadır. 1 Kasım 2015 seçimlerinde on altı parti seçimlere katılmıştır. Bu partilerden dördü Meclise girmeyi başarmış, on iki parti ise %10’luk barajın altında kalarak Meclise girememiştir (www.ysk.org.tr).

Anayasamızın 68. maddesinde, demokratik siyasal yaşamın vazgeçilmez unsuru olarak tanımlanan siyasal partilerimizin özellikleri incelenirken dikkat çeken ilk unsur; lider sultası eğilimi olur. Milletvekili adaylarının merkez tarafından belirlenmesi siyasal partilerde lider hegemonyasını arttıran bir unsur olarak belirmektedir. Türk siyasal partileri genelde dayanışmacı ve disiplinli partilerdir. Yani bir partiye mensup olan parlamento üyesi, partisinin yetkili kurullarının kararları doğrultusunda davranmakta eğer aykırı bir davranış sergilerse yaptırımlarla karşılaşmaktadır (Durgun,2013:356).

Türkiye’deki siyasal kültür oldukça çatışmacıdır. Devrimci siyasi tarihimiz bu çatışmacı kültürü daha da keskinleştirmiştir. Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde uzlaşmazlıklarımızı konuşup uzlaşarak çözen bir geleneğimiz olmamıştır. Aksine karşılıklı ödünler temelinde müzakere yaparak sorunlara çözüm arama arayışları

“hainlik” ve “döneklik” olarak görülmüş, ödünsüz bir şekilde bir fikre kayıtsız şartsız inanma yüceltilmiştir. Sosyal sorunların yalnızca kuvvet kullanarak çözüleceği zannedilmiştir. Oysa demokratik rejim bu monist ve sekte yaklaşımın tersine müzakereci ve çoğulcu bir anlayışı içermektedir. Aslında geçici uzlaşmalarla kamusal politikaları karşılıklı tavizler üzerinden belirlemelerine dayalı usul, demokrasinin tam da kendisini oluşturmaktadır. Siyasal kültürümüzün taşıyıcısı olan siyasal partilerin tutumları da siyasal kültürümüzün tezahürü şeklindedir (Hekimoğlu, 2013: 589).

Ağırdır (2010:2-3) Türk siyasal partilerinin uzlaşmadan uzak kültürünü, partilerin oluşma koşullarına değinerek şu şekilde izah etmektedir;

Ülkemizde siyaset ve siyasetin birinci unsuru olan partiler, batılılaşma çabalarıyla beraber yukarıdan aşağıya doğru örgütlenmiştir. Türkiye’deki sistem, toplumun farklı çıkar ve taleplerinden üremek yerine yukarıdan aşağıya doğru kurgulandığından; siyasal partiler toplumun talep ve ihtiyaçlarından beslenmemektedir. Tersine, bir siyasi partinin hayata gelişi bir grup insanın bir fikir etrafında örgütlenme çabasından başlamaktadır. Bir yeni parti sosyal ve kültürel farklılıklardan, talep ve ihtiyaçlardaki çeşitlenmelerden dolayı ortaya çıkmamakta, geleneksel olarak lider ve etrafındaki dar kadronun kontrolü altında vücut bulmakta ve var olmaktadır. Sonra o kadro ve siyasi fikirler ile toplumun talep ve ihtiyaçları arasında ilişki kurulmaya çalışılmaktadır. Beslenme tersine olunca süreç içinde bir partinin fikri yenilenmesi ve bunun sonucu olarak da kadrolarını geliştirmesi doğal yoldan mümkün olamamaktadır. Bu tersine çalışmaya, devlet iradesiyle sürekli olarak partilere müdahale edilmesi, partilerin kısıtlanması ve hatta yasaklanması gibi garabetler de eklenince partiler kurumsallaşamamakta, kendini yenileme ve sürdürülebilirlik mekanizmaları üretememektedir. Tüm bunların sonucunda sokaklarda gündelik hayatın içinde; vatandaşla yüz yüze görüşerek, talep ve ihtiyaçlara dokunan parti yapıları ortaya çıkamamaktadır. Partiler devlet gücünden beslendiği için tüm siyaset alanı devlet olanaklarını ele geçirme üzerine odaklanmaktadır. Böylece siyaset zemini vatandaş ve toplum taleplerinden değil, devlet mekanizmalarının nasıl kullanılacağı, devlet çıkarlarının nasıl paylaşılacağı üzerine gelişmektedir. Bu yapı doğal olarak hastalıklı bir siyaset tarzı da üretmektedir. Sonuç olarak siyaset tarzına hâkim olan temel anlayış; farklı talep ve ihtiyaçları anlamak, müzakere etmek ve uzlaşma üzerine gelişmemektedir. Bunun yerine çıkar ve güç dağıtım mekanizmalarına sahip olma rekabeti üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu siyaset tarzı sonucunda oluşan siyaset iklimi ise çatışmacı, kavgacı ve hoşgörüsüz olmaktadır.

Ağırdır tarafından bu şekilde nitelenen siyasal partiler son dönemlerin en önemli tartışması olan başkanlık sistemi konusunda da bir mutabakata varamamaktadır. Değerlendirmemizin ilk kısmını oluşturan siyasal partilerin sistem değişikliği

konusundaki görüşlerine aşağıda yer verilmektedir. Siyasal partilerin görüşleri değerlendirilirken parlamento içindeki siyasal partiler ve parlamento dışındaki siyasal partiler olarak iki ayrı başlık halinde değerlendirmeler yapılmaktadır.

6.1.1. Parlamentodaki Siyasal Partilerin Sistem Değişikliği Konusundaki Görüşlerinin Değerlendirilmesi

İlk olarak 1 Kasım 2015 seçimlerinde Türkiye genelindeki toplam oyların %97.48'ini alan ve Meclise giren dört partinin sistem değişikliğine bakışını değerlendirilmektedir.

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP): Adalet ve Kalkınma Partisi, 1 Kasım 2015 seçimlerinde % 49.50 oy alarak tek başına iktidar olmayı başarmıştır (www.ysk.org.tr). Parlamento içindeki başkanlık sistemi yanlısı en önemli parti şüphe yok ki iktidar partisi AKP'dir. AKP'nin iktidara gelişinden (2002) bir süre sonra AKP kurmayları ve Genel Başkan Recep Tayyip Erdoğan başkanlık sistemi hakkındaki olumlu görüşlerini dile getirmişlerdir. O dönem Erdoğan “*bürokratik oligarşi*” gerekçesini dile getirerek başkanlık sistemine geçişi arzuladığını ifade etmiştir. Erdoğan'ın başkanlık sistemi ile ilgili açıklamaları 2003'ten 2006'ya kadar düşük yoğunluklu bir tartışma olarak devam etmiş, 2007 yılındaki cumhurbaşkanlığı seçimlerinde yeniden yoğunlaşmıştır. 2007'de yapılan anayasa değişikliği ile cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi kabul edilmiş ve halkın seçtiği ilk cumhurbaşkanı 2014 yılında Erdoğan olmuştur. Bu dönemden itibaren sistem tartışmaları ülkenin ana gündem maddesi haline gelmiştir. 30 Mayıs 2016'da yaptığı bir açıklamada Erdoğan artık başkanlık hakkında somut adımlar atılacağını ve tartışmanın olumlu ya da olumsuz şekilde yakın tarihte sonlanacağını şu sözleriyle belirtmiştir; “*Parlamentonun yeterli sayıya ulaşması halinde referanduma gidilerek halka başkanlık sistemi hakkındaki görüşü sorulacaktır. Eğer parlamento yeter sayısına ulaşmazsa başbakanla birlikte görevimizi uyum içinde sürdürürüz*” (www.ahaber.com.tr).

2011 yılındaki seçimlerden sonra sivil bir anayasa yazılması için oluşturulan Anayasa Komisyonuna, 2012 yılında AKP tarafından bir başkanlık sistemi taslağı

sunulmuştur. Çalışmamızda da önceki bölümlerde yer verilen AKP'nin başkanlık önerisinde yer alan başkanlık kararnamesi, üst yargı üyelerinin çoğunun başkan tarafından seçilmesi ve fesih yetkisi yoğun eleştiriler almıştır. Bu eleştirilere Anayasa Uzlaşma Komisyonu Başkanı Ahmet İyimaya (2013: 60-63) şu sözlerle cevap vermektedir;

Taslaktaki fesih yetkisinin kullanılması halinde hem Meclis hem başkanın münfesi olacağı noktası gözden kaçırılmamalıdır. Her iki tarafın da statüsünü sona erdirecek olan bir fesih mekanizması kolay kolay başvurulacak bir yol değildir. Bu zaruret sistem bozuluma değil halkın hakemliğine başvuruyu ima etmektedir. Başkanlık kararnamesi temel hak ve özgürlükler, siyasal özgürlükler alanlarını kapsamamaktadır. Ayrıca başkanlık kararnamesi de anayasal yargı denetimine tabidir. Yasama organının kararname karşıtı bir yasa çıkarma yolu açıktır. Yasa-kararname çatışmasında ise yasa üstünlüğü ortaya çıkmaktadır. Son olarak yargı üyelerinin çoğunun başkan tarafından seçilmesi şu an cumhurbaşkanının sahip olduğu yetkiden fazla değildir. Yargı üyelerinin seçilmesi demokratik meşruiyetin ve rasyonelliğin bir gereğidir. AKP'nin önerdiği başkanlık modeli, Amerikan prototipinin uygulama pratiği de gözetilerek geliştirilmiş ve rasyonelleştirilmiş bir hükümet modelidir.

Bu dönem komisyonda şiddetli tartışmalar yaşanmış muhalefet partilerinin kesin bir şekilde bir sistem değişikliğine karşı çıkması yeni anayasanın oluşturulmasını da çıkmaza sokmuştur. Bu tarihten sonra muhalefet daima sistem değişikliğine karşı oluşunu öne sürmüş, bu nedenle 2016 yılına gelindiğinde bu komisyon yeni bir anayasa hazırlayamamış olarak dağılmıştır.

Türkiye'de başkanlık sistemi tartışmaları incelenirken; siyaset mekanizmasının tartışmaları Cumhurbaşkanı Erdoğan merkezinde yürüttüğü dikkat çekmektedir. Çelik (2013: 103-105)' e göre başkanlık sistemi tartışmalarında düşülen hata konunun genellikle Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın şahsına endeksenerek tartışılmasıdır. Erdoğan'ın konunun merkezinde oluşunun nedeni sistem tartışmaları esnasında Erdoğan'ın “yalnız bir mücadele” içine girmesi olabilir. Erdoğan, 2003 yılında başkanlık sistemi hakkındaki görüşlerini belirttikten sonra kendi partisinden belli başlı birkaç kişi dışında partinin tamamının, konuya yoğun destek verdiği söylenemez. AKP, 2012 yılında başkanlık sistemi hakkında bir taslak hazırlamış ancak anayasa komisyonundaki yüksek sesli tartışmalardan dolayı bu taslak kamuoyuna sağlıklı bir şekilde ulaşmayı dahi başaramamıştır. Erdoğan, cumhurbaşkanı olduktan sonra AKP genel başkanı olan

Davutoğlu başkanlık sistemine hiçbir zaman Erdoğan ölçüsünde istekli yaklaşmamıştır. Dışişleri Bakanlığı döneminde bu konuda fikir beyan etmemiş, başbakanlığı döneminde adeta zorlama bir şekilde başkanlığı seçim beyannamesine ekletmiş ve 2015'te seçim meydanlarında başkanlık sistemini pek de konuşmamıştır (www.tarihvegundem.com.tr). Erdoğan'ın cumhurbaşkanı olduktan sonra sistem değişikliği yönünde adım atması kamuoyunca beklenen bir durumdur. Çünkü Özal'ın cumhurbaşkanı olmasından sonra ANAP'ın hızla kan kaybetmesi hafızalarda tazeliğini koruyan yakın tarihe dair bir husustur. Erdoğan'ın bu ihtimalin önüne geçmeyi, cumhurbaşkanlığı düşüncesi kafasında olduğu anda tasarlamış olması muhtemeldir. 7 Haziran 2015 seçimlerinde bu nedenle Erdoğan da meydanlara çıkmış ve açıkça telaffuz etmese de başkanlık sistemi için halktan dört yüz vekil istemiştir ancak bu seçimde AKP'nin oy oranları % 40,87'ye düşmüş ve tek başına iktidar olmasına yetmemiştir. Erdoğan o dönem başkanlık sisteminin meydanlarda konuşulmadığını sadece kendisinin gündeme getirdiğini söyleyerek Davutoğlu'nun bu tavrından rahatsızlığını dile getirmiştir (www.hurriyet.com.tr). Bir koalisyon hükümetinin kurulamaması nedeniyle 1 Kasım 2015'te yeniden sandıklara giden Türk halkı, bu defa AKP'yi %49.50'lik oy oranı ile tek başına iktidar etmiştir. Bu seçimden sonra AKP'nin başkanlık sistemi için çok daha yoğun bir şekilde çalışmaya başladığı görülmektedir.

AKP'nin başkanlık sistemi söylem ve eylemleri incelendiğinde dikkat çeken nokta; söylemin, bir lansman ve strateji hatası olarak tümüyle Erdoğan'ın kimlik ve şahsiyetine endekslenmiş olmasıdır (www.tarihvegundem.com.tr). Böylesine önemli bir konuda kamuoyu kurumsal bilgilendirmelerden uzak kalmış, AKP'nin kendi tabanı dahi sistem hakkında yeterince bilgi edinememiştir. Bu koşullarda muhalif görüştekilerin tek hedefi Erdoğan olmuş, başkanlık sistemi konusu objektif olarak değerlendirilememiştir. Öyle ki Erdoğan'ın başkan yaptırılmaması hedefi siyasal bir slogan halini almıştır.

Çelik (2013:103-105) Erdoğan merkezinden çıkılarak sistemin incelenmesi halinde Türkiye'ye sağlayacağı kazanımları şu şekilde sıralamaktadır;

- Koalisyonlar dönemi kapanacaktır.
- Siyasetteki parçalanmışlık ve dağınıklık toparlanacaktır.

- Seçim barajı problemi ortadan kalkacaktır.
- Dar bölge seçim sistemi uygulaması sayesinde milletvekilleri ile seçmenler arasında çok daha yakın bir bağ kurulacaktır.
- Hükümet meclis içinden değil meclis dışından olacağı için Meclisin yürütme organı üzerindeki denetimi artacaktır.
- Yasama ve yürütmenin gerçek anlamda birbirinden ayrılması anlamına gelen kuvvetler ayrılığı prensibi sözde değil özde hayata geçecektir.

AKP’li siyasetçilerin başkanlık sisteminin getireceği faydalar içerisinde üzerinde en çok durduğu husus “istikrar” dır. Aksu (2013: 121)’ya göre, başkanlık sisteminde siyasi istikrar yürütmenin istikrarına bağlı değildir. Zaten bu sistem istikrar sıkıntısının en az yaşandığı rejimdir. Ergün (2013: 23)’ e göre, bu sistem sayesinde yürütme istikrarlı olacak, gereken yerlerde daha hızlı kararlar alınabilecektir. Mevcut sistemde zaman zaman ortaya çıkan hükümet kurulamaması gibi boşluklara izin verilmeyecektir. Soylu (2013: 174)’ya göre; bu sistem bir yandan yürütmeyi etkin şekilde denetlerken bir yandan da istikrarı sağlar ve ülkeyi koalisyonlar eliyle patinaj yapma tehlikesinden korur. Cevdet Yılmaz (2013: 14) ise sistem değişikliği sayesinde istikrar konusunun yürütme alanında kökten bir çözüme kavuşacağını savunmakta, istikrarın ekonomiye katkısını şu sözlerle ifade etmektedir;

Her hükümetin farklı politikalar uyguladığı kısa dönemli yönetimler politikalara hâkim olamamakta, popülizm sorununun derinleştiği koalisyon yapıları ekonomik kırılganlığı arttırmaktadır. Buna karşın başkanlık sistemi öngörülebilirliği ve istikrarı arttıran yapısıyla hızlı karar alınmasını sağlayarak ekonomik kalkınmada önemli bir avantaj oluşturacaktır. Popülist politikaların yerine kalıcı sosyal kazanımlar ön plana çıkacaktır.

Başkanlık sisteminin Türkiye’de uygulanmasına karşı çıkanların en sık başvurduğu argüman sistemin diktatörlüğe gideceği yönündedir. Bu argümana Akbulut (2013:166) şöyle yorum yapmaktadır; “Erdoğan’ın sistem değişikliğini kendisi için istediği yönündeki vurgulamalar, tartışmaları sulandırma amacı taşımaktadır. Her on yılda bir darbe veya muhtıralarla kesintiye uğrayan bir demokrasinin uygulandığı Türkiye’de sistem değişikliğinin daha ciddi bir şekilde tartışılması gerekmektedir. Çelik

(2013:105)’e göre; “ Halkın oyuyla seçilmiş olan bir kişi otokrat, dediğim dedik olamaz. Çünkü halkın meclisi ile başkan arasında kontrol ve karşı kontrol mekanizmaları vardır. Bir ülkede yapı diktatörlüğe müsaitse sistemin adı ne olursa olsun bu durum ortaya çıkar. Kötü örneklerden yola çıkılarak bu kadar önemli bir konunun sağlıklı bir zeminde tartışılmasına engel olunmamalıdır.” Kuzu (2013: 41) ise; bu modelin Türkiye’ye diktatörlüğü getireceği söylemini temelsiz bulmaktadır. Başkanlık modelinde esas yetkili olanın başkan değil parlamento olduğunu vurgulamakta, tek kişinin yönetimde ağır basması için kanun yapma ve bütçe gibi iki önemli silaha sahip olması gerektiğini bu nedenle günümüz parlamenter sistemlerindeki başbakanın başkandan çok daha fazla yetkiye sahip olduğunu ifade etmektedir.

Başkanlık sistemine geçilmesi konusunda öncülük yapan ve her fırsatta sistem değişikliği hakkında görüşlerini paylaşan AKP milletvekilleri arasında bu konuda bir ihtilaf bulunmamakta, partinin söylemleri genel itibariyle sistem değişikliğine gidilmesinin gerekliliği yönünde olmaktadır.

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP): 1 Kasım 2015 seçimlerinde %25,32 (www.ysk.org.tr) oy alarak ana muhalefet partisi olmayı başaran Cumhuriyet Halk Partisi başkanlık sisteminin Türkiye’de uygulanmasına karşı bir duruş içindedir. CHP Başkanlık sistemine karşı oluşunu ifade ederken sık sık şu argümanlardan faydalanmaktadır: “AKP’nin getirmek istediği sistem dünyada örnekleri olan demokratik başkanlık sistemi değil, bize özgü alaturka bir sistemdir. Bu sistem otoriter bir sistemdir, adına Türk tipi veya Türkiye modeli denmesi de asıl niyetin başkanlık sistemi veya daha fazla demokratikleşme değil, tam aksine demokrasiden uzaklaşmak, tek adam sistemi oluşturmak olduğunu göstermektedir. Erdoğan başkanlık sistemi ile bütün gücü tek elde, kendisinde toplamak istemekte, bu yolla özlemini kurduğu tek adamlık, diktatörlük, sultanlık rejimine geçmeyi hedeflemektedir. Türkiye’nin hükümet sisteminin değiştirilmesi diye acil bir sorunu yoktur. Çok daha acil ekonomik sorunlar, demokratikleşme alanında mesela yüzde 10 barajının kaldırılması gibi daha önemli adımlar bulunmaktadır. Böyle önemli konular dururken hükümet sisteminin tartışılması kaldıramayacağımız bir lükstür. Daha önemli konular dururken nispeten önemsiz konular üzerinde zaman harcamak, gereksiz yere enerjimizi tüketmektir” (Bayram,2016: 41).

CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu (2015) partisinin sistem değişikliğinden yana olmadığını şu sözlerle dile getirmiştir;

Başkanlık sistemi ile kast edilen nedir? Eğer ABD modeli ise onu öğrenmek isteriz. Türkiye tipi bir başkanlık sistemi ise bununla neyin kast edildiğini öğrenmek isteriz. Yüz yıllık parlamenter sistem tecrübemiz varken neden başkanlık sistemi? Türkiye’de her şey tartışılabilir ancak bizim tahmin ettiğimiz kadarıyla AKP’nin kurguladığı başkanlık sistemi Erdoğan ekseninde oluşacak bir sistemdir. Partim olarak biz güçlendirilmiş bir parlamenter sistemden yanayız(www.yenicaggazetesi.com).

Ancak Kılıçdaroğlu’nun başkanlık sistemi hakkındaki görüşleri değişken bir yapı arz etmektedir. TOBB Genel Kurulundaki konuşmasında “....*Başkanlık sisteminin kan dökülmeden bu ülkede uygulanmayacağını*” belirtirken (www.milliyet.com.tr), birkaç gün sonra “*ABD tipi bir başkanlık sistemi getirecekseniz buyurun getirin, tartışalım*” sözleriyle CHP olarak başkanlık sistemine destek verebileceklerini belirtmiştir (www.haberler.com). Kılıçdaroğlu’nun ABD tarzı başkanlık söylemiyle, federatif yapılanmayı kast ettiği ve bu yolla iktidarı ABD tarzına yönlendirerek halkın desteğini yitirmesini sağlamaya çalıştığı düşünülebilir. Çünkü kamuoyunda federatif yapı söylemi genel itibarıyla olumsuz karşılanmaktadır. Şüphesiz ki iktidarın da bildiği gerçek, başkanlık sisteminin beraberinde federatif yapıyı getirmesi halinde halkın desteğini almayacağıdır bu yüzden aynen uygulanacak bir ABD sistemi olası gözükmemektedir.

AKP’nin 2012 yılında Anayasa Komisyonuna sunduğu başkanlık sistemi önerisi hakkında ise CHP içinden tasarının kabul edilemez maddeler taşıdığı yönündeki fikirler ön plana çıkmaktadır. İnce (2013:109-110); AKP’nin başkanlık önerisinin fiili olarak yaratılmış olan diktatörlüğün anayasal bir sisteme dönüştürülmesi olduğunu düşünmekte, Türkiye’nin var olan sorunlarının bir sistem değişikliği ile giderilemeyeceğini belirtmektedir. Sağlar (2013: 184) öneriyi eleştirirken; Erdoğan’ın istediği sistemin “Türk Tipi Seçilmiş Neopadişahlık” tan öteye gitmediğini dile getirmektedir. Sağlar’a göre özellikle karizmatik liderler döneminde tartışmaya açılan bir konu olan Türkiye için başkanlık sistemi demokrasiden ayrılmanın bir yolu olacaktır. Kart (2013: 76) ise, öneride bulunan yargı üyelerinin başkan tarafından

seçilmesi maddesinin yargının bağımsızlığını tehlikeye attığını belirtmekte taslağın klasik başkanlık sistemiyle alakası olmadığını dile getirmektedir.

Partinin ana argümanlarından biri olan başkanlık sisteminin federatif yapıyı gerekli kıldığı düşüncesi de sık sık gündeme getirilmektedir. Güler (2013: 163)' e göre; başkanlık sistemi federatif yapıyla uygunluk arz etmektedir. Bu sistemin üniter yapıda uygulamaları görülse de asıl başarılı uygulamalar federatif yapı ile birlikte iken oluşmaktadır.

Toprak (2013: 153) ise; ABD'de bu sistemin başarıyla uygulanmasının siyasi parti yapılanmalarının gevşekliği, iki partili siyasal parti yapılanması, seçim sistemi, sivil toplum kuruluşlarının etkisi ayrıca fren denge mekanizmalarının iyi işleyişinin bir sonucu olduğunu belirtmektedir. Bu sistem ABD'deki nispeten ılımlı siyasal iklime sahip olmayan, iktidar- muhalefet ilişkilerinin gergin olduğu Türkiye'de kutuplaşmaları arttıracaktır.

CHP kanadında başkanlık sistemine geçilmesi yönündeki görüşler genel itibariyle olumsuzdur. Ana muhalefet partisi sistem değişikliğe karşı duruş içindedir ve parlamenter sistemin devamını uygun görmektedir. CHP'nin söylemleri Erdoğan'a kilitlenmekte ve başkanlık sistemine genel eleştirisi "otoriterleşme" olarak ön plana çıkmaktadır.

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP): 1 Kasım 2015 seçimlerinden %11,90 oy alarak (www.ysk.org.tr) Meclise giren Milliyetçi Hareket Partisi'nin başkanlık sistemine bakışını açıklarken öncelikle partinin kurucu lideri Alparslan Türkeş'in başkanlık sistemi hakkındaki görüşlerinden bahsetmek uygun olacaktır. Türkeş 1975 yılında yayımladığı "Dokuz Işık" adlı kitabında ve daha sonra 1979'da kaleme aldığı "Temel Görüşler" adlı kitaplarında başkanlık sistemi hakkındaki düşüncelerini paylaşmıştır. Türkeş; *"Milliyetçi hareket tek başkan, tek meclis sistemini savunuyor. Çağımız kuvvetli, adil ve hızlı icra çağıdır. Türk milleti dünya imparatorlukları kurduğu vakit, adil ve hızlı icra sistemini uygulamıştır. Kuvvetli ve hızlı icra, icra gücünün tek elde toplanmasıyla mümkündür. Bunun için tarih ve töremize uygun olan Başkanlık sistemini savunuyoruz"* (www.yeniakit.com.tr).

Türkeş'in ardından MHP genel başkanı olarak seçilen ve bu görevini hala devam ettiren Devlet Bahçeli'nin şu günlerde başkanlık sistemine kesin bir karşıtlık içinde olduğu aşikârdır. Ancak 2001 yılındaki seçim vaadinde Bahçeli şayet iktidar olurlarsa “başkanlık” veya “yarı başkanlık” sistemlerine geçiş üzerine bir strateji yürüteceğini belirtmektedir (www.yeniakit.com.tr). Bahçeli 2002 yılındaki seçimde partisinin yaşadığı baraj altında kalma hezimetinin ardından bu konuyla ilgili pek konuşmamıştır. 2007 yılındaki seçimden sonra Bahçeli'nin fikirlerinin epey değiştiği görülmektedir. ”Başkanlık sistemine tümünden karşıyız”(www.tarihvegundem.com.tr).

Bu dönem MHP, başkanlığın gereği olduğunu düşündüğü federatif yapı ve Erdoğan'ın iktidarını güçlendirme amacıyla olduğu gibi söylemler ile başkanlık sistemine olumsuz bakmaktadır. MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli (2015) , Erdoğan üzerinden Başkanlık sistemini şu şekilde eleştirmektedir; “...Kral, emir, şah, tiran, diktatör olacağım hevesinde ise buna Türk milleti müsaade etmeyecek, onay vermeyecektir. Yeni Türkiye parolası ile milli bekayı, milli varlığı, milli kimliği parçalamak isteyenler hayallerinde boğulacak, bozgunculuğun çamurunda soluk alamayacaklardır” (http://mobil.hurriyet.com.tr/). Bahçeli'nin de özellikle Erdoğan şahsında başkanlık sistemine karşı çıktığı görülmektedir. Bahçeli'ye göre Erdoğan'ın mizacı nedeniyle başkanlığın diktatörlüğe dönüşmesi kaçınılmazdır (www.tarihvegundem.com.tr).

MHP'ye göre Türkiye için en uygun siyasal rejim parlamenter sistemdir. Bizimki gibi siyasal kültürün çatışma ağırlıklı olduğu ülkelerde ancak parlamenter rejim diktatörlüğe dönüşmeden işleyebilmektedir (Öztürk, 2013: 96).

MHP Milletvekili Faruk Bal (2013: 87)' a göre; “1961 ve 1982 anayasalarının yapıldığı dönemlerdeki olumsuz konjonktürel etkilerin parlamenter sisteme de yansımış olması dikkate alınmadan parlamenter sistem insafsızca eleştirilmektedir. Şu anki parlamenter sistemimizin eksikleri ve yanlışlarının düzeltilmesi, sistemin rasyonelleştirilmesi MHP'nin destek vereceği tek durumdur.”

AKP'nin başkanlık önerisi hakkında Öztürk (2013:100) şu yorumu yapmaktadır; “Fesih yetkisi, üst düzey bürokratların atamaları ve başkanlık kararnamesi gibi nedenlerle bu öneri ancak Ürdün modeli karşılaştırabilir. Bu yetkiler devlet başkanı

sıfatıyla Ürdün Kralına verilmiştir.” Bal (2013: 93-94) ise; “Öneride klasik başkanlık sisteminde bulunan denge ve denetim mekanizmalarının var olmadığını belirtmekte, bu öneri ile istenilen rejimin otoriter ve tek kişiye endeksli, süper yetkili bir başkanlık rejimi olduğunu dile getirmektedir.”

Halaçoğlu (2013: 143)’ na göre; “Türk siyasal yapısına uyup uymayacağı dahi belli olmayan bir sistemi devletin bekasını riske atarak deneme yanılma yoluyla uygulama düşüncesi doğu değildir.”

MHP’nin genel bakış açısı hakkında bir değerlendirme yapıldığında başkanlık sisteminin federal yapı ve otoriterleşme özelinde yorumlandığı dikkat çekmektedir. Yakın zamanda Anayasa Komisyonunun dağılması nedeniyle yeni anayasa hazırlanmasına ara verilmiştir. MHP’nin de bu dönem tıpkı CHP gibi yeni anayasanın hazırlanmasında rol almak için başlıca şartı anayasa metninde bir sistem değişikliğinin olmamasıdır. Yine de Türkiye’nin siyasi konjonktürü içinde ileride MHP’nin bu söyleminin değişebileceği düşünülebilir.

Halkların Demokratik Partisi (HDP): 1 Kasım 2015 seçimlerinde, %10,76 (www.ysk.org.tr) oy alarak Meclise giren Halkların Demokratik Partisi’nin başkanlık sistemi tartışmalarındaki duruşuna bakıldığında, federal yapılanma nedeniyle başkanlık sistemine geçişe istekli olduğu gözlemlenmektedir. ABD’nin başkanlık sisteminin HDP tarafından arzulandığı kürt bölgesinin federal yapılanma içinde özerklik fikrine ulaşabileceği hayaliyle sisteme destek verildiği dikkat çekmektedir. Ancak ilginç olan HDP’nin 2015 seçimlerinde de sloganı olan “ Seni başkan yaptırmayacağız” söylemidir. Bu sloganda kast edilen Erdoğan’ın başkan olmasının engellenmek istendiğidir. Sloganda ince bir detay dikkat çeker; karşıt olunan başkanlık sistemi değil Erdoğan’ın başkanlığıdır. HDP Eş Genel Başkanı Selahattin Demirtaş (2015) HDP grup toplantısındaki konuşmasında Erdoğan’ın şahsı üzerinden kurguladığı Başkanlık sistemi eleştirisinde; “*Recep Tayyip Erdoğan, HDP var oldukça, HDP’liler bu topraklarda nefes aldıkça sen başkan olamayacaksın. Seni başkan yaptırmayacağız.*” sözleriyle HDP’nin olası bir Başkanlık sistemine dair olumsuz görüşlerini ifade etmiştir (www.haberturk.com) .Ancak yine de sistem değişikliğinin Meclise gelmesi halinde HDP’nin nasıl tepki vereceğini kestirmek zordur.

HDP’li Altan Tan (2013: 101-103) ; Türkiye’de başkanlık sistemi tartışmalarının bu kadar zıt kutuplarda seyretmesinin en önemli nedeninin meselenin başkanın yetkileri ile sınırlı olarak gündeme gelmesi olduğunu ifade etmektedir. Tan’a göre, “CHP ve MHP’nin sistem tartışmalarına laik/ulusalcı perspektiften bakışının tek nedeni aslında bu sistemin gelmesi halinde iktidar olmalarının imkânsız olmasıdır. Oysa sistem ABD örneği göz önünde bulundurularak Türkiye’ye uyarlanabilir. Sistemde bölgesel idare ve eyalet sistemi mutlaka bulunmalıdır.”

Kaplan (2013: 116-117) ise; AKP başkanlık önerisinin mevcut başkanlık sistemleriyle örtüşmediğini ve tek arzulananın güçlü bir başkanlık makamı olduğunu belirtmektedir. Kaplan’a göre, “Öneri daha çok bir hükümlanlık, tiranlık, totaliter rejim modeline yakındır. AKP’nin önerisinde başkanlık sisteminin fren ve denge mekanizmalarından en önemlisi olan federal sisteme yer verilmemektedir.”

HDP’nin başkanlık sistemi konusundaki bakış açısı belli ki federalizmin uygulanıp uygulanmayacağı noktasına kilitlenmiş vaziyettedir. Şu an iktidar cephesinin bu konudaki düşüncesi üniter yapının korunarak bir başkanlık sistemine geçilmesi yönünde olduğundan HDP’nin başkanlık sistemine destek vermeyeceği düşünülebilir.

6.1.2.Parlamento Dışındaki Siyasal Partilerin Sistem Değişikliği Konusundaki Görüşlerinin Değerlendirilmesi

1 Kasım 2015 tarihinde yapılan genel seçimlere on altı siyasal parti katılmış; bu partilerin yukarıda belirtilen dördü barajı geçerek Meclise girmeyi başarmıştır. Türkiye genelindeki tüm oyların % 2,41’ini alan, oy oranları %0,68 ile %0,03 arasında değişen on iki parti ise baraj altında kalarak Meclise girememiştir (www.ysk.org.tr). Bu partilerden on tanesinin başkanlık sistemi hakkındaki görüşleri incelenmiş ve aşağıda belirtilmiştir:

Büyük Birlik Partisi (BBP): Büyük Birlik Partisi’nin başkanlık sistemine bakış açısını değerlendirirken öncelikle partinin kurucu lideri Muhsin Yazıcıoğlu’nun görüşlerine yer vermek gerekmektedir. Muhsin Yazıcıoğlu 1970’lerin sonlarından

itibaren başkanlık sistemi hakkında açıklamalarda bulunmaktadır. 1977 yılında kendisiyle yapılan bir röportajda Yazıcıoğlu; “Artık Türk milleti kendi kültür ve manevi değerlerine uzanmalı, tarihinin zengin tecrübelerinden faydalanarak güçlü iktidarını kurmalı. Bunun için ise başkanlık sistemi kabul edilmelidir” açıklamasını yapmıştır. Yazıcıoğlu 2002 yılında yaptığı bir açıklamada ise başkanlık sistemi ile yönetimin yeniden düzenlenmesi gerektiğini şu sözlerle belirtmiştir;“ Siyasi partiler yasası ve seçim kanununu yenileyerek siyaseti yeniden düzenlememiz, başkanlık sistemi ile de yönetimi yeniden düzenlememiz gerekiyor” (www.yeniakit.com.tr).

BBP Genel Başkanı Mustafa Destici’nin ise başkanlık sistemine bakış açısının Erdoğan şahsında şekillendiği görülmektedir. Destici (2013: 66) partisinin doğal olarak da kendisinin başkanlık sistemine karşı olmadığını şu sözlerle beyan etmektedir; “BBP olarak temelde başkanlık sistemine karşı değiliz. Doğrudan yetkilendirilmiş, hızlı karar alma mekanizmasını işletecek, sert kuvvetler ayrılığı prensibine dayanan, istikrarı sağlayacak bir başkanlık sistemi Türk devlet geleneğinde de vardır. Tek meclisle çalışacak ve üniter yapının korunacağı bir başkanlık sistemine partim destek olacaktır” diyerek başkanlık sistemine olumlu bakışını belirtmektedir. Ancak federalizmin dâhil olduğu hiçbir sisteme olumlu bakmayacaklarını da sözlerine eklemektedir.

Destici’nin genel anlamda kurucu liderin izinden gittiği başkanlık sistemini desteklediği sözlerinden açık ve net bir biçimde anlaşılmaktadır. 2015 seçimleri öncesinde ise Destici şu sözlerle hükümeti başkanlık sistemi için eleştirmektedir; “Başkanlık sisteminin ne için istendiğine bakıyoruz ve iki sebep görüyoruz. Biri Erdoğan’ın iktidarını ömür boyu sürdürüp devletin bütününe hâkim olma isteği diğeri ise güneydoğuya bir özerklik vermek” (www.bbp.org.tr). Bu söylem başkanlık sistemine karşı olanların genelinde görülen Erdoğan’a endekslenmiş olarak sisteme karşı çıkma eğiliminin göstergesidir. Diğer bazı partilerin başkanlık sistemine yaklaşımı gibi bir yaklaşım BBP’de görülmektedir. Yani rahatsızlık veren başkanlık sistemi değil, Erdoğan’ın başkan olması düşüncesidir.

Saadet Partisi (SP): Saadet Partisinin başkanlık sistemi hakkındaki görüşlerini belirtmeden evvel parti, milli görüş geleneğinin devamı olduğundan Necmettin Erbakan’ın başkanlık sistemi hakkındaki görüşlerine bakmak gerekir.

Erbakan'ın ilk partisi olan Milli Nizam Partisinin 1970 yılındaki programında anayasa başlığı altında başkanlık sistemine ilişkin istek ve öneriler yer almaktadır. Belli ki siyaset hayatının daha ilk yıllarında Erbakan başkanlık sisteminin gerekliliğine inanmıştır. O dönem Milli Nizam Partisinin başkanlık sistemini istemesinin nedenleri hızlı kalkınma, verimli devlet hizmetleri ve icra organının kuvvetlendirilmesidir (www.tarihvegundem.com.tr). 1961 anayasasının yürütmeyi zayıflatan yanı nedeniyle Demirel gibi Erbakan da yürütmenin güçlendirilmesinden yanadır. Ancak Erbakan, Demirel tarzında sistem içi değişiklikten bahsetmemekte, köklü bir sistem değişikliğinin gerekliliğini vurgulamaktadır. Milli Nizam Partisinin 1971 yılında kapatılmasından sonra 1972 yılında Konya Milletvekili sıfatıyla Mecliste söz alan Erbakan, partisinin programında yer alan başkanlık sistemine dair görüşlerini kürsüde tekrarlamıştır; “Başkanlık sistemi Türkiye'nin gelişmesi açısından gereklidir. Bu sebepten yapılacak olan anayasa değişikliği ile Fransa ve ABD'de olduğu gibi başkanlık sisteminin kabulü ve başkanın doğrudan halk tarafından seçilmesine imkân verilmesi, hem tarihi hakikatler hem milletimizin fitratı ve hem de hakiki ve samimi demokrasinin gelişmesi bakımından faydalı ve zaruri bulunmaktadır” (www.yeniakit.com.tr). Erbakan 1973 yılında Milli Selamet Partisinin programında da bu düşünceleri aynen tekrarlamıştır(www.tbmm.gov.tr). Milli görüş döneminde de başkanlık sistemi düşüncesi değişmeyen Erbakan (1975: 44)'a göre;

Devlet ve hükümet yönetiminin ağır işlemesi kalkınma çabalarını randımsız bırakmaktadır. Korkunç bir sanayi ve teknoloji yarışının hüküm sürdüğü asrımızda milletimizin muasır medeniyet seviyesinin üzerine çıkması bu yavaş randımsız gidişatla sağlanamaz. Bu nedenle milli görüş milli hususiyetlerimize ve karakterimize en uygun devlet ve hükümet şekli olarak başkanlık sistemini görmektedir. Devlet başkanlığı olan cumhurbaşkanlığı ile hükümet başkanlığı olan başbakanlık birleştirilecek, icraya kuvvet, sürat ve müessiriyet sağlanacaktır.

Milli görüşün başkanlık sistemi önerisine göre; başkan tek dereceli olarak seçilecek, tek meclis bulunacaktır. Milletvekili sayısı üç yüze indirilecek, mühim meselelerde referandum ve halk oylaması usulleri kullanılacaktır (Erbakan,1975: 45).

Erbakan'ın 1980 darbesi ile ara verdiği siyasal yaşamını başkanlık sistemi ile ilgili görüşleri noktasında iki döneme bölebiliriz. Yeniden siyasete döndüğü 80'lerin sonlarından itibaren Erbakan, başkanlık sistemi hakkındaki söylemlerini bir kenara

bırakmıştır. Yeniden yükselişe geçtiği Refah Partisinin programlarında başkanlık sistemi hakkında veya sistem değişikliği hakkında herhangi bir söyleme rastlanmaz (www.tbmm.gov.tr).

Türk siyaseti 90'ların başında Özal'ın cumhurbaşkanlığına kilitlendiği dönemde Erbakan Özal'a bu konuda destek vermemiştir. Başkanlık sistemini partilerinin seçim programına dahi koyan Erbakan'ın Özal'a başkanlık sistemi konusunda destek vermemesinin nedeni ne olabilir? Dönemin koşullarında genel itibariyle tüm siyasilerin hatta ANAP'ın bile Özal'ın başkanlık sistemi isteğine olumsuz bakması bir neden olabilir. O dönem Erbakan'ın genel tutumu desteklemeyi daha akılcı bulmuş olması mümkündür. Ancak siyasete ara verdiği dönemde başkanlık hakkındaki düşüncelerinin değişmiş olması da muhtemeldir. Çünkü Refah Partisinden itibaren Erbakan'ın başkanlık sistemi isteğine dair söylemine daha sonraki dönemlerde de rastlanmamaktadır.

Erbakan, Özal'ın sıra dışı cumhurbaşkanlığı döneminde, Özal'ın “Başbakanı yok sayan bir tutumla başkanlık istediğini ve anayasal suç işlediğini” belirtmektedir (www.cumhuriyet.com.tr). Demirel 1997'de başkanlık sistemi isteğini belirttiğinde Refah-Yol hükümetinde başbakan olan Erbakan bir kez daha başkanlık sistemine “*olmaz*” demiştir. Erbakan, Türkiye'nin rejim değişikliğinden daha önemli sorunları olduğu gerekçesiyle bu konunun istikrar aranan bir dönemde gündemde olmaması gerektiğini belirtmiştir (www.aktifhaber.com.tr).

Erbakan'ın başkanlık sistemi hakkındaki görüşleri değerlendirildiğinde şu yorum yapılabilir, ya zaman içinde başkanlık sistemi hakkındaki düşünceleri değişmiştir ya da konjonktürel durum neyi gerektiriyorsa o şekilde duruş sergilemektedir.

Milli görüşün günümüzdeki devamı Saadet Partisinde ise Genel Başkan Mustafa Kamalak (2016), Erdoğan ve AKP'yi sık sık politikaları için eleştirse de, başkanlık sistemi konusunda iktidara temkinli bir destek vererek sisteme karşı olmadığını şu sözlerle ifade etmektedir; *"Prensip itibariyle söylüyoruz. Başkanlık sistemine karşı değiliz. Ama nasıl bir başkanlık sistemi, onu görmemiz lazım"* (www.sabah.com.tr). Kamalak'ın sözleri bir sistem değişikliğinin hâsıl olması halinde sistem önerisine göre

tavır belirleyeceklerini göstermektedir. Parti kesin bir karşı duruş veya kesin bir destek içinde değildir.

Vatan Partisi: 1992 yılında kurulan İşçi Partisinin 2015 yılındaki olağanüstü kurultayında adı Vatan Partisi olarak değiştirilmiştir. Partinin Genel Başkanı Doğu Perinçek (2016) partisinin başkanlık sistemine karşı olduğunu şu sözlerle ifade etmektedir; "Saray'ın etrafında toplanacak meclisi etkisiz hale getirecek, yargıyı etkisiz hale getirecek yani yürütme organının aşırı kuvvetlendirip aslında yürütme organı değil bir Saray diktası kuracak. Onun için bunların Başkanlık sistemi dediği olay bir mafya ekonomisi temelinde Saray diktatörlüğüdür, sıcak para diktatörlüğüdür. Türkiye bunu kaldırmaz" (www.haberler.com). Perinçek başkanlık sisteminin yürütmeyi aşırı derecede güçlendirerek bir dikta rejimine yol açacağı düşüncesindedir.

Millet Partisi: Millet Partisi başkanlık sistemi tartışmalarında karşıt bir duruş benimsemiştir. Başkanlık sistemine karşı olan kesimin genel sorunsalı federalizm ve otoriterleşme Millet Partisinin de karşı durma nedenleridir. Partinin Genel Başkanı Aykut Edibali şu sözlerle değerlendirme yapmaktadır ;" Türkiye’de başkanlık sistemi sadece diktatörlük getirecektir. Başkanlık sistemi dedikleri şey Türkiye’yi federal bölgelere ayırma ile sonuçlanacaktır. Türkiye’yi parçalanma sürecine sokacak böyle bir çabaya biz asla izin vermeyeceğiz”(www.cihan.com.tr).

Demokratik Sol Parti (DSP): Demokratik Sol Parti hem yeni anayasaya hem de başkanlık sistemine destek vermemektedir. DSP Genel Başkanı Önder Aksakal şu sözlerle başkanlık sistemine karşı olduklarını ifade etmektedir;

Parlamento içinde olan ve yemin eden milletvekillerini, parlamenter rejimi değiştirmeye yeltenmekten ülkenin üniter yapısını tartışmaya kadar pek çok garabetin içinde görüyoruz. Bu girişimlerin nedeni ülkenin içinde olduğu derin ekonomik ve siyasi krizlerin dillendirilmesine mani olmaktır. Yeni anayasa ve başkanlık sistemi ülkenin siyasal gündeminden çıkarılmalı, bu sayede normalleşme sağlanmalıdır (www.dsp.org.tr).

Bağımsız Türkiye Partisi (BTP): Bağımsız Türkiye Partisi başkanlık sistemine özellikle federalizm nedeniyle karşı çıkmaktadır. Genel Başkan Haydar Baş şu sözleriyle karşıt duruşlarını belirtmektedir; “ Başkanlık sistemi ABD dayatmasıdır. Bu sistemin nihai hedefi Türkiye’nin bölünmesidir. Bu sistem uygulanırsa Türkiye

paramparça olacaktır” (www.haberler.com).BTP 6. Olağan Kongresinde Haydar Baş başkanlık sisteminin Türk halkının ayrılığı için biçilmiş bir kaftan olduğunu belirtmekte, hükümetin terör olaylarını ve ekonomik sorunları gizlemek adına sistem değişikliği tartışmalarını ortaya attığını beyan etmektedir (www.btp.org.tr).

Demokrat Parti (DP): Demokrat Parti de genel görüşe katılmakta başkanlık sistemine destek vermemektedir. Genel Başkan Gültekin Uysal’a göre; “ Türkiye’nin öncelikli meseleleri yerine bir kişinin nefsi duygularıyla inşa ettiği konular konuşulmaktadır. Bir kişi kuvvetler ayrılığını yerle bir etmiştir. Bir kişinin şahsi öncelikleri nedeniyle sistem değişikliği konuşulmaktadır”(www.dp.org.tr). Uysal’ın başkanlık sistemine bakışını belirleyen ana unsur sözlerinden anlaşıldığı üzere Cumhurbaşkanı Erdoğan’dır. Uysal, sistemsel sorunlar ve çözümleri hakkında yorum yapmaktan ziyade konuyu Erdoğan özelinde değerlendirmektedir.

Liberal Demokrat Parti (LDP): Liberal Demokrat Partinin başkanlık sistemine bakışını değerlendirirken kurucu lider Besim Tibuk’ a mutlaka değinmek gerekir. Çünkü Besim Tibuk, partisini kurduğu günden beri başkanlık sisteminin Türkiye’deki en önemli savunucularından biri olmuştur. Tibuk, 24 Aralık 1995 seçimlerinin ardından yaptığı açıklamada Mecliste oluşan parçalı yapının ancak başkanlık sistemi ile ortadan kalkacağını belirtmiştir. Tibuk; ” Siyasi tıkanıklığın önünü açmanın tek yolu başkanlık sistemine geçilmesidir. Temsilde adalet ve istikrarlı yönetim ancak bu şekilde sağlanabilir” vurgusunu yapmaktadır. Halktaki kararsızlığın Meclise yansıdığını belirten Tibuk belli bir süre için seçilen bir başkanın istikrarı da beraberinde getireceğini dile getirmektedir. Bu sistemin diktatörlüğe neden olacağı yönündeki görüşlere de değinen Tibuk; parlamenter sistemde çoğunluğa sahip olan bir başbakanın grup kararı, parti disiplini gibi nedenlerle hem yasamayı hem de yürütmeyi elinde tutarak daha kolay diktatörleşeceğini ifade etmektedir (www.besimtibuk.org).

Liberal Demokrat Partinin programının en önemli kısmını oluşturan başkanlık sistemini şu anki Genel Başkan Cem Toker’de her fırsatta dile getirmektedir. Ancak başkanlık sistemine teoride destek veren parti, AKP’nin başkanlık önerisine destek vermemektedir. Genel Başkan Cem Toker, AKP’nin önerdiği başkanlık sistemine neden destek vermediklerini şu sözlerle ifade etmektedir;

Biz parti olarak başına buyruk yönetimi dizginleyecek; yasama, yürütme ve yargıyı güçlendirecek bir başkanlık sistemini savunuyoruz. AKP önerisindeki yargı bağımsızlığına ters unsurlar ve başkana verilen fesih yetkisi demokratik bir başkanlık sistemini engelleyen unsurlardır. Önerdikleri bu sistem başkanlık sistemi değil tek adamı diktatör yetkileri ile donatma sistemidir(www.ldp.org/).

Liberal Demokrat Parti ABD başkanlık sistemini uygun görmektedir ancak AKP önerisindeki sistemi, ABD başkanlık sisteminden ayrılan yönleri hasebiyle reddetmektedir.

Halkların Kurtuluş Partisi (HKP): Halkların Kurtuluş Partisi, AKP iktidarının dayatması olarak gördüğü başkanlık sistemine karşı çıkmaktadır. Başkanlık sistemini Erdoğan’ın otoriter yönetim oluşturma isteğinin bir tezahürü olarak gören parti başkanı Nurullah Ankut’ a göre; “Erdoğan’ın ben yasamanın da yargının da yürütmenin de cumhurbaşkanıyım diyerek kuvvetler ayrılığını ayaklar altına almış, padişahlığını ilan etmiştir.” Ankut şu dönem zaten fiili bir başkanlık sistemi yürütüldüğünü vurgulamaktadır (<http://kurtuluspartisi.org>).

Hak ve Özgürlükler Partisi (HAKPAR): Hak ve Özgürlükler Partisi genel Başkanı Refik Karakoç şu sözlerle başkanlık sistemine destek vermiştir; “Partimiz üniter yapı yerine federal bir sistem savunmaktadır. Biz Kürt sorununun çözümünün eşitlik temelinde bir federasyonla mümkün olacağını düşünüyoruz. Federasyon hem Türkiye gerçeğine hem de uluslararası gelişmelere uygundur.” Parti liderinin sözlerinden federatif yapıyı barındırması halinde bir sistem değişikliğini desteklediklerini anlamak mümkündür (www.hakpar.org.tr).

Partilerin görüşleri genel olarak değerlendirildiğinde ortaya çıkan tabloya göre; meclis içi ve meclis dışı siyasal partilerin AKP dışında ancak birkaçı başkanlık sistemine destek vermektedir o da şartlı bir destektir. Bu bağlamda AKP’nin siyasal partilerden başkanlık sistemi için destek alması şu an için mümkün gözükmemektedir. Başkanlık sisteminin genel itibarıyla federalizm ve “Erdoğan” kisvesinde değerlendirildiği söylemlerden anlaşılmaktadır. Ortaya çıkan sonuç şudur; partilerin büyük bir kısmı; Erdoğan’ı tartışmanın merkezinde tutmaya özen göstermektedir. Türkiye’de son dönemde seçim propagandası haline gelen “Erdoğan” karşıtlığı siyasal

sistemde tartışmaların sağlıklı bir şekilde yapılmasına neden olmaktadır. Karşıt görüşlülerin Erdoğan'ı merkez alan popülist söylemleri halkın belli bir kesiminde muhakkak ki istedikleri yankıyı bulmaktadır ancak diğer bir kesiminde tam aksi yönde karşılık bulmaktadır. Türkiye’de son zamanlarda sloganlaşan “inadına” söylemi kutuplaştırmayı arttırmaktadır. Başkanlık sistemi ve daha diğer pek çok konuda ortaya çıkan bu söylem siyaset mekanizmasını alelade hale getirmektedir. Sistem değişikliği hususu da daha pek çok husus gibi profesyonel bakış açısıyla değerlendirilmemekte Özal döneminden beri var olan ezberlenmiş dayanaksız söylemlerle düşünülmeden reddedilmektedir.

6.2. Baskı-Çıkar Gruplarının Sistem Değişikliği Konusundaki Görüşlerinin Değerlendirilmesi

Bu başlıkta baskı-çıkar gruplarının sistem değişikliği konusundaki görüşlerine yer verilmektedir. Ancak baskı-çıkar gruplarının görüşlerine yer vermeden önce kısaca sivil toplum kavramına ve özelliklerine ardından da Türkiye’de sivil toplumun gelişimine kısaca bir göz atmak gerekmektedir.

Sivil toplum, orijinal tanımıyla hukuk çerçevesinde yaşayan ve devlete olan ortak sadakati ifade eden siyasi cemaate karşılık gelir. İlk dönem siyasi düşünürler, sivil toplumu böyle tanımlarken, Hegel ve Marks sivil toplumun devlet dışında gerçekleşen ve bireylerin vatandaşlar olarak kurdukları otonom cemiyet ve grupları ifade ettiğini düşünür (Heywood, 2004: 31).

Marksist gelenek içinde sivil toplum kavramını ele alan Hegel ve Marks dışındaki bir diğer düşünür Gramsci’dir. Gramsci’ye göre; devletin ikili bir yapısı vardır. Bu ikili yapıyı sivil toplum ve siyasal toplum oluşturur. Sivil toplum, özel olarak niteleyebileceğimiz kesimin tümünü kapsamaktadır. Bireylerin günlük ihtiyaçları, hukuk, derneklere gönüllü katılımlar dışında düşünsel, dinsel, manevi ve ahlaki hayatını da sivil toplum içinde barındırmaktadır. Gramsci’ye göre devletin bastırıcı ve siyasal iktidar yoluyla sağladığı egemenliğinin yanı sıra kültürel bir iktidar yoluyla da örtük ve zımnen ifade edilen bir ideolojik hegemonyası bulunmaktadır. Toplumun tüm

katmanları söz konusu hegemonyayı doğal, gerekli ve vazgeçilmez görmektedir. Bunun sonucu olarak da bireyler kendilerini güçlendiren bir dünya görüşü kazanamamaktadır. Gramsci'ye göre; egemen güce bu hegemonyayı kazandıran işlevi ise organik aydınlar tarafından gerçekleştirilmektedir. Egemen sınıfın sivil toplum üzerinde hâkimiyet kurmasının başlıca mimarları da bu aydınlardır. Bu durumda proleterya egemen sınıfa yani devlete karşı proleter kültür hegemonyası geliştirmek zorundadır. Bunun için de karşıt toplumun devrimci değerleriyle donatılmış bir sivil toplum şarttır. Ayrıca proleterya kendisine bağlı kendi organik aydınlarına sahip olmalıdır. Bu şekilde proleteryanın sivil toplum hegemonyası arttırılacak, devletin hegemonyası ise aşınacaktır (Vergin,2003: 87-92).

Gramsci'ye göre batı toplumları sivil toplum ve siyasal toplum şeklindeki ikili bir yapıdan oluşurken, doğu toplumlarında sadece devlet yani siyasal toplum bulunmaktadır. Bu açıklamalardan da anlaşıldığı gibi batı toplumlarında sivil toplum genellikle devletin dayanağı, üzerinde oturduğu zemini olarak görülmektedir (Erdoğan,2005: 681). Az gelişmiş ülke demokrasilerinde ise yönetici sınıfın hegemonyasının sivil toplumun ve siyasal özgürlüklerin gelişmesine olanak tanımadığı yorumu bu noktada yapılabilir (Ataay, 2006: 14).

Osmanlı-Türk tarihinde sivil toplum yapılanması konusundaki ilk gelişme II. Meşrutiyet döneminde işçilere sendika kurma izni verilmesiyle başlamıştır. Cumhuriyetin ilk yılları olan tek parti döneminde (1923-1946); Osmanlı'dan miras alınan, güdük ve sönük de olsa var olan, sivil toplum unsurlarının devletin “tek tipleştirme” ve “homojenleştirme” politikaları karşısında işlevinin kalmadığı görülür (Çaha,2005:693).

Çok partili hayata geçilmesinin sivil toplum kuruluşlarının kuruluş süreci üzerinde olumlu etkileri olmuştur. 1950'den sonra derneklerin gelişim süreci oldukça hareketlidir. Ancak DP döneminde sivil toplum kuruluşları sıkı bir denetim altında tutulmuştur. Özellikle sendikal örgütlenme yolunda önemli adımlar 1960 sonrasında atılmıştır. Sivil toplum kuruluşlarının sayısı bu dönem hayli artmıştır. Ancak 1970'li yıllarda Türkiye'de pek çok sivil dernek, öğrenci kuruluşu, sendika, çıkar grubu ve odaların aşırı derecede politize olduğu gözlemlenmektedir. Bu da ideolojik kutuplaşmaya yol açan bir süreci beraberinde getirmiştir. Bu dönem sivil toplum

kuruluşları devlet gücünü ele geçirmeye çalışan tümcü siyaset tarafından absorbe edilmiştir (Tuncel, 2005:723-727) . Ancak genel anlamda 1950-1980 arasındaki dönemde Türkiye’de hem siyasal hem de sosyal alanda ciddi bir farklılaşma temayülünün ortaya çıktığı görülmektedir (Çaha, 2005: 694).

1980 darbesinin ardından tüm sivil toplum kuruluşları denetim altına alınmış, siyasi parti ve sendikaların faaliyetleri yasaklanmıştır. Bu dönemde Türkiye’de sosyal platformda modernleşme, ulusal kimlik, ulusal dayanışma gibi toplumun tümünü ilgilendiren konulardan ziyade çevre kirliliği, kadın hakları, dini haklar, turizm, sağlık gibi spesifik konulara yoğunlaşmıştır (Çaha, 2005: 695).

Hak-İş ve Türk-İş dışındaki tüm sendikalar kapatılmış açık kalanlarda çok sıkı denetlenmiştir. Sendikal faaliyetin bundan sonra yeniden etkinleştiği dönem 1987-1989 arasındaki işçi grevleri olmuştur. Bu grevlerden işçiler ekonomik kazanımlar elde etmeyi başarmışlardır. 1995 yılında yapılan yasal değişiklik ve 2000’lerden itibaren AB uyum sürecinde yapılan değişikliklerle Türkiye’de sivil toplumun geliştiği görülmektedir (Tuncel, 2005: 727-731).Sivil toplum kavramının Türkiye’deki algılanışını ve uygulanışını Tekin (2000: 44)şu şekilde yorumlamaktadır;

Sivil toplum olgusu Batıda bu olgunun temel karakteristiği olan “kendi otonomisini tesis etme” konusunda son derece başarılıdır. Türk siyasal yapısı değerlendirildiğinde ise Osmanlı’da sivil toplumun ortaya çıkmadığı/çıkamayacağı çünkü sultanın iradesine karşı bir yapılanmanın mümkün olmadığı açıktır. Cumhuriyet döneminde ise Kemalistler batıcı idealleriyle toplum ve devlet arasındaki boşluğu kapatacak aracı/sivil kuruluşların eksikliğini ve bu eksikliğin etkisiyle sahip oldukları fikirleri “ellerindeki” toplumsal yapıya uygulamakta zorlandıklarını fark etmişlerdir. Kendi siyasetleri ve bu siyasetin nesnesi olarak düşünülen halk ile arasında tek yanlı olması istenen bir geçişi sağlayacak kurumlar, sınıflar ve hukuksal düzenlemeler oluşturma yoluna gitmişlerdir. Nihayet farklı üretici kesimler için kurulan bankalarla, zorunlu meslek örgütleriyle, yerli bir sermaye oluşturmaya yönelik girişimlerle ve batı tarzı bir medeni kanun ayrıca bir ceza kanunu ile ilk adımları atmışlardır. Böylece batı sivil toplumunun devlete direnç göstererek gelişen, bu nedenle de arkasında bir tarih ve bir gelenek taşıyan kurumsal ve hukuksal formlarını devlet marifetiyle tesis etmeyi denemişlerdir. Türkiye’de sivil toplumun devlet karşısında bir otonomiye sahip olamamış olması, sivil toplumun belli başlı hukuksal formlarının devlet tarafından ve devletin ihtiyaçları doğrultusunda tasarlanmış olmasıyla ilgilidir. Bu durum sivil toplumun asli işlevi olan “sivil” in taleplerini “siyasal” a iletme sürecinin de Türkiye’de tersinden işlemesine neden olmaktadır. Bir diğer deyişle sivil

toplumun, toplumun taleplerini devlete değil devletin taleplerini topluma taşıması istenmiş ve nihayetinde ortaya “sivil” teriminin içerdiği tüm anlamların zıttı ile tanımlanabilecek tuhaf bir “Türk tipi sivil toplum”, bir mutant çıkmıştır. Bu toplumun resmiyetle arası iyidir, en güvendiği ve itibar ettiği kurum “askeriye”dir ve nihayet gündelik yaşamının davranış dili “gayri medeni”dir.

Tekin (2000: 46) Türkiye’deki birçok sivil toplum örgütünün Türkiye’nin kendi bürokratik/militarist geleneği temelinde hareket edişini 28 Şubat 1997 süreciyle şöyle izah etmektedir;

Türkiye’deki sivil toplum kavramının algılanışı ile batıdaki algılanışının tezatlığının kristalize olduğu bir dönemdir 28 Şubat. Süreç öncesinden başlayan bir teyakkuz hali içerisinde olan ve aslında “sivil” denince akla gelmesi gereken; sendikalar, meslek kuruluşları, laikliğin entelektüel teminatı üniversite hocaları ve buldukları her fırsatta Atatürk’e şükranlarını sunan çağdaş kadınlar MGK önderliğinde o dönem topyekün seferber olmuştur. Cumhurbaşkanı Demirel’e ziyaretlerde bulunan TÜRK-İŞ, DİSK ve TİSK gibi sivil toplum kuruluşları görüşmelerin sonunda basına açıklama yaparak mutabık olduklarını bildirmekteydiler. Bu mutabık olma durumu mutant sivil toplumumuzun alamet-i farikası haline gelmişti. Milli güvenliğin gerekleri olan bu mutabakatlar meşruiyet sınırına da işaret etmekte, temel siyasi meseleler birer güvenlik sorunu olarak algılandığından, mutabık olmayan siyasal pozisyonlar gayri meşru ilan edilmekte ve siyasal tartışmadan dışlanmaktaydılar.

Kısacası Türkiye sivil toplum bağlamında; toplumsal temsil kabiliyeti devletin icazetiyle oluşan devletçi bir sivil toplum, bunun yanında batı tipi bir sivil toplumu model alan AB üyeliği ile iştahlanan “gerektiğinde devleti eleştirmesini de bilen“ şık insanların oluşturduğu mesleki kuruluşların sivil toplumu ve siyaseten muğlâk bir solun toplumsuz ama sivil arayışlarıyla karşı karşıyadır (Tekin,2000: 46).

Türkiye’de sivil toplum kavramının algılanışı ve uygulanışı hakkındaki açıklamaların ardından bu tezin konusunu oluşturan “sistem değişikliği” tartışmasında sivil toplumun duruşu incelenmektedir. Siyasi otoritenin aldığı kararlara doğrudan veya dolaylı olarak etki eden/etki etmesi gereken baskı-çıkar grupları, son zamanlarda gündemin ana maddesi haline gelen sistem değişikliği tartışılırken de önemli bir etkiye sahip olacaktır. Aşağıda Türkiye’deki baskı-çıkar gruplarının başkanlık sistemine geçilmesi hakkındaki görüşlerine yer verilmektedir.

6.2.1.Sendikaların Sistem Değişikliği Konusundaki Görüşlerinin Değerlendirilmesi

Malatya Dernekler Müdürlüğünden alınan verilere göre 2016 yılı itibariyle Türkiye’de kayıtlı 2518 sendika bulunmaktadır. Memur sendika sayısı 1608, işçi sendika sayısı 842, işveren sendika sayısı ise 68’dir. Bunlardan %1 lik işkolu barajını aşan sendika sayısı 413’tür. Bu başlıkta memur ve işçi sendikalarını çatısı altında bulunduran konfederasyonların sistem değişikliğine bakışı verilmeye çalışılmaktadır. Çalışmamızda üç memur konfederasyonu, üç işçi konfederasyonu, bir esnaf ve sanatkâr konfederasyonu ve bir de işveren konfederasyonunun başkanlık sistemi hakkındaki görüşlerine yer verilmektedir.

Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (TÜRK-İŞ): Bünyesinde otuz beş üye sendikayı barındıran Türkiye’nin en köklü işçi sendikası konfederasyonlarından biri olan Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu, başkanlık sistemine destek veren bir sendikal faaliyetidir. 2011 yılında TBMM Başkanı Cemil Çiçek himayesinde AKP’nin yeni anayasa girişimini desteklemek için kurulan "Anayasa Platformu" içinde de yer alan Türk-İş, yakın zamanda Cumhurbaşkanı Erdoğan ile görüşerek, içinde başkanlığın da olduğu yeni bir anayasanın en kısa zamanda yazılmasını talep eden TOBB, TZOB gibi sivil toplum kuruluşlarından biridir. Türk-İş Başkanı Ergün Atalay’ın da yer aldığı pek çok sivil toplum kuruluşu başkanı, yeni anayasa ve başkanlık sistemi hakkındaki isteklerini cumhurbaşkanına ifade etmiş ve sürece destek vereceklerini belirtmişlerdir. Görüşme sonrası yapılan ortak bir açıklama ile sistem değişikliğinin Türkiye Cumhuriyetinin en önemli konularından biri olduğu belirtilmiştir (www.star.com.tr).

Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK): Yirmi işçi sendikasını çatısı altında bulunduran Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu, başkanlık sisteminin Türkiye’de uygulanmasına karşı çıkmakta, böyle bir uygulamaya sendika olarak destek vermeyeceklerini belirtmektedir. Sendika 2010 yılında yapılan referandumun ardından yaptığı açıklamada AKP’nin başkanlık sistemi niyetinin kapılarını aralamaya çalıştığını belirtmiştir. DİSK Genel Başkanı Kani Beko sendikanın başkanlık sistemi hakkında görüşlerini şu şekilde belirtmektedir; “ AKP’nin baskıcı zihniyetinin başkanlık sistemi gibi bir beklentisi bulunmaktadır. Biz DİSK

olarak AKP tarafından oluşturulmaya çalışılan yeni devlet sistemine karşı duracağız” (www.hdp.org.tr/). DİSK Genel Başkanı hükümetin başkanlık sistemi adı altında “tek adam rejimi”ni kurumsallaştırmak için hazırlıklar yaptığını ifade etmektedir (www.disk.org.tr/2).

Türkiye Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu (HAK-İŞ): Yirmi işçi sendikasını çatısı altında tutan Türkiye Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu, Türkiye Anayasa Platformu içinde yer almaktadır. Başkanlık sistemine destek veren sendika yeni anayasada başkanlık sisteminin bulunması gerektiğini belirtmektedir. Hak-iş Genel Başkanı Mahmut Arslan başkanlık sistemi hakkındaki görüşlerini şöyle dile getirmiştir;” Biz yeni anayasanın ihtiyaç olduğunu ve bu anayasada da sistemin sorgulanması gerektiğini düşünüyoruz. Sistem değişikliği tartışılırken kişiler üzerinden gidilmemelidir. Bu bir ülke meselesidir. Bugünkü sistem kargaşası yüzünden her an krize hazır bir ülkeyiz. Başkanlık sistemine karar verecekse halk vermelidir bu da referandum ile sağlanacaktır” (www.iha.com.tr).

Memur Sendikaları Konfederasyonu (MEMUR-SEN): Çatısı altında on bir memur sendikasını bulunduran Memur Sendikaları Konfederasyonu, yeni anayasanın oluşturulmasında iktidara destek vermek için bir araya gelen sivil toplum kuruluşlarının oluşturduğu Türkiye Anayasa Platformu içinde yer almaktadır. Sendika, başkanlık sisteminin yeni anayasada mutlaka bulunması gerektiğine inanmaktadır. Genel Başkan Ali Yalçın (2016) sendikanın sistem değişikliğine verdiği desteği şu sözlerle ifade etmektedir;

Türkiye’de şu an parlamenter sistem lafız olarak bulunmaktadır. Aslında ülkemiz fiili olarak yarı başkanlık sistemi ile yönetilmektedir. Ancak Başkanlık sistemi şahıslar üzerinden tartışılarak toplum manipüle edilmektedir. Bu noktada sistem değişikliğini halka sormak şarttır. Halkımız yönetileceği sisteme kendisi karar vermelidir, yarı başkanlık mı, başkanlık mı yoksa parlamenter sistemin devamı mı? Ancak bu noktada halk manipüle edildiğinden sistemler hakkında objektif bir bilgi alamamaktadır. Federatif yapının şart olduğu yönündeki algı operasyonları halkı tedirgin etmektedir. Oysa başkanlık ile federatif yapı birbirinin olmazsa olmazı değildir. Bir de ülkemizde sistem değişikliği tartışması şahıslar üzerinden yürütülmektedir hâlbuki şahıslar gelip geçicidir. Bu ülkede demokratik zemin güçlenecekse hükümet modelleri halk huzurunda tartışılabilir. (www.milliyet.com.tr)

Türkiye Kamu Çalışanları Sendikaları Konfederasyonu (KAMU-SEN):

Bünyesinde on üç memur sendikasını barındıran Türkiye Kamu Çalışanları Sendikaları Konfederasyonu başkanlık sistemi hakkında iktidara karşıt bir görüş içindedir. Konfederasyon Başkanı İsmail Koncuk anayasa değişikliğinin tamamıyla başkanlık sistemi etrafında şekillendiğini düşünmektedir. Koncuk şu sözlerle sistem değişikliğine karşı oluşunun sebeplerini açıklamaktadır; “Anayasayı değiştirmek isteyenlerin niyeti gerçekten darbe döneminden kalan anayasayı değiştirmek mi? Öncelikle anayasanın hangi hükümleri değiştirilmeli, onun masaya konması lazım. Kamu-Sen olarak anayasa değişikliğinin başkanlık sistemi etrafında şekillenmesini doğru bulmuyoruz.” Koncuk başkanlık sisteminin Türkiye’de demokrasiyi olgunlaştırmak yerine daha da arızalı hale getireceğini düşünmektedir. Koncuk’ a göre başkanlık sistemi Türkiye’ye ihtiyacı olan demokratik ve hukuk üstünlüğü niteliklerini getirmeyecektir (www.kamusen.org.tr).

Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu (KESK):

Bünyesinde on bir sendika barındıran Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu, başkanlık sistemi konusunda olumsuz bir bakış açısına sahiptir. İktidarın başkanlık sistemi isteğini 28-29 Mayıs 2016’da yayımladığı bildiri ile sert bir şekilde eleştiren sendika, halkı belirtilen tarihlerde meydanlara çağırmaktadır. Bildiride; “Türkiye’nin yüz yüze olduğu ikilemin gittikçe keskinleştiği ortadadır. Başkanlık sistemi adı altında hükümet koyu bir diktatörlük rejimini kurumsallaştırma eğilimindedir. Bu rejim laikliğin hedef tahtasında olduğu bir rejimdir. Bu rejime karşı olduğunuzu gösterin, meydanlara çıkın!” denilmektedir (www.kesk.org.tr). KESK başkanlık sisteminin kabul edilmemesi için aktif bir şekilde örgütlenmektedir. Erdoğan’ın önümüzdeki süreçte sivil toplum kuruluşlarını etkin bir şekilde kullanacağı açıktır ancak karşıt görüşteki sivil toplum kuruluşları da varlıklarını hissettirecekler gibi gözükmektedir.

Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK):

Çatısı altında yirmi iki üye işveren sendikasını bulunduran Türkiye’nin önde gelen işveren sendika konfederasyonlarından biri olan Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu, başkanlık sistemi ve yeni anayasa yapılması konularında iktidara destek veren kuruluşlardan biridir. TİSK; Türk-İş, TOBB, Hak-İş gibi sivil toplum kuruluşlarıyla birlikte yeni anayasa ve başkanlık sistemi hakkında Cumhurbaşkanı ile bir görüşme yapmıştır. Görüşme sonrası yapılan ortak bir açıklama ile başkanlığın sadece bir sistem değişikliği

değil Türkiye Cumhuriyetinin en önemli meselelerinden biri olduğu belirtilmiştir. (www.star.com.tr)

Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu (TESK): Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu yeni anayasa ve başkanlık sistemine destek veren sivil toplum kuruluşlarından biridir. TESK Başkanı Bendevi Palandöken cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesiyle zaten bir başkanlık sistemi uygulamasına geçildiğini düşünmektedir. Palandöken'e göre; "Türkiye yeniliklere açık bir ülkedir. Önemli olan başkanlık sisteminin milletçe tasvip görmesidir. Gördüğümüz kadarıyla millet de sistemi benimsedi. Şu an sistemin anayasal olarak desteklenmesi yeterlidir. Bunun için de anayasasının tamamlanması gerekmektedir" (www.baskanlikhaberleri.com).

Genel bir değerlendirme yapıldığında görüşleri belirtilen sendika konfederasyonlarının çoğunun sistem değişikliğine olumlu baktığı dikkat çekmektedir. Karşıt görüşteki konfederasyonların düşünceleri "laiklik" ve "otoriterleşme" kavramları ile şekillenmektedir.

6.2.2. Mesleki Kuruluşların Sistem Değişikliği Konusundaki Görüşlerinin Değerlendirilmesi

Bu başlıkta Türkiye siyasal hayatında önemli bir yere sahip olan sekiz mesleki kuruluşun başkanlık sistemine bakışı değerlendirilmektedir.

Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği (TÜSİAD): Türkiye'nin önde gelen işadamı ve sanayicilerinden oluşan en önemli sivil toplum kuruluşlarından Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği hukuk devletine, evrensel nitelikli demokrasiye sık sık vurgu yapmakta ve Türkiye'de bir başkanlık sistemi uygulamasına destek vermemektedir. 2014 yılında TÜSİAD'ın başkanı olduğu dönemde Haluk Dinçer; Türk tipi başkanlık sistemine karşı olduklarını Türkiye'ye en uygun sistemin parlamenter sistem olduğunu belirtmişti (www.hurriyet.com.tr). TÜSİAD Yönetim Kurulu Başkan Yardımcısı Şükrü Ünlütürk başkanlık sisteminin tartışılmasından önce ülkede var olan demokratik ortamın sorgulanması gerektiğini şu sözlerle vurgulamaktadır; " Türkiye'de iki senedir sadece başkanlık sistemi tartışılıyor. Tartışma isim ve kişi üzerinden gidiyor.

Yanlış olan bu, hukuk devleti, demokrasi gibi konular ağırlıklı olduktan sonra sistemin ismi önemli değil" (www.hurriyet.com.tr).

TÜSİAD ve Erdoğan ilişkilerinin genel seyrini incelediğimizde karşımıza en çok çıkan kelime “*gerginlik*” olmaktadır. AKP iktidara geldiği günden beri patronlar kulübü ile Erdoğan nezdinde “hükümetin” ilişkileri genelde soğuk olmuştur. Erdoğan’ın başbakanlığı döneminde 2003’te Kıbrıs sorunu esnasında, daha sonra Merkez Bankası atamasında TÜSİAD’ın tavsiye ettiği adayın atanmaması ile başlayan söz düellosu, Ümit Boyner’in TÜSİAD başkanlığı döneminde iyice gerilen ilişkiler, ardından gezi olayları döneminde yaşanan gerilim ve daha pek çok çatışma on iki yıllık süreçte gerilimi arttırmıştır. Erdoğan’ın “*Biz bu makamlara TÜSİAD’la gelmedik, TÜSİAD’a rağmen geldik*” sözleri TÜSİAD-Erdoğan gerginliğini özetlemeye yeterli gözükmektedir(<http://m.wsj.com.tr>). Bu bağlamda TÜSİAD’ın başkanlık sistemine hele de Erdoğan’ın başkan olacağı bir sisteme sıcak bakması düşünülmeye zor bir durumdur.

Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği (MÜSİAD): Türkiye’nin önde gelen işadamlarından oluşan bir diğer kuruluş Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği ise başkanlık sistemi tartışmalarında iktidardan yana bir duruş sergilemektedir. MÜSİAD Başkanı Nail Olpak kuruluşun başkanlık sistemi hakkındaki görüşlerini şu şekilde ifade etmektedir;

Daha hızlı ve daha adil işleyen hukuk devleti, ortak ve acil ihtiyacımızdır. Bunu sağlamanın yolu köklü bir zihniyet değişimi ve reformdan geçer. Kuvvetler kargaşası şeklinde tasarlanıp, kuvvetler ayrılığı şeklinde ifade edilen mevcut yapıyı da ortadan kaldıran, yeni bir anayasa yapılmalıdır. Merhum Cumhurbaşkanlarımız Turgut Özal ve Süleyman Demirel döneminden beri gündemde olan Başkanlık Sistemi, tüm yönleriyle tartışılması gereken önemli bir başlıktır. Sorunları çözmenin yolu onları tartışabilmekten geçer. Siyasi partiler kanunu, seçim kanunu ve seçim barajının değiştirilmesi ile parlamento seçimlerinin tekrar beş yıla çıkarılması öncelikle gündeme alınmalı, devletin hukukunu vatandaştan korumak üzerine kurulu anlayıştan, bireyin hukukunu devlete ve diğer bireylere karşı koruyan anlayışa geçilmelidir. Bunun kamuoyundaki ifadesi: bürokrasiden kurtulmaktır. Bu noktada başkanlık sistemi önem arz eder. (<http://www.musiad.org.tr>)

Türkiye Barolar Birliği (TBB): Türkiye Barolar Birliği başkanlık sistemine geçilmesi hakkında iktidara karşı bir duruş sergilemekte Türkiye için en uygun ve en demokratik sistemin parlamenter sistem olduğunu sık sık tekrarlamaktadır. Türkiye

Barolar Birliği Başkanı Metin Feyzioğlu birliğin başkanlık sistemine bakışını şu sözleriyle özetlemektedir;

Türk sistemi başkanlık, padişahlık sistemidir. Meşrutiyet öncesi padişahlık sistemini istiyorsak, Türk tipi başkanlık dedikleri padişahlık sistemine evet diyebiliriz. Türkiye Cumhuriyeti çoğulcu, katılımcı bir Cumhuriyet olarak parlamenter sistem içinde yoluna devam etmelidir. İktidar tarafından talep edilen başkanlık sistemi değil, adına başkanlık denilen bildiğiniz meşrutiyet öncesi mutlakıyet yani padişahlık rejimidir. Biz Türkiye Barolar Birliği olarak buna destek vermeyeceğiz (<http://www.cumhuriyet.com.tr>).

Türkiye Mühendisler ve Mimarlar Odası Birliği (TMMOB): Türkiye Mühendisler ve Mimarlar Odaları Birliği seçim öncesinde iktidarla yaşadığı gerilimlerle gündeme fazlasıyla gelmişti. Başkanlık sistemi tartışmalarında da birlik, iktidar karşıtı bir pozisyon almaktadır. Birlik yeni anayasa ve başkanlık sistemine karşı duruşlarını yayınladıkları basın bildirisiyle açıklamışlardır. Bildiride; “Ülkemizi, halkımızı, birliğimizi, neoliberal ve siyasal İslamcı bir tarzda kökten bir şekilde dönüştürmeyi amaçlayan “yeni anayasa” ve “başkanlık sistemi” nin karşısında olacak, cumhuriyetimizi, barış ve özgürlük, adalet temelleri ile korumaya devam edeceğiz” denmektedir (www.tmmob.org.tr/).

Kamusal Politika ve Demokrasi Çalışmaları Merkezi (PODEM): Kamusal Politika ve Demokrasi Çalışmaları Merkezi, 2016 yılında kurulmuş olup TÜSİAD’a alternatif bir kuruluş olduğu medyada dillendirilmektedir. PODEM Başkanı Can Paker kuruluşun başkanlık sistemine verdiği desteği şu sözlerle anlatmaktadır; “Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi ile zaten bir başkanlık sistemine geçilmiştir. Sistem bu şekilde parlamenter sistem adıyla varlığını sürdüremez. Halktan cumhurbaşkanını seçme yetkisini geri dönüp alamayacağımıza göre, yapılacak tek şey iyi bir başkanlık sistemi hazırlayıp halkın önüne koymaktır. Halk başkanlık sistemine evet diyecektir (www.haber24.com/).

Türkiye Ziraat Odaları Birliği (TZOB): Türkiye Ziraat Odaları Birliği başkanlık sistemi tartışmalarında iktidardan yana bir duruş sergileyen sivil toplum kuruluşlarından bir diğeridir. TOBB; TİSK, Türk-İş, TESK gibi kuruluşlarla birlikte yeni anayasa ve başkanlık sistemi isteklerini Cumhurbaşkanı Erdoğan’a ileten kuruluşlar adına konuşan TZOB Başkanı Şemsi Bayraktar başkanlık sistemine

verdikleri desteği şu sözlerle dile getirmektedir; “Cumhurbaşkanımızla yeni anayasa ve başkanlık sistemi üzerine görüştük ve sivil toplum kuruluşları olarak görüşlerimizi belirttik. Cumhurbaşkanının halkın oyuyla seçilmesi başkanlık sistemine giden yolda ilk adımdır. Cumhurbaşkanımıza kendi gelenek ve göreneklerimizle çerçevelenmiş, işte bizim başkanlık sistemimiz diyeceğimiz ve geleceğe yürüyeceğimiz bir sistem isteğimizi dile getirdik” (www.star.com.tr).

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB): Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği yeni anayasa ve başkanlık sistemi konusunda iktidardan yana gözükmemektedir. TOBB Başkanı Rifat Hisarcıklıoğlu; TZOB, Türk-İş, TİSK ve TESK gibi sivil toplum kuruluşlarının başkanlarıyla birlikte Cumhurbaşkanına bir ziyarette bulunarak, başkanlık sistemi ve yeni anayasa isteklerini dile getirmiştir (www.star.com.tr). TOBB’un son dönemlerde bu konu hakkında yaşadığı bir diğer önemli gelişme, CHP Genel Başkanı Kılıçdaroğlu’nun 11 Mayıs 2016’da TOBB Genel Kurulunda yaptığı konuşma olmuştur. Kılıçdaroğlu’nun “*Kan dökmeden böyle bir başkanlık sistemini getiremezsiniz*” sözleri ve ardından TOBB’a yönelik “*TÜSİAD kadar yürekli olamayacaksınız*” ithamı gündemi günlerce meşgul etmiştir (www.milliyet.com.tr). Muhalefetin TOBB’dan da TÜSİAD’ınki gibi bir duruş beklediği açıktır. Ancak şu dönem başkanlığa karşıt bir söylemi TOBB’dan duymak mümkün gözükmemektedir.

Türk Tabipleri Birliği (TTB): Türk Tabipler Birliği, DİSK, KESK ve TMMOB gibi kuruluşlar ile birlikte 1 Mayıs dolayısıyla yayınladığı ortak bildiride; “Türk tipi başkanlık adı verilen totaliter ve otoriter yeni bir rejimin inşası yolunda ülkemizin giderek daha büyük bir kaosa sürüklendiğini” belirtmektedir (www.ttb.org.tr). TTB Başkanı Bayazıt İlhan Erdoğan’ın başkanlık sistemi isteğinin yetkilerini alabildiğine genişletmek amaçlı olduğunu belirtmektedir. Bu durumun ise tehlikeli bir süreci beraberinde getireceğini ifade eden İlhan, bir sistem değişikliği ile değişik kesimler arasındaki uçurumların ve kutuplaşmanın daha da artacağını varsaymaktadır (www.evrensel.net).

Genel bir değerlendirme yapıldığında meslek kuruluşlarının görüşlerinin değişiklik gösterdiği dikkat çekmektedir. TBB ve TÜSİAD gibi önemli kuruluşlar sistem değişikliğine karşı dururken, MÜSİAD ve TOBB gibi önemli kuruluşlar destek vermektedir.

6.3. Türkiye Anayasa Platformu

Türkiye Anayasa Platformundan bahsetmeden önce yeni anayasa yazılması ile ilgili 2011 yılındaki ilk girişimlerden bahsetmek gerekir. AKP 2011 seçimlerinin ardından yeni anayasa çalışmalarını başlattığında, Hüsamettin Cindoruk başkanlığında Millî Anayasa Platformu kurulmuştur. Bu çerçevede 10'u yurt dışında olmak üzere 232 salon toplantısı yapılmıştır. Bu toplantılarda 194 farklı konuşmacı, toplamda 150 bin katılımcıya hitap etmiştir. Ayrıca dönemin TBMM Başkanı Cemil Çiçek himayesinde AKP'nin yeni anayasa girişimini desteklemek için de bir "Anayasa Platformu" kurulmuş, başta TOBB, TZOB, TESK, TİSK, TÜRK-İŞ, HAK-İŞ, MEMUR-SEN, KAMU-SEN olmak üzere 13 meslek örgütünün maddi olarak desteklediği "Türkiye konuşuyor" toplantıları yapılmıştır. Bu çalışmaların sonunda Meclis'te kurulan Anayasa Uzlaşma Komisyonu altmış maddede anlaştıysa da, AKP'nin getirdiği başkanlık önerisi başta olmak üzere temel ilkelere anlaşılamamış ve dağılmıştır (www.yenicağgazetesi.com). Komisyonun uzlaşamaması sonucu AKP'nin içinde başkanlık sisteminin de olduğu bir anayasa metni hazırlayarak yakın zamanda Meclis'e sunması ve 330 milletvekilinin onayını almayı başarırorsa anayasayı referanduma götürmesi beklenmektedir (www.bbc.com). AKP, bu süreç esnasında baskı çıkar gruplarının desteğini, sivil toplum kuruluşlarının yardımıyla da halkın desteğini almayı hedeflemektedir. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın da bu süreçte öncü rol alması beklenmektedir (www.star.com.tr).

2016'nın başında oluşturulan Türkiye Anayasa Platformu, Türkiye'nin önde gelen sivil toplum kuruluşları tarafından yeni anayasa konusunda farkındalık oluşturmak ve anayasanın içeriğine yönelik öneriler geliştirmek amacıyla ortaya çıkmıştır. *"Yeni Türkiye İçin Hep Birlikte"* sloganıyla yola çıkan platform, yeni anayasa ve başkanlık sistemi hakkında hükümete tam destek vermektedir. Platformun 28 Ocak 2016 tarihinde yapılan ilk toplantısında Cumhurbaşkanı Erdoğan; *"Millet, kendi meselesi olan yeni anayasa talebine, kendisini temsil eden sivil toplum kuruluşları aracılığıyla sahip çıkıyor. Demokrasiye inanan herkesin, milletin talebine saygılı olması gerekir. Bu tür toplantılarla, çalıştaylarla, arama konferanslarıyla tüm kesimleri içine alan, tüm kesimlerin ihtiyaçlarını ve beklentilerini yansıtan yeni anayasa süreci hızla olgunlaşacaktır"* açıklamasını yaparak sürece sivil toplumun dâhil edildiğini

vurgulamaktadır (www.turkiyeanayasaplatformu.com). Yürütme meselesinin yeni anayasa çalışmalarının düğüm noktasını teşkil edeceğini ifade eden Cumhurbaşkanı Erdoğan, parlamenter sistemin Türkiye’de miadını doldurduğunu belirtmiştir (www.tccb.gov.tr).

1980’lerden beri tartışmalar düzeyinde kalan, hemen hemen 36 yıllık bir başkanlık sistemi tahayyülünün son dönemde somutlaşmakta olduğu gözlemlenmektedir. Özal döneminde sadece “Özal” şahsında kalan ve neredeyse her kesimden eleştiri alan ve tartışılmaya değer bulunmayan bu tahayyül, sonraki süreçte de kısık bir ses olarak kalmıştır. Erdoğan nezdinde de durum ancak 2016’dan itibaren somut adımlar atılacak noktaya ulaşmıştır. Gezi olayları, 17 Aralık süreci ve FETÖ/PDY ile mücadele, ardından 7 Haziran 2015 seçimleri nedeniyle 6 (altı) ay daha geriye atılan başkanlık sistemi konusunda son viraja girilmiş gibi gözükmektedir. Başkanlık konusunda referandum istediğini her fırsatta dile getiren Erdoğan, sürece sivil toplum kuruluşlarını da dâhil ederek halkı sistem lehinde yönlendirmeyi düşünmektedir. Referandumda halkın desteğiyle kabul edilecek bir anayasa ve siyasal rejimin meşruluğu tartışmasız hale gelecektir.

Anayasa ve başkanlık sistemi konularında bir zemin hazırlamak amacıyla siyasal partiler ve sivil toplum kuruluşları ile görüşmeler yapan Türkiye Anayasa Platformu halkı bilgilendirmek amacıyla Türkiye’nin her bölgesinde toplantılar yapmayı planlamaktadır. Platform; aralarında TÜRGEV, Strateji Enstitüsü, MÜSİAD, Memur-Sen, Hizmet-İş Sendikası, Hak-İş Konfederasyonu, Eğitim Bir-Sen, Diyanet-Sen, Bayındır Memur-Sen, ASKON, Bem Bir- Sen, Enerji İş- Sen, Sağlık-Sen gibi sivil toplum kuruluşu, sendika, dernek ve vakıflardan oluşan üç yüz elli beş üyeye sahiptir. Platform üyesi olan sendika, dernek ve vakıfların genel başkanları basınla mülakatlar yapmakta, siyasi parti liderleriyle görüşmektedir. Bir röportajda platform adına konuşan Memur-Sen Başkanı Ali Yalçın, “ Türkiye Anayasa Platformu olarak yeni anayasa ve başkanlık sistemi için sahalara indik, yeni anayasa yapılına kadar sahadayız” sözleriyle önümüzdeki süreçte platformun etkinliğini sürdüreceğini belirtmektedir. Başkanlık sistemi ve anayasa hakkındaki gündemi yakından takip eden Türkiye Anayasa Platformu, Kılıçdaroğlu’nun son dönemde oldukça fazla konuşulan “...böyle bir başkanlık sistemini kan dökmeden getiremezsiniz” (www.milliyet.com.tr) sözlerine

tepkisini bir bildiriyle göstermiştir. Bildirinin sloganı ise oldukça çarpıcıdır “Yeni anayasa için ter dökən millet, CHP’nin kan dökme tehdidine boyun eğmez” (www.turkiyeanayasaplatformu.com).

Türkiye Anayasa Platformu başkanlık sistemine karşı olanların eleştirdiği bir oluşum olarak da göze çarpmaktadır. Başkanlık ve yeni anayasa konusunda iktidara karşıt bir duruş sergileyenler, platform üyelerini AKP sempaticisi olarak değerlendirirken; platformun tek amacının Erdoğan’ı başkan yapmak olduğunu belirtmektedir. Platform sayesinde başkanlık sisteminin sivil toplum ve halk tarafından da istendiği algısının oluşturulmaya çalışıldığı da yapılan eleştiriler arasındadır (www.t24.com). Ayrıca CHP’nin Türkiye Anayasa Platformuna alternatif bir platform oluşturarak, başkanlık sisteminin yeni anayasada bulunmasının önüne geçmek ve parlamenter sistemin gerekliliğini vurgulamak amacıyla olduğu da duyumlar arasındadır (www.yeniakit.com.tr).

6.4.Sistem Değişikliği Konusunda Halkın Yaklaşımını Gösteren Anketlerin Değerlendirilmesi

Siyasal sistemin ana ögesi aslında halktır. Halkın görüşlerini bilmeden kamuoyunun sistem değişikliğine bakış açısını tespit etmek mümkün değildir. Halkın başkanlık sistemine bakışını tespit edebilmemizin tek yolu ise anketlerdir. Bu başlıkta anket şirketlerinin son yıllarda başkanlık sistemi hakkında yapmış olduğu anketlerden bazıları incelenerek, Türk halkının sistem değişikliği hakkındaki duruşu tespit edilmeye çalışılmaktadır.

MAK Danışmanlık: Mak Danışmanlık Şirketinin 25-29 Nisan 2016 tarihleri arasında elli beş il ve yüz altmış üç ilçede 5.500 kişiyle yüz yüze görüşerek yaptığı ankette sorduğu “Türk tipi başkanlık sistemi bir referandumla önünüze gelse onaylar mısınız?” sorusuna ankete katılanların %57’ si evet demiştir (www.sonsecimanketi.com).

AKAM: Avrasya Kamuoyu Araştırmaları Merkezi'nin nisan ayında yirmi ilde yüz yüze görüşme tekniğiyle 1214 kişi üzerinde yaptığı ankette, başkanlık sistemi hakkında bir referandum yapılması halinde katılımcıların %35'i bir sistem değişikliğine evet diyeceğini söylemiştir (www.sonsecimanketi.com).

A&G: Adil Gür Araştırma Şirketi Şubat 2016'da yaptığı bir ankette katılımcıların başkanlık sistemi hakkındaki bir referandumda evet deme oranını %30 olarak belirlemiştir. Bu araştırmaya göre katılımcıların %70'i sistem değişikliğine karşıdır (www.sonsecimanketi.com).

KONSENSUS: Konsensüs Araştırma Şirketine göre Türk halkı bir sistem değişikliğini istememektedir. 2011'de halkın sadece % 39'u başkanlığa evet derken, 2014'te % 33'ü evet demekteydi. 2016 yılındaki ankette ise AKP seçmenin yüzde 55'i başkanlığa karşı olduğunu belirtmiştir (<http://www.hurriyet.com.tr/>).

ANDY AR: Andy- Ar Şirketi tarafından 2016 yılının şubat ve nisan aylarında iki araştırma yapılmıştır. Bu anketlerde başkanlık sistemine 'evet' diyenler % 30 ve 35 oranındadır. % 65-70'lik bir kesim başkanlık sistemine karşı bir duruş sergilemiştir. (<http://www.hurriyet.com.tr/>).

METROPOLL: Metropol Anket Şirketinin Eylül 2015'te yaptığı ankette başkanlığa destek % 32 oranında çıkmıştır. Katılımcıların % 54'ü sistem değişikliğini istememektedir (<http://www.hurriyet.com.tr/>).

ORC: ORC Araştırma Şirketi tarafından Mayıs 2016'da otuz altı ilde 1400 kişi üzerinde yapılan ankette ise katılımcıların %58.7'si başkanlık sistemine evet demiştir. Anket 200 hukukçu, 200 akademisyen, 200 muhtar, 200 yerel yönetici, 200 sivil toplum kuruluşu temsilcisi, 200 sanayici ve iş adamı ve 200 öğrenci üzerinde gerçekleştirilmiştir. Başkanlığa en yüksek destek oranı % 69.5 ile muhtarlardan gelirken, en düşük destek ise 47.5 oranıyla hukukçulardan gelmiştir. Başkanlık sistemini desteklemek üzerine sorulan soruya üniversite öğrencilerinin yüzde 43'ü olumlu yanıt vermiştir. Akademisyenlerin desteği ise yüzde 52 civarındadır (www.orcarastirma.com.tr).

Anketlerin çoğu halkın başkanlık sistemine desteğinin geçen yıllarda oldukça düşük olduğunu göstermektedir. Öyle ki başkanlık sistemine AKP'ye oy vermiş olan kitle dahi yüksek oranda destek vermemektedir. 2016 yılından itibaren yapılan anketlerde bu oranın biraz daha yükseldiği dikkat çekmektedir. Başkanlık sistemi hakkında halk yeterince bilgi sahibi değildir. Son dönemde tartışmalar yüksek bir ivme kazandığından başkanlık sistemi hakkında halk nezdinde de bir merak uyanmaya başlamıştır. Halk, yazılı ve görsel medya aracılığıyla ayrıca siyasi partilerin propagandaları sayesinde sistem değişikliği konusuna daha fazla kafa yormaya başlamıştır. Bu nedenle ilerleyen süreçte başkanlık sistemine desteğin artması beklenen bir olgudur.

7.BAŞKANLIK SİSTEMİNİN TÜRK SİYASAL SİSTEMİNE UYGULANMASI HAKKINDA GENEL DEĞERLENDİRME

İlk kez 1980’de Tercüman Gazetesinin düzenlediği Anayasa Seminerinde Yeni Forum Dergisinin önerdiği Anayasa Projesinde tartışma konusu olan başkanlık sistemine geçilmesi önerisi, o tarihten beri tartışma konusu olmuştur. Osmanlı Devleti döneminde Meşrutiyetin ilan edilmesinden itibaren parlamenter sistemin benimsendiği Türkiye’de böyle köklü bir değişime neden ihtiyaç duyulduğunu tespit etmek için öncelikle Osmanlı Devleti-Türkiye Cumhuriyeti anayasal süreçlerine kısaca değinmek gerekir. Osmanlı Devletinde anayasal sürecin başlangıcı olarak Sened-i İttifak kabul edilebilir. Çünkü Sened-i İttifak ile ilk kez padişah kendisi dışındaki bir gücü (ayanları) tanımıştır. Sened-i İttifakta vergilendirme ve haklar konusunda bazı maddelerin oluşu da bu belgeye anayasal nitelik kazandırmıştır. Osmanlı Devletinde Sened-i İttifak ile başlayan anayasal süreç, 19. yüzyılda gelişerek devam etmiştir. 1839’da Tanzimat Fermanı ardından Islahat Fermanı ile halkın tümüne eşit haklar tanınması yönünde önemli adımlar atılmış, süreç Kanun-i Esasi’nin ilanı ile devam etmiştir. Kanun-i Esasi’nin ilanı ile I. Meşrutiyet dönemi başlamış ve çift meclisli bir parlamenter yapıya geçilmiştir. Ancak meşruti monarşiye geçilmiş olması padişahın sistem içindeki ağırlığını azaltmamış tam tersine padişahın özel konumu sürmüştür. Bu dönem padişah, yasama ve yürütme organları üzerinde mutlak bir yetkiye sahiptir. İlk kez 1877’de toplanan meclis, padişahın bir sonraki sene toplantıya çağırması nedeniyle bir daha toplanamamış ve 1908 yılında II. Meşrutiyet ilan edilene kadar demokratik süreç son bulmuştur. 1908’de II. Meşrutiyet’in ilan edilmesi ile Kanun-i Esasi yeniden yürürlüğe girmiş, Meclis çalışmaya başlamıştır. Fakat bu dönem yükselen ideolojik fikirler ve savaşlar nedeniyle bu Meclis pek de başarılı çalışmalar yapamamıştır.

Osmanlı Devletinin son bulması ile TBMM kurulmuş ve 1921 yılında Teşkilat-ı Esasiye ilan edilerek ilk maddede hâkimiyetin millete ait olduğu belirtilmiştir. O dönem olağanüstü bir süreç yaşandığından kararların hızlı alınabilmesi adına meclis hükümeti sistemi benimsenmiştir. Teşkilat-ı Esasiye temel hak ve özgürlükler gibi temel anayasa koşullarına yer vermemesine rağmen devlet yönetimi ve egemenlik anlayışı bakımından bir devrim niteliği taşımaktadır. 1923’te cumhuriyetin ilan edilmesinin ardından 1924 yılında Teşkilat-ı Esasiye yürürlükten kaldırılmış ve 1924 Anayasası yürürlüğe

girmiştir. 1924 Anayasası meclis hükümeti sistemi ile parlamenter sistem arasında bir sistem getirmiştir. CHP hükümetleri döneminde sonra DP iktidarı dönemlerinde de yürürlükte olan 1924 Anayasası, iktidara çok geniş yetkiler tanırken muhalefetin varlığını imkânsız hale sokmuştur. CHP iktidar iken DP'nin şikâyet ettiği, DP iktidar iken CHP'nin şikâyetçi olduğu anayasa, 1960 yılındaki askeri darbenin ardından yeni bir anayasa yazılana kadar yürürlükte kalmıştır.

1960 darbesinin ardından 1961 yılında kabul edilen yeni anayasanın hazırlık aşamasında MBK ve Temsilciler Meclisi yer almış ancak Temsilciler Meclisinde DP temsil edilmemiştir. DP'nin temsil edilmeyişi dolayısıyla Türkiye'deki seçmenlerin yarısının yeni anayasa hazırlığında temsil edilmemiş olması ayrıca yapılan referandum öncesi siyasal partilere propaganda hakkının verilmemesi nedenleriyle 1961 Anayasası içerik bakımından her ne kadar demokratik vasıflar taşısa da hazırlık ve kabul ediliş aşamaları ile antidemokratik vasıflar taşımaktadır. Cumhurbaşkanına sembolik yetkiler verilmesi, yürütmenin yetkilerinin sınırlandırılması ile klasik bir parlamenter sistemi ortaya koyan 1961 Anayasası, yürütmenin yetkilerinin kısıtlanması nedeniyle ilerleyen süreçte sistemin tıkanmasına yol açmıştır.

İktidar ve muhalefet partilerinin sıklıkla eleştirdiği 1961 Anayasası; 1971 muhtırasından sonra bazı değişikliklere uğramış ancak artan şiddet ve terör olayları, ekonomik ve siyasal istikrarsızlıklar nedeniyle 1980 yılında yapılan askeri darbenin ardından yürürlükten kaldırılmıştır. 1982 Anayasası yürütmeyi yeniden güçlendirmiş, temel hak ve özgürlükler konusunda ise 1961 Anayasasından oldukça uzak bir görünüm arz etmiştir. Daha az katılımcı, sert ve katı özellikler taşıyan anayasa cumhurbaşkanlığı makamını hayli güçlendirmiştir. Cumhurbaşkanlığı sembolik olmaktan çıkarılıp pek çok yetkiyle donatılmıştır. Öyle ki sistem bir parlamenter sistem olmaktan uzaklaşarak yarı başkanlık sistemine yaklaşmıştır. Pek çok kez değişikliğe uğrayan 1982 Anayasası hala yürürlüktedir.

Osmanlı Devletinden itibaren görünürde parlamenter sistemin uygulandığı Türkiye'de anayasal süreçler incelendiğinde aslında rejimin de anayasalarla birlikte az da olsa değiştiği dikkat çekmektedir. 1921 Anayasası ile meclis hükümeti sistemi, 1924 Anayasası ile meclis hükümeti ile parlamenter sistem arası bir sistem, 1961 Anayasası

ile klasik parlamenter sistem ve 1982 Anayasası ile yarı başkanlık sistemine yakın bir parlamenter sistem uygulanmıştır. Ancak 1980'e kadarki süreçte sistem değişikliği tartışmalarından ziyade anayasanın değiştirilmesi tartışmaları görülmektedir. Anayasal tartışmalarda özellikle 1960 Anayasası sonrasında ortaya çıkmıştır. Bu dönemde, siyasal tıkanıklıklar anayasal değişikliklerle aşmaya çalışılmış, tıkanmaların sivil irade eliyle giderilmeyeceğinin düşünüldüğü zamanlarda ise askeri darbeler devreye girmiştir. Burada dikkat çekici nokta sistem tıkanıklıklarının yüksek düzeye ulaştığı dönemlerde, askerin sivil iradeyi göz ardı ederek siyasal tıkanmayı giderme yetkisini kendinde görmesidir. Bu da demokrasi sözcüğünün Türkiye'deki bazı kesimler için daha çok söylemde kaldığını ve özümsemediğini gösteren bir gerçektir.

Türkiye'de 1980'den itibaren tartışılan sistem değişikliğinin en önemli ve ilk savunucusu 1980'lerin sonlarından itibaren Turgut Özal olmuştur. Turgut Özal, başbakanlığı ve cumhurbaşkanlığı döneminde başkanlık sistemi hakkındaki görüşlerini sık sık dile getirmiş ve cumhurbaşkanlığı döneminde güncel siyasetin içinde yer alarak sıra dışı bir cumhurbaşkanı olmuştur. Özal, o dönem başkanlık sistemi konusunda ne siyasi çevrelerden ne de kamuoyundan destek görmemiştir. Özal'ın başkanlık sistemi isteği otoriterlik isteği olarak algılanmış, bugün de sistem değişikliği karşıtı görüşe sahip olanlar tarafından Erdoğan için de kullanılan "diktatörlük" ve "padişahlık" söylemi o dönem de Özal için sık sık kullanılmıştır.

Turgut Özal'dan sonra cumhurbaşkanı olan Süleyman Demirel'de özellikle cumhurbaşkanlığının son dönemlerinde başkanlık sistemi arzusunu Özal kadar şevkle değilse de sık sık dile getirmiş ancak Özal gibi Demirel de kamuoyundan ve siyasi çevrelerden destek bulamamıştır. Özal ve Demirel'den sonra başkanlık sistemi, gündeme başbakan olduğu dönemden itibaren Recep Tayyip Erdoğan tarafından getirilmiştir. 2002 yılında AKP'nin iktidar oluşunun ardından 2003 yılında o dönem Anayasa Komisyonu başkanı olan Burhan Kuzu tarafından başkanlık sistemi tartışması yeniden gündeme getirilmiştir. O dönem Erdoğan başkanlık sistemi hakkında isteğini dile getirmiş ancak gündemlerinde sistem değişikliği konusunun olmadığını vurgulamıştır. AKP iktidarının ilk yıllarında başkanlık sistemi hakkında tartışmalara pek rastlanmamaktadır. Erdoğan'ın başkanlık sistemi hakkındaki söylemlerinin 2010 yılından itibaren arttığı görülmektedir. Erdoğan, bu tarihten itibaren sistem

değişikliğinin halk tarafından tartışılması gerektiğini ve bu konuda kararı milletin vereceğini sıklıkla ifade etmiştir.

2011 yılındaki seçimlerin ardından yeni bir anayasanın yazılması için meclisteki partiler tarafından bir uzlaşma komisyonu oluşturulmuştur. 2012 yılında AKP'nin bu komisyona bir başkanlık sistemi önerisi sunması sonrası muhalefet partilerinin kesin bir karşı duruş içinde olması ve anayasada başkanlık sisteminin yer almasına karşı olmaları nedeniyle komisyon dağılmıştır. İktidar ve muhalefet partileri arasında uzlaşmaya varılamaması nedeniyle beklenti AKP'nin tek başına içinde başkanlık sisteminin de olduğu bir anayasayı meclise sunması ve referanduma gidilmesi yönündedir.

Başkanlık sistemi konusunda tartışmaların artmasının en önemli nedenlerinden biri şüphesiz ki 2007 yılındaki anayasa değişikliği ile cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi uygulamasıdır. 1982 anayasası ile zaten klasik bir parlamenter sistemden uzaklaşmış, cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesiyle ise sistem yarı başkanlığa daha fazla kaymıştır. Erdoğan 2014 yılında halk tarafından seçilen ilk cumhurbaşkanı olmuştur ve bu görevi beş yıl devam ettirecektir. Halk tarafından seçilmiş olmanın verdiği meşruiyet nedeniyle Erdoğan'ın sembolik sınırlar içinde kalması ve güncel siyasete girmemesi beklenecek bir durum değildir. Hal böyleyken bu sisteme parlamenter sistem demek de mümkün değildir. Halk tarafından seçilmiş bir cumhurbaşkanı ve halk tarafından seçilmiş bir hükümet yürütme organını paylaşmaktadır. Sistem değişikliği tartışmalarının bu denli yoğunlaşmasının nedeni de zaten bu çift meşruiyetin çakışmadan sürdürülebilmesinin uzun vadede mümkün olmamasıdır.

Başkanlık sistemi tartışmalarında sistem değişikliğini savunanlar tarafından şu gerekçeler ön plana çıkarılmaktadır:

- Parlamenter sistemin bir uygulaması olan koalisyon hükümetleri Türkiye'de başarılı ve uzun soluklu olamamaktadır. Keskin ideolojik fikirlerle kurulmuş olan siyasi partiler hükümet kurmak için bir araya gelememekte gelseler dahi kurdukları hükümetler uzun süreli olamamaktadır. Bu hükümetler kısa sürede dağılmakta, ardından büyük ekonomik krizler yaşanmaktadır. Bu nedenle koalisyon hükümetlerinin kurulmasına müsaade etmeyen ve siyasi

istikrarsızlıkların pek yaşanmadığı başkanlık sistemi Türkiye'ye uygun bir yapı arz etmektedir.

- 1982 Anayasası ile sistem zaten parlamenter sistem olmaktan çıkmıştır. Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi ile fiiliyatta bir yarı başkanlık sistemi zaten mevcuttur. Bu nedenle en uygun çözüm sistem değişikliği ile başkanlık sistemine geçilmesidir.
- Türk toplumu kültürel ve sosyal yapısının bir sonucu olarak güçlü yürütmenin olduğu bir sisteme ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle başkanlık sistemi aslında tam da ülkeye uygun olan bir sistem olarak belirmektedir.
- Türkiye'deki bürokratik yapının hantallığı parlamenter sistemin bir sonucudur, başkanlık sistemine geçilmesi halinde kararlar şu an olduğundan çok daha hızlı alınacaktır.
- Türkiye'de siyasal istikrarın olmadığı dönemlerde askeri darbeler ve muhtıralar olmuştur. Bu nedenle her kim iktidar olursa olsun önemli olan siyasal istikrarın sağlanarak sistemin darbelere geçit vermeyen bir hale dönüştürülmesidir. Bu da başkanlık sistemine geçilmesi ile mümkün olacaktır.

Başkanlık sistemini savunanlar bu savlarla görüşlerini desteklerken, başkanlık sistemine karşı olanlar şu gerekçeleri öne sürmektedir:

- Başkanlık sistemi uygulanırsa Türkiye'deki siyasal sistem otoriter bir hal alacaktır. Türkiye gibi demokrasisi tam olarak yerleşmemiş ülkelerde başkanlık sistemi uygulandığında sonuç genel itibarıyla "tek adamlık" veya "diktatörlük" olmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'de başkanlık sistemine geçilmesi halinde bir süre sonra sistem otoriterleşecek ve Güney Amerika'da ya da Rusya'da olduğu gibi tek adamın hüküm sürdüğü bir düzen ortaya çıkacaktır.
- Başkanlık sistemi federal yapı olmadan gerekli, fren ve denge mekanizmalarına sahip olmayacaktır. Bu nedenle başkanlık sistemi federal yapı olmadan başarılı bir şekilde uygulanmaz. Türkiye gibi bir coğrafyada ise federal yapı bir süre sonra bölünmeye neden olacak ve toprak bütünlüğü yok olacaktır.

- Başkanlık sistemi sert kuvvetler ayrılığına dayanmaktadır. Bu durumda yasama ve yürütme arasında bir çatışmaya neden olabilir. ABD gibi ülkelerde bu tarz bir çatışma aşılabilecekken Türkiye’de çatışma bu denli kolay aşılamayabilir. Böyle bir durumda sistem tıkanacaktır ve belki de asıl bu durumda askeri bir darbe ile demokrasi daha büyük zarar görecektir.
- Başkanlık sistemi siyasal sistemde var olan parçalanmışlık ve kutuplaşmayı daha da arttıracaktır. Kazananın her şeyi kazandığı bu sistemde Türkiye’deki bir kesim daimi olarak muhalefette kalmaya mecbur olacaktır. Bu nedenle başkanlık sisteminin uygulanması halinde iktidar olma şansı yok olan siyasi partinin yandaşları kutuplaşarak sistemden kopacaktır.

Başkanlık sistemini savunanlar ve karşı olanlar görüşlerini bu gerekçelerle desteklemektedir. Bu gerekçeler nedeniyle sistem değişikliğine olumlu veya olumsuz bakan siyasal sistemin aktörlerinin fikirlerinin ne yönde olduğu da bu çalışmada değerlendirilmiştir. Bu bağlamda siyasal sistemin akla gelen ilk ögesi olan siyasal partilerin sistem değişikliğine bakışı değerlendirilirken, partiler mecliste bulunanlar ve meclis dışında olanlar şeklinde gruplandırılmıştır. Meclis içindeki partilerden AKP dışındaki partilerin sistem değişikliği fikrine pek sıcak bakmadığı görülmektedir. Meclis içinde başkanlık sistemini savunan yegâne parti AKP’dir. Bu tezin hazırlandığı dönemde CHP ve MHP özellikle “federal yapı” ve “otoriterleşme” kaygıları ile sistem değişikliğine karşı dururken, HDP ise federal yapı fikriyle desteklediği başkanlık sistemine Erdoğan nezdinde değerlendirirken karşı duruş sergilemektedir. HDP’nin 2015 yılındaki seçim sloganı “Seni başkan yaptırmayacağız” Erdoğan’a ithafen edilen bir cümledir. Yani sistem değişikliği karşıtı bir slogan değil Erdoğan’ın başkan olmasına karşı bir sloganla HDP seçime girmiştir. Bu nedenle HDP’nin görüşünü kesin olarak tespit etmek mümkün değildir, fikirlerinin federal yapı uygulaması ile değişebileceği düşünülebilir. Meclis dışındaki siyasal partilerden ise BBP ve Saadet Partisi dışındaki partilerin başkanlık sistemine destek vermedikleri dikkat çekmektedir.

Siyasal sistemin bir diğer ögesi olan baskı-çıkar gruplarının sistem değişikliğine bakışı değerlendirilirken öncelikle sendikaların fikirleri değerlendirilmiştir. Sendikaların çoğunun başkanlık sistemine olumlu baktığı bu değerlendirme sonucunda tespit

edilmiştir. DİSK ve KESK gibi karşı duruş sergileyen sendikalar ise bu görüşlerini “otoriterleşme” ve “federalizm” e dayandırmıştır. Mesleki kuruluşlardan karşıt görüşte olanlar ise TÜSİAD ve TBB gibi önemli kuruluşlardır, MÜSİAD ve TOBB gibi kuruluşlar ise başkanlık sistemine destek vermektedir. Bu bağlamda tek yönde görüş elde etmek mümkün değildir mesleki kuruluşlardan bazıları başkanlık sistemine destek verirken bazıları Türkiye’de bu sistemin yürümeyeceğini düşünmektedir.

Son dönemde yeni anayasa yazımı ve başkanlık sistemi tartışmalarına dâhil olan en önemli kuruluş ise şüphesiz ki pek çok sendika, mesleki kuruluş, vakıf ve derneğin katılımıyla oluşturulmuş olan Türkiye Anayasa Platformu’dur. Bu platform 2016 başından beri yeni anayasa çalışmaları ve başkanlık sistemi konusunda etkin çalışmalar yürütmekte, kamuoyunu bu yönde etkilemeye çalışmak adına önemli adımlar atmaktadır. Siyasi parti liderleriyle görüşen, yazılı ve görsel medyada sıkça yer alan platform üyesi kuruluşların genel başkanları çalışmalarının yeni anayasa ortaya çıkana kadar süreceğini belirtmektedir. Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın katılımıyla ilk toplantısını Ocak 2016’da yapan platform, iktidar partisine yeni anayasa ve başkanlık sistemi konusunda tam destek vermektedir.

Siyasal sistemin asıl aktörü olan halkın başkanlık sistemine bakışı verilerek çalışmamız sonlandırılmıştır. Halkın bakış açısı verilirken anket şirketlerinin yapmış olduğu anketlerden faydalanılmıştır. Bu anketlere göre; tartışmaların yoğunlaştığı ilk dönemlerde AKP’nin kendi tabanı dahi sistem değişikliğine sıcak bakmamaktadır. Ancak zamanla bu oranlar biraz değişmiş, halkın desteği artmaya başlamıştır. Başkanlık sisteminin kamuoyunda daha fazla tartışılması halinde halkın görüşleri olumlu veya olumsuz olarak daha da değişebilir.

Başkanlık sistemi tartışmaları esnasında en çok tartışılan örnek model ABD başkanlık sistemi olmuştur. Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın sıklıkla dile getirdiği ABD modeli başkanlık sisteminin Türkiye’ye uyarlanması konusunda ise çalışmamızın hipotezlerini de oluşturan kaygıların ön plana çıktığı dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki, ABD başkanlık sisteminin en önemli fren ve denge mekanizmalarından biri olan federal yapının Türkiye’de uygulanıp uygulanmayacağıdır. Siyasal sistem içindeki aktörlerin neredeyse tamamı federal yapının Türkiye’de bölünmeye neden olacağı

fikrindedir. Buna karşılık sistem değişikliğini savunanlar ise başkanlık sistemi için federal yapının şart olmadığını ve üniter yapı korunarak da başkanlık sisteminin uygulanabileceğini belirtmektedir. Zaten AKP'nin 2012 yılında hazırladığı başkanlık önerisinde federal yapı yer almamaktadır. Federal yapının getirisi olan çift meclisli yapı da bu durumda tek meclisli olarak devam edecektir. Senato Amerika'nın kuruluşundan beri kendine mahsus nitelikleriyle var ettiği ve yaşattığı bir unsurdur. Bu bağlamda federal yapı ve çift meclisli yapının olmaması halinde denge-denetim mekanizmalarının ABD'ninkinden çok farklı olacağı muhakkaktır.

ABD'deki bir diğer unsur olan “lobicilik mekanizması “ Türkiye’de ne denli var olabilecektir bu da tartışmalı olan bir diğer husustur. Dünyada baskı-çıkar gruplarının siyasal kararlar üzerinde bu denli etkili olduğu başka bir siyasal sistem bulunmamaktadır. Bunun nedeni ise ABD'deki siyasal parti yapılanmasının zayıf, gevşek ve disiplinsiz oluşu ayrıca siyasal partilerin seçim dönemleri dışında aktif çalışmamasıdır. Bu nedenle siyasal kararları etkileme konusunda tek yol “lobicilik” olarak ortaya çıkmaktadır. Türk siyasal yapısında ise siyasal partiler her dönem aktif çalışmaktadır ayrıca disiplinli ve merkezi yapıya sahiptir. Siyasal partiler her daim aktif olduğundan lobicilik mekanizmasına gerek kalmayacaktır. Ancak bu denli aktif olan siyasal partilerin de Meclis çoğunluğu farklı, başkan farklı partiden geldiği zamanlarda sistemi tıkama ihtimali yüksektir. Merkezi yapıya sahip ve disiplinli siyasal partilerimiz ideolojik kökenlerle kurulmuş olduklarından ortak paydada buluşmakta zorlanmaktadır. Başkanlık sisteminin en güzel örneği olan ABD’de ikili parti yapılanması mevcuttur. Ancak Türkiye’de siyasal parti sayısı hayli fazladır. Pek çok siyasal parti bulunmakta ve bir araya gelmeleri de ideolojik kökenli oldukları için mümkün olamamaktadır. Bunlar ABD’de başkanlık sisteminin uygulanmasını kolaylaştıran faktörlerdir. Bu faktörlerin Türkiye’ye uyarlanması pek de olası gözükmemektedir.

ABD başkanlık sistemi konusunda kamuoyunda oluşan bir diğer çekince “otoriterleşme” olarak ortaya çıkmıştır. Sistem değişikliğine karşı olanlar Türkiye’de başkanlık sisteminin uygulanması halinde sistemin, Güney Amerika veya Rusya gibi ülkelerde olduğu şekilde zamanla otoriterleşeceğini düşünmektedir. Bu düşüncüyü değerlendirirken bahsedilen ülkelerde bu durumun tek nedeni başkanlık sistemiymiş gibi algılamak doğru değildir. Bu ülkelerde otoriter yapı; siyasal, kültürel ve toplumsal

yapılarından bağımsız olarak ortaya çıkmamıştır. Başkanlık sistemi de parlamenter sistem kadar demokratik bir sistemdir ayrıca siyasal bir yapı sadece başkanlık sistemi içinde diktatörlüğe dönüşmez. Osmanlı Devletindeki padişahlığın başkanlık sistemi ile geri geleceğini düşünmek tartışmayı sulandırmaktan başka bir şey değildir. Osmanlı Devleti döneminde neredeyse dünyanın hepsi monarşilerle yönetilmekteydi. Dünyada Fransız Devrimiyle başlayan insan hakları ve demokratikleşme hareketleri sonrası tüm dünyada yönetsel yapı değişmiş Osmanlı Devletinde de meşruti yönetime geçilmiştir. Bugünün koşullarında Türk halkının padişahlığı kabul ederek demokrasiden vazgeçeceğini düşünmek Türk milletini küçük düşürmektir. Ayrıca var olan siyasal sistemin de parlamenter sistemin özünü taşımadığı da bir gerçektir.

Parlamenter sistemin başlıca kriterlerinden biri olan devlet başkanının sembolik yetkilere sahip olması kuralı, 1980 Anayasası ile zaten ihlal edilmiştir. Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi ile sistem parlamenter sistem olmaktan fazlasıyla uzaklaşmıştır. Bu nedenle sistemsiz tartışmalardan kaçarak parlamenter sistemin Türkiye'ye en uygun sistem olduğunu varsaymak dayanaksız bir düşüncedir. Türk siyasal yapısı içinde klasik parlamenter sistemin kullanıldığı tek dönem 1961 Anayasası ile başlayan 1980'e kadar olan süreçtir. Bu süreçte de zaten siyasal sistemin aktörleri bu anayasadan yeterince şikayet etmiş, süreç bir askeri darbeye noktalanmıştır. Ardından o dönem dünyadaki genel eğilim ve Türkiye'nin darbeye giden süreci de göz önüne alınarak güçlendirilmiş bir yürütme makamı oluşturulmuştur. Bu nedenler göz önüne alındığında sistem değişikliğinin gerekli olduğu kanaatine varılmaktadır.

SONUÇ

Başkanlık sistemi Türkiye'nin çeyrek asırdan fazla bir zamandır bazen yoğun bazen daha durgun şekilde tartıştığı bir meseledir. Sistem değişikliği tartışmalarını ortaya çıkaran durum ise yürütmenin güçlendirilmesi eğilimi olmuştur. 1961 Anayasasından sonra yürütmenin güçlendirilmesi isteği sık sık gündeme getirilmiş, 1971 muhtırası sonrası anayasal değişikliklerle yürütmenin güçleri arttırılmıştır. Ancak o dönem hükümet anarşi ve terörü durdurmada etkili olamayınca 1980 yılında asker yönetime el koymuştur. Darbe sonrasında kabul edilen 1982 Anayasası ile sistemi kökten değiştiren bir şekilde yürütme güçlendirilmiştir. 1982 Anayasasının ortaya çıkardığı sistemin yarı başkanlık halini aldığı yönündeki tartışmalar, 2007'deki cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi değişikliğiyle daha da artmıştır. Artık başkanlık sistemi somut önerilerle tartışılmaya başlanmış ve kamuoyunun daima gündeminde olan bir husus halini almıştır.

Bu çalışma esnasında edinilen düşünceye göre başkanlık sistemi hakkında kamuoyunda en çok tartışılan iki konu, çalışmanın hipotezlerini oluşturan “otoriterleşme” ve “federalizm” olarak ortaya çıkmaktadır. Hipotezlerin değerlendirilmesi sonucu edinilen fikre göre, Türkiye'nin demokratik yapısı her ne kadar ABD kadar gelişmemiş de olsa başkanlık sisteminin Türkiye'de otoriterleşmeye neden olacağı düşüncesi gerçekçi bir düşünce değildir. Bu söylemin Özal döneminden beri aynı şekilde tekrarlanması Erdoğan özelinde ortaya çıkmadığını kanıtlamaktadır. Sistem değişikliğine karşı olanların otoriterleşme söylemini şahıslar değişse de slogan haline getirdikleri akla gelmektedir.

Başkanlık sisteminin uygulanmasını kolaylaştıran unsurlardan biri olan ve bu çalışmanın hipotezlerinden bir diğeri olan federalizm konusunda ise başkanlık önerisinin sunulmasından evvel kamuoyunda bir tedirginlik olduğu dikkat çekmektedir. Pek çok etnik yapının bir arada olduğu ve bazı etnik grupların özerklik talebi içinde olduğu Türkiye'de, federal yapının bölünmeye neden olacağı genel bir kanı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu konuda iktidar, başkanlık sistemi için federal yapının şart olmadığı ve Türkiye'de başkanlık sistemine geçilmesi halinde üniter yapının

korunacağını teyit etmiştir. AKP tarafından sunulan başkanlık önerisinde üniter yapının korunması sistem değişikliğine karşı görüşte olanların bu sistemin Türkiye’de federal yapıya neden olacağı yönündeki savını çürütmüştür.

Bu çalışma sonunda edinilen fikre göre; Türkiye’de başkanlık sistemini gerekli kılan en önemli neden olarak siyasal istikrar belirlemektedir. Parlamenter sistemin bir getirisi olan koalisyon hükümetleri Türkiye’de başarılı sonuçlar verememiştir. Türk siyasal tarihinde altmış beş hükümet görev yapmıştır bunlardan on altı tanesi koalisyon hükümetleridir. Koalisyon hükümetlerinin ortalama ömrü bir buçuk yıl olmuş hiçbir koalisyon hükümeti bir seçim dönemini tamamlayamamıştır. Koalisyon hükümetleri siyasal ve ekonomik istikrarsızlıkları beraberinde getirmiştir. Bu nedenle Türk halkı koalisyonlar konusunda korku yaşamaktadır. 2015 seçimlerinin ardından bazı kesimlerce arzulanan MHP-HDP-CHP koalisyonu konusunda liderler bir araya dahi gelememiştir. Çünkü keskin ideolojik görüşlere sahip partiler tabanlarını kaybetme riskini göze alarak zıt görüşteki parti ile koalisyon hükümeti kursa bile kısa bir süre sonra çakışacak ve başarılı olamayacaktır. Yakın tarihte görüldüğü üzere MHP bu riski göze almamıştır.

Ayrıca bürokratik yapının hantallığı, üst düzey bürokrasinin seçilmişleri geride bırakacak kadar güçlü varoluşu ve vesayet odaklarının sistem içindeki gücünü yıkmanın çözümü olarak sistem değişikliği fikri benimsenmektedir.

Tüm bu durumlar göz önüne alındığında siyasal sistem değişikliğinin uygun olduğu kanaatine varılmaktadır. ABD başkanlık sistemi kamuoyu tarafından uygun görülmesi dahi kamuoyunda son dönemlerde gündeme getirilen “partili cumhurbaşkanlığı” veya “yarı başkanlık” şeklindeki sistem değişikliği makul bir çözüm olarak ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- Ağırdır, B., (2010), “Siyasette ve Toplumda Kutuplaşma”, Radikal Gazetesi, İstanbul.
- Akbulut, T. Z. ,“Başkanlık Sistemi Tartışmaları”, Yeni Türkiye Dergisi, 2013, (51), ss. 165-167.
- Akçalı, P. ,(2007), Siyasal İstikrar ve Başkanlık Sistemi: Amerika Birleşik Devletleri Örneği, (1.baskı), Kalkedon Yayıncılık, İstanbul.
- Akçalı, P. , ”Kırgızistan’da Parlamenter Sisteme Geçiş: Genel Bir Değerlendirme” Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, 2012, (12), ss.193-209.
- Akın, R. ,(2010), Türk Siyasal Tarihi 1908-2000, (1.baskı), On İki Levha Yayıncılık, İstanbul.
- Aksu, A. ,“Başkanlık Sistemini Doğru Anlamak”, Yeni Türkiye Dergisi, 2013, (51), ss. 120-124.
- Aldıkaçtı, O., “1961 Anayasasında Devlet Başkanı Kararnamelerinin İmzalanması”, Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi, 1968, ss.30-46.
- Arı, T. ,“ABD Üzerinden Bir Başkanlık Sistemi Tartışması”, Yeni Türkiye Dergisi, 2013, (51) , ss.769-773.
- Armağan, S., “Memleketimizde Başkanlık Sistemi Uygulaması Aleyhine Bazı Düşünceler”, Yeni Türkiye Dergisi, 2013, (51), ss.600-607.
- Arslan, N.T. , (2013), “İstikrar ve Temsil Paradigmaları Çerçevesinde Başkanlık Sistemi ve Türkiye”, Başkanlık Sistemi Hakkında Birkaç Not, İstikrar ve Temsil Paradigmaları Çerçevesinde Başkanlık Sistemi ve Türkiye, (1.baskı), ed.Nagehan Talat Arslan, Aktüel Yayınları, Bursa.
- Asilbay, İ. H. , “ Parlamenter Sistem ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme”, TBB Dergisi, 2013, (104), ss.248-264.

- Aslan, A. ,(2015), “Türkiye İçin Başkanlık Sistemi; Demokratikleşme, İstikrar ve Kurumsallaşma”, Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı,Turkuvaz Matbaacılık Yayıncılık A.Ş. , İstanbul.
- Ataay, F. ,(2006), 12 Mart’tan 12 Eylül’e Kriz Kıskaçındaki Türk Siyaseti ve 1978-1979 CHP Hükümeti, (1.baskı), De Ki Basım Yayım, Ankara.
- Atar, Y. , “Amerika’da Güçlü Başkanlık Tartışması ve AK Parti’nin Başkanlık Sistemi Teklifi”, Yeni Türkiye Dergisi, 2013, (51), ss.548-552.
- Bal, F.,“MHP Parlamenter Sistemin Demokratikleşmesinden Yanadır”, Yeni Türkiye Dergisi, 2013, (51), ss. 83-95.
- Bal, İ. ,“Başkanlık Sistemi Türkiye’nin Sorunlarını Çözer mi?”, Yeni Türkiye Dergisi, 2013, (51), ss:127-140.
- Bayram, S. ,(2016), “Türkiye’de Başkanlık Sistemi Tartışmaları Algılar, Argümanlar ve Tezler”, Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, Turkuvaz Matbaacılık Yayıncılık A.Ş. , İstanbul.
- Beceren, E. ,Kalağan, G., “Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Sistemi; Türkiye’de Uygulanabilirliği Tartışmaları”, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2007, (11), ss.163-181.
- Beceren, E. , “Türk İktidar Yapısında Değişim: Başkanlık ve Yarı Başkanlık Sistemi”, Yeni Türkiye Dergisi, 2013, (51), ss.284-291.
- Bozlağan, R., (2016),“Başkanlık Sistemi”, <http://www.afyonhaber.com/baskanlik-icin-tam-zamani/142498/> , 02/06/2015.
- Can, O. ,(2013), “Başkanlık Sistemi Hakkında Birkaç Not”, İstikrar ve Temsil Paradigmaları Çerçevesinde Başkanlık Sistemi ve Türkiye, (1.baskı), ed: Nagehan Talat Arslan, Aktüel Yayınları, Bursa.

- Çaha, Ö. ,(2005), “Sivil Toplumun Türkiye’deki Sorunları”, 21. Yüzyılın Eşiğinde Türkiye’de Siyasal Hayat, II. Cilt, (1.baskı), ed: Selahattin Bakan, Adnan Küçük, Ahmet Karadağ, Aktüel Yayınları, İstanbul.
- Çelik, H. , “Başkanlık Sistemini Şahsileştirmek”, Yeni Türkiye Dergisi, 2013, (51), ss. 103-106.
- Çetin, H. , “Demokratik Meşruiyet Versus Karizmatik Meşruiyet”, C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, 2003 , (27), ss. 91-108.
- Derdiman, R.C. ,(2013), “Türkiye’de Benimsenecek Hükümet Sistemi ve Cumhurbaşkanlığı Hükümetini Tartışmak”, İstikrar ve Temsil Paradigmaları Çerçevesinde Başkanlık Sistemi ve Türkiye, (1.baskı), ed: Nagehan Talat Arslan, Aktüel Yayınları, Bursa.
- Demir, F. , “Yarı Başkanlık Hükümet Sistemi ve Türkiye”, Yeni Türkiye Dergisi, 2013, (51), ss. 456-476.
- Demirel, A. ,(2013), “Çok Partili Hayat: Siyaset, Partiler, Seçimler”, Türk Siyasal Hayatı, Yayın No: 3026, (1.baskı), ed. Ahmet Demirel, Süleyman Sözen, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Destici, M. , “Başkanlık Rejimi Hakkındaki Düşüncelerimiz”, Yeni Türkiye Dergisi, 2013, (51), ss. 83-95.
- Döner, A. ,(2013), “Yeni Anayasa Sürecinde Hükümet Sistemi Sorunu”, İstikrar ve Temsil Paradigmaları Çerçevesinde Başkanlık Sistemi ve Türkiye, (1.baskı), ed: Nagehan Talat Arslan, Aktüel Yayınları, Bursa.
- Durgun, Ş. , “Sistem Arayışlarında Siyasal Partiler ve Parti Disiplini”, Yeni Türkiye Dergisi, 2013, (51), ss.337-358.
- Erbakan, N. ,(1975), Milli Görüş, (1.baskı), Dergah Yayınları, İstanbul.

- Erdoğan, M., (2005), “Sivil Toplum: Bir Kavramın Anatomisi”, 21. Yüzyılın Eşiğinde Türkiye’de Siyasal Hayat, II. Cilt, (1.baskı), ed: Selahattin Bakan, Adnan Küçük, Ahmet Karadağ, Aktüel Yayınları, İstanbul.
- Erdoğan, M. , “Başkanlık Sistemi Demokrasi ve Türkiye”, Yeni Türkiye Dergisi, 2013, (51), ss.542-548.
- Eren, E.K. , “Başkanlık Sisteminin Türk Parti Sistemi Açısından Türkiye’de Uygulanabilirliği”, Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, 3/2002, ss.135-162.
- Ergil, D. , “ Başkanlık Sistemi”, Yeni Türkiye Dergisi, 2013, (51), ss. 372-381.
- Ergün, N. , “Hangi Sistem mi Hangi Değerler mi?”, Yeni Türkiye Dergisi, 2013, (51), ss. 20-24.
- Esen, S. ,(2016), ”Başkanlık Rejimi Nedir?”, Türkiye’nin Anayasa Gündemi, (1.baskı), der: İbrahim Kaboğlu, , İletişim Yayıncılık, İstanbul.
- Fendoğlu, T., (2012), ”Başkanlık Sistemi ve Türkiye”, Stratejik Düşünce Enstitüsü, İstanbul.
- Fendoğlu, T. , “Başkanlık Sisteminin Türkiye’de Uygulanabilirliği”, Yeni Türkiye Dergisi, 2013, (51), ss.567-587.
- Gönenç, L. ,(2010), “Yasama-Yürütme İlişkileri, Hükümet Sistemleri ve Türkiye”, TEPAV Anayasa Uzmanları Paneli, (www.tepav.org.tr/tr/haberler/s/1658) .
- Gözler, K. , “Türkiye’de Hükümetlere Nasıl İstikrar ve Etkinlik Kazandırılabilir?” Türkiye Günlüğü, 2000, (62), ss.25-47.
- Gözler, K. ,(2010), Anayasa Hukukuna Giriş, (4. Baskı), Ekin Kitabevi, Bursa.

- Gül, C. ,(2013), “Başkanlık Sistemini Öne Çıkaran Eğilime Analitik Bir Yaklaşım”, İstikrar ve Temsil Paradigmaları Çerçevesinde Başkanlık Sistemi ve Türkiye, (1.baskı), ed: Nagehan Talat Arslan, Aktüel Yayınları, Bursa
- Gül, C. , “İktidarda Yaşanan Kişiselleşme Olgusunun Yürütmenin Güçlenmesi Üzerindeki Etkileri”, Yeni Türkiye Dergisi, 2013, (51), ss:872-883.
- Güler, B.A. , “Başkanlık Rejimi ve Kamu Yönetimi”, Yeni Türkiye Dergisi, 2013, (51), ss. 157-163.
- Gülsoy, C. , “Hükümet Sistemlerini Karşılaştırmak: Türkiye İçin Bir Değerlendirme”, Yeni Türkiye Dergisi, 2013, (51), ss.257-269.
- Güney, A. ,(2007), “Türkiye’de Başkanlık Sistemi Neden Tartışılıyor?”, Başkanlık Sistemi ve Türkiye , (1.baskı), der. İhsan Kamalak, Kalkedon Yayınları, İstanbul.
- Güzel, H. C. , “Türkiye’ de Yarı Başkanlık Sistemi Uygulanabilir”, Yeni Türkiye Dergisi, 2013, (51), ss.476-480.
- Halaçoğlu, Y. ,“Türkiye’de Başkanlık Tartışmaları”, Yeni Türkiye Dergisi, 2013, (51), ss.140-143.
- Hekimoğlu, M.M., (2006), ”Başkanlık Sistemi Gerekli”, Radikal, 23/01/2016.
- Hekimoğlu, M.M.,“Başkanlık Demokrasisini Doğru Tartışmak”, Yeni Türkiye Dergisi, 2013, (51), ss.587-591.
- Heywood, A. ,(2011), Siyaset Teorisine Giriş, çev. Hızır Murat Köse,(1.baskı), Küre Yayınları, İstanbul.
- İçener, Ç.,Z., “Türkiye’de Başkanlık Sistemi Tartışmalarının Yakın Tarihi: Özal ve Demirel’in Mülahazaları”, Bilig Dergisi, 2015, (75), ss.313-340.

- İnce, M. , “Başkanlık Sistemi Çözüm Olabilir mi”, Yeni Türkiye Dergisi, 2013, (51), ss. 108-111.
- İyimaya, A. , “Başkanlık Sistemini Tartışmak Yahut AK Parti Modeli”, Yeni Türkiye Dergisi, 2013, (51), ss. 52-64.
- Kaboğlu, İ.Ö. ,(2016), “Başlıca Siyasal Rejimler Hangileridir?”, Türkiye’nin Anayasa Gündemi, (1.baskı), İletişim Yayıncılık, İstanbul.
- Kalaycıoğlu, E., (2005), “Başkanlık Rejimi: Türkiye’nin Diktatörlük Tehdidiyle Sınavı”, Başkanlık Sistemi, (1.baskı),Yayın No:77, ed. Teoman Ergül, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara.
- Kalaycıoğlu, E. ,(2014), “Çoğunlukçu Kurumsallaşmış Parlamenter Rejim: Birleşik Krallık Britanya”, Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler, Yayın No: 2502 ed. Ersin Kalaycıoğlu, Deniz Kağnıcıoğlu, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Kalaycıoğlu, E., (2010), ”Anayasa Yaparken İyi Toplum İmgesi”, Yasama-Yürütme İlişkileri, Hükümet Sistemleri ve Türkiye, TEPAV Anayasa Uzmanları Paneli, (www.tepav.org.tr/tr/haberler/s/1658).
- Kamalak, İ. ,(2007), “Başkanlık Sistemi ve Türkiye” , Başkanlık Sistemi ve Türkiye , (1.baskı), der. İhsan Kamalak, Kalkedon Yayınları, İstanbul.
- Kansu, A. ,(2006), 1908 Devrimi, (4.baskı), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Karadağ, A. ,(2005), “Türkiye’de Demokratikleşme ve Demokratik Sistem: Zihniyet, Kurumlar ve Sorunlar”,21.Yüzyılın Eşiğinde Türkiye’de Siyasal Hayat, I. Cilt, (1.baskı), ed: Selahattin Bakan, Adnan Küçük, Ahmet Karadağ, Aktüel Yayınları, İstanbul.
- Karatepe, S. ,(2005),“Başkanlık Sisteminin Türkiye AçısındanDeğerlendirilmesi”, 21.Yüzyılın Eşiğinde Türkiye’de Siyasal Hayat, I.Cilt, (1.baskı), ed:

Selahattin Bakan, Adnan Küçük, Ahmet Karadağ, Aktüel Yayınları, İstanbul.

Karatepe, Ş., “Hükümet Sistemleri ve Türkiye”, Yeni Türkiye Dergisi, 2013, (51), ss.223-236.

Karpat, H. K. ,(2010), Türk Demokrasi Tarihi, (1.baskı), TİMAŞ Yayınları, İstanbul.

Kart, A. ,“Başkan Ya da Ben Devlet’im Girişimi”, Yeni Türkiye Dergisi, 2013, (51), ss. 76-83.

Kaplan, H. , “Başkanlık Sistemi Üzerine”, Yeni Türkiye Dergisi, 2013, (51), ss. 116-118.

Keser, H., “Türkiye ve Başkanlık Sistemi”, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2/2011,(1), ss.23-58.

Köker, L., (2013),“Türkiye’nin Yeni Anayasa Düzeninde Denge ve Denetleme Yapılanması Bakımından Hükümet Sistemlerinin Değerlendirilmesi”, <http://www.birarada.org/tr/16793/Prof-Dr-Levent-Koker-> ,26/05/2016.

Kuzu, B., (2005), “Türkiye İçin Başkanlık Sistemi”, 21.Yüzyılın Eşiğinde Türkiye’de Siyasal Hayat, I. Cilt, (1.baskı), ed: Selahattin Bakan, Adnan Küçük, Ahmet Karadağ, Aktüel Yayınları, İstanbul.

Kuzu, B. ,(1996), Türkiye İçin Başkanlık Sistemi, (1.baskı), Liberal Düşünce Dergisi Yayınları.

Kuzu, B. ,(2012), Her Yönü ile Başkanlık Sistemi, (2.baskı), Babıali Kültür Yayıncılık, İstanbul.

Kuzu, B. , “Neden Başkanlık Hükümeti”, Yeni Türkiye Dergisi, 2013, (51), ss. 25-52.

- Küçük ,A., (2005), “Türkiye’de Anayasalar ve Anayasalcılık Hareketleri”, 21.Yüzyılın Eşiğinde Türkiye’de Siyasal Hayat, I. Cilt, (1.baskı), ed: Selahattin Bakan, Adnan Küçük, Ahmet Karadağ, Aktüel Yayınları, İstanbul.
- Oder, B.E., (2005), “Türkiye’de Başkanlık ve Yarı Başkanlık Rejimi Tartışmaları :1991-2005 Yılları Arasında Basına Yansıyan Öneri ve Tepkilerden Kesitler”, Başkanlık Sistemi, (1.baskı),Yayın No:77, ed. Teoman Ergül, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara.
- Oktay, C., (2014), “Çoğunlukçu Kurumsallaşmış Yarı Başkanlık Rejimi: Fransa”, Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler, Yayın No: 2502, ed. Ersin Kalaycıoğlu, Deniz Kağnıcıoğlu, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Onar, E., (2005), “Türkiye’nin Başkanlık veya Yarı-Başkanlık Sistemine Geçmesi Düşünülmeli midir?”, Başkanlık Sistemi, (1.baskı),Yayın No:77, ed. Teoman Ergül, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara.
- Ortaylı, İ. .(2008), Osmanlı’da Değişim ve Anayasal Rejim Sorunu, (4.baskı) Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Ortaylı, İ. ,(2015), İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı, (42.baskı), Timaş Yayınları, İstanbul.
- Özbudun, E., (2005), ”Başkanlık Sistemi”, Başkanlık Sistemi, (1.baskı),Yayın No:77, ed. Teoman Ergül, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara.
- Özbudun, E., (2006), Türk Siyasal Hayatı ,Yayın No:2038, (7.baskı), Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Özbudun, E., (2008), 1921 Anayasası , Atatürk Araştırma Merkezi, İstanbul.

Özbudun, E., (2015), ” Hükümet Sistemi Tartışmaları”
<http://www.birarada.org/tr/16878/Prof-Dr-Ergun-Ozbudun-Huk-met-Sistemi-Tartismalari>, 10.03.2015.

Özkul, F. , “2007 Anayasa Değişikliği Sonrası Benimsediğimiz Hükümet Sisteminin Niteliği, Ülkemizde Uygulanabilirliği ve Başkanlık Sistemi Önerileri Üzerine Bir İnceleme”, Yeni Türkiye Dergisi, 2013, (51), ss.555-567.

Öztürk, O., “Parlamenter Rejim mi AKP Tipi Başkanlık Sistemi mi?”, Yeni Türkiye Dergisi, 2013, (51), ss.96-101.

Parla, T., “Siyaset Teorisi ve Felsefesinde Monokratik Yönetimler, Karizmatik Liderlik ve Başkanlık Sistemleri”, Yeni Dünya İnternet Gazetesi, 2015, (41),ss.1-19, <http://yenidunya.org>, 20.04.2016 .

Roskin, M.G. ,(2014), Çağdaş Devlet Sistemleri; Siyaset, Coğrafya, Kültür, çev. Bahattin Seçilmişoğlu, (7. baskı), Adres Yayınları, Ankara.

Sağlar, F. , “Yaparız Olur...Türk Tipi Başkanlık”, Yeni Türkiye Dergisi, 2013, (51), ss.182-185.

Sartori, G. ,(1997), Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği, çev. Ergun Özbudun (1. baskı), Yetkin Yayınları, Ankara.

Sayarı, S.,(2014), “Çoğunlukçu Kurumsallaşmış Başkanlık Rejimi: ABD” Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler, Yayın No: 2502, ed. Ersin Kalaycıoğlu, Deniz Kağnıcıoğlu, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.

Soysal, M. ,(2007), “Türk Siyasal Sistemi Üzerine Görüşler”, Başkanlık Sistemi ve Türkiye , (1.baskı), der. İhsan Kamalak, Kalkedon Yayınları, İstanbul.

- Soylu, S. , “Türkiye Yeni Bir Mimari Oluşturmalı”, Yeni Türkiye Dergisi, 2013, (51), ss.173-174.
- Tan, A., “Başkanlık Sistemi”, Yeni Türkiye Dergisi ,2013, (51), ss. 101-103.
- Tanör, B. ,(2012), İki Anayasa, (5.baskı), On İki Levha Yayıncılık, İstanbul.
- Tanör, B., (2015), Osmanlı – Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980), (25. baskı) Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Tataroğlu, M. , “Parlamente ve Başkanlık Sistemlerinde Siyasi İktidar ve Bürokrasi İlişkileri ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme”, Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 13/2006, (1), ss.97-119.
- TBMMTD, Dönem 21, Yasama Yılı 2, 1999, C. 13, ss. 28.
- Tekin, S. , “Sivil Toplumun Devletiyle Bölünmez Bütünlüğü”, Birikim Dergisi, 2000, (130) , ss.43-46.
- Tezcan, E. , “Türkiye’de Başkanlık ve Yarı Başkanlık Sisteminin Uygulanması Tartışmaları Üzerine Bir Değerlendirme”, Yeni Türkiye Dergisi, 2013, (51), ss.552-555.
- Teziç, E. , “Başkanlık Rejimini Anlamak”, Yeni Türkiye Dergisi, 2013, (51), ss.366-371.
- Toprak, B. , “ Demokrasilerin Ölüm Öpücüğü: Başkanlık Sistemi”, Yeni Türkiye Dergisi, 2013, (51), ss.152-157.
- Tunaya, T.Z. ,(2009), Türkiye’de Siyasal Gelişmeler (1876-1938), (3.baskı) İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Tuncel, G., (2005), “Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşlarının Tarihsel Gelişimi”, 21.Yüzyılın Eşiğinde Türkiye’de Siyasal Hayat, II. Cilt, (1.baskı), ed: Selahattin Bakan, Adnan Küçük, Ahmet Karadağ, Aktüel Yayınları, İstanbul.

- Tunç, H. , “Demokrasi Türleri ve Müzakereci Demokrasi Kavramı”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 12/2008, (1-2), ss. 1113-1132.
- Tunç, H., Yavuz, B., “Avantaj ve Dezavantajlarıyla Başkanlık Sistemi”, TBB Dergisi, ,2009, (81), ss. 1-39.
- Tunçkaşık, H., (2015), Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri Parlamenter Sistem, Yayın No:8 ,TBMM Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.
- Turan, İ., (2005), “Başkanlık Sistemi Sevdası: Zayıf Temelli Bir Özlem”, Başkanlık Sistemi, (1.baskı),Yayın No:77, ed. Teoman Ergül, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara.
- Uygun, O. , “Adem-i Merkeziyetçi Bir Yönetim Modeli Önerisi”, Yeni Türkiye Dergisi, 2013, (51), ss.741-769.
- Uygun, O. ,(2007), Federal Devlet Temel İlkeleri, Başlıca Kurumları ve Türkiye’de Uygulanabilirliği, (3.baskı), On İki Levha Yayınları, İstanbul.
- Uluşahin, N. ,(1999), Anayasal Bir Tercih Olarak Başkanlık Sistemi, (1. baskı), Yetkin Yayınları, Ankara.
- Uluşahin, N., “Türkiye’de Mevcut Hükümet Sisteminin Niteliği ve Rejimin Başkanlık Sistemine Kaymasının Getireceği Tehdit ve Tehlikeler”, Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi, 3/2011, (1), ss.29-38.
- Üskül, Z. M. , “Başkanlık Sistemi mi? Neden?”, Yeni Türkiye Dergisi, 2013, (51), ss.530-538.
- Vergin, N. ,(2003), Siyasetin Sosyolojisi Kavramlar, Tanımlar, Yaklaşımlar, (6.baskı), Doğan Egmont Yayıncılık, İstanbul.
- Vural, M. , “Yasama Kavramı ve Yetkisi Açısından Pozitif Hukuk İle İslâm Hukuku Arasında Bir Mukayese”, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2011, (36), ss. 177-200.

Yanık, M. , “Başkanlık Sistemi ve Türkiye’de Uygulanabilirliği”, Yeni Türkiye Dergisi, 2013, (51), ss.663-668

Yazıcı,S., (2002), Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Sistemleri Türkiye İçin Bir Değerlendirme, (1.baskı), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Yazıcı, S. ,(2011), Yeni Bir Anayasa Hazırlığı ve Türkiye Seçkincilikten Toplum Sözleşmesine, (2.baskı) İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Yazıcı, S. , “Başkanlık Sistemine Geçiş Gerekli mi?”, Yeni Türkiye Dergisi, 2013, (51), ss.538-542.

Yılmaz, S. , “Başkanlık Sistemi; ABD, Türkiye’ye Örnek Olabilir mi?”, Yeni Türkiye Dergisi, 2013, (51), ss.617-636.

Yılmaz, C. , “Başkanlık Sistemi ve Kalkınma”, Yeni Türkiye Dergisi, 2013, (51) ss.9-15.

Yüksel, C. , “Türkiye’nin Gelecek Siyasi Sistem Tercihi”, Yasama Dergisi, 2014, (25), ss.38-70.

Yüzbaşıoğlu, N., (2011), Anayasanın Değiştirilemez Maddeleri ve Başkanlık Sistemi Panel Notları, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul.

[http://www.ahaber.com.tr/gundem/2016/05/30/erdogan-baskanlik-icin-yeter-sayici-kalmazsa\(30.05.2016\).](http://www.ahaber.com.tr/gundem/2016/05/30/erdogan-baskanlik-icin-yeter-sayici-kalmazsa(30.05.2016).)

[http://mobil.hurriyet.com.tr/bahceli-kirsehirde-konustu-28151289\(30.05.2016\).](http://mobil.hurriyet.com.tr/bahceli-kirsehirde-konustu-28151289(30.05.2016).)

[http://www.haberturk.com/gundem/haber/-selahattin-demirtas-baskanlik-1054685\(16.05.2016\).](http://www.haberturk.com/gundem/haber/-selahattin-demirtas-baskanlik-1054685(16.05.2016).)

[http://www.bbp.org.tr/haber-detail.5889\(14.06.2016\).](http://www.bbp.org.tr/haber-detail.5889(14.06.2016).)

[http://www.ldp.org./baskanligi-savunan-liberaller-akpnin-onerisine-neden-karsi/\(14.06.2016\).](http://www.ldp.org./baskanligi-savunan-liberaller-akpnin-onerisine-neden-karsi/(14.06.2016).)

<http://www.dsp.org.tr/sn-onder-aksakal-tbmm-baskanini-ziyaret-etti>(14.06.2016).

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/286323/Feyzioglu__Turk_sistemi_baskanlik__padisahlik_sistemidir.html#(26.04.2016).

<http://www.dp.org.tr>(14.06.2016).

<http://www.haberler.com/haydar-bas-baskanlik--abd-dayatmasidir-738916>(14.06.2016).

<http://www.haberler.com/vatan-partisi-genel-baskani-dogu-perincek-8241364-haberi/> (25.04.2016).

<http://www.cihan.com.tr/tr-millet-partisi-genel-baskani-aykut-edibali-19608982>(14.06.2016).

<http://www.hurriyet.com.tr/iste-son-kamuoyu-arastirmalari-turkiye-baskanlik-istiyor-mu-40010465>(26.04.2016).

<http://www.hurriyet.com.tr/tusiad-baskan-yardimcisi-unluturkten-baskanlik-sistemi-aciklamasi-28671156>(26.04.2016).

<http://www.haberler.com.tr/resti-goremedi-8527906-haberi>(16.06.2016).

<http://www.ysk.org.tr>(14.06.2016).

<http://yeniakit.com.tr/haber/baskanlik-istediler-105779> (14.06.2016).

<http://tarihvegundem.com/2016/04/04/baskanlik/>(13.06.2016).

http://mimoza.marmara.edu.tr/~etemlevent/anayasa/1876_Kanuni_Esasi.doc
(17.06.2016).

<http://www.milliyet.com.tr/memur-sen-genel-baskani-yalcin-turkiye-tokat-yerelhaber-1335706>(26.04.2016).

<http://www.musiad.org.tr/tr-tr/haberler/baskan-haber/musiad-4-baslikta-beklentilerini-acikladi-musiad-hukumetten-baris-istedi> (26.04.2016).

[www.cumhuriyet.com.tr>koseyazisi/413417/Baskanlik-arkadan-gelir.html](http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/413417/Baskanlik-arkadan-gelir.html)(13.06.2016).

<http://www.ntv.com.tr/turkiye/ozal-fransa-erdogan-amerikan-modeli-istedi>, 05.04.2011 (22.05.2016).

<http://www.ntv.com.tr/turkiye/bahceliden/baskanlik-sistemi-aciklamasi/>(15.05.2016).

<http://www.sabah.com.tr/gundem/2016/03/05/saadet-partisinden-baskanlik-sistemi-aciklamasi> (25.04.2016).

<http://www.sonsecimanketi.com/baskanlik-sistemi-anketinde-carpici-sonuclar>, (26.04.2016).

<http://kurtuluspartisi.org/akpgiller-artik-pankartlardan-da-korkar-oldular/>(15.06.2016).

<http://mobil.hurriyet.com.tr/muhatabimiz-cumhurbaskani-degil-basbakan-27858116> (23.04.2016).

http://www.kamusen.org.tr/icerik_goster.php?d.10144(14.06.2016).

<http://www.iha.com.tr/haber-hak-is-genel-baskani-arslandan-kilicdarogluna-elestiri-558436/>(08.06.2016).

<https://www.tccb.gov.tr/basin-aciklamalari-ahmet-necdet-sezer/1720/6491/yeni-yil-mesaji.html> (13.06.2016).

<https://erdalguven.wordpress.com/2013/04/01/ak-partinin-baskanlik-sistemi-teklifi-tam-metin/>(20.04.2016).

<https://www.youtube.com/watch?v=HIWmb-Wq3E>(13.06.2016).

http://www.hakpar.org.tr/root/index.php?option=com_content&view=article&id=1231%3Ahak-ve-ozgurlukler-partisi-hak-par-paris-konferansi&catid=1%3Ason-haberler&itemid=50&lang=tr(15.06.2016).

<http://www.yenicaggazetesi.com.tr/mobi/kilicdaroglu-baskanliga-kapilari-kapatti-36687/> (14.05.2016).

<http://www.cnnturk.com/2013/dunya/05/17/erdogandan-baskanlik-sistemi-aciklamasi/708363.0/>(28.05.2016).

<http://www.hurriyet.com.tr/cumhurbaskani-recep-tayyip-erdogan-baskanlik-sistemini-ben-daha-cok-gundeme-getirdim-29162578>(28.05.2016).

<http://www.haber24.com/podem-baskani-can-paker-baskanlik-sistemi-tartismasi-845055>(05.06.2016).

<http://tmmob.org.tr/icerik/mimarlar-odasina-yapilan-yasadisi-baskini-kiniyoruz-yargi-kararlarina-uyulmalidir>(05.06.2016).

<http://www.aktifhaber.com/erbakandan-cok-konusulacak-baskanlik-sistemi-yorumu-1342720h.htm>(13.06.2016).

<http://www.bembirsen.com/2015/05/bem-bir-sen-baskanlik-sistemi-calistayini-gerceklestirdi>(15.06.2016).

<http://www.milliyet.com.tr/kilicdaroglu-kan-dokmeden-siyaset/detay/2243352/default.htm>(14.06.2016).

<http://www.turkiyeanayasaplatformu.com/yeni-anayasa-icin-ter-doken-millet-chp-kan-dokme-tehdidine-boyun-egmez/>(14.06.2016).

<http://www.turkiyeanayasaplatformu.com/category>(14.06.2016).

<http://m.wsj.com.tr/articles/SB11828383211784233876504580159330516>.
(15.06.2016).

<http://www.star.com.tr/mobildetay.asp?newsid=100476>(15.06.2016).

<http://www.baskanlikhaberleri.com/2016/02/bendevi-palandoken-millet-baskanligi-simdiden-kabul-etti>(15.06.2016)

<http://www.tobb.org.tr/Sayfalar/Detay.php?rid=21183&Ist=MansetListesi>(15.06.2016).

<http://www.yeniakit.com.tr/haber/baskanlik-istediler-105779.html> (25.06.2016).

<http://www.btp.org.tr/content/view/4073/-btp-6-buyuk-olagan-kongresi> (20.06.2016).

<http://www.besimtibuk.org/category.asp?Cid=10029>(20.06.2016).

http://www.ttb.org.tr/index.php/Haberler/1_Mayis-6066.html(20.06.2016).

<http://www.turkiyeanayasaplatformu.com/cumhurbaskani-erdogan-turkiye-anayasa-platformunda-konustu/#sthash.Af9B4S2v.dpuf> (20.06.2016).

<http://www.tccb.gov.tr/haberler/410/38644/yeni-anayasa-meselesi-bizatihi-milletin-meselesidir.html>(19.06.2016).

<http://www.evrensel.net/haber/103132/destegimiz-yasamin-barisin-doganin-degerini-bilenlere>(20.06.2016).

<http://www.yenicaggazetesi.com.tr/erdoganin-yeni-bestepe-projesi-36787yy.htm>(24.06.2016).

http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/02/160216_anayasa_komisyonu(20.06.2016).

<http://t24.com.tr/yazarlar/yalcin-dogan/turk-tipi-baskanlik-astigi-astik-kestigi-kestik,13781>(22.06.2016).

<http://www.yeniakit.com.tr/haber/chpden-baskanlik-talimati-134909.html>(22.06.2016).

<http://www.milliyet.com.tr/erdogan-ato-da-konusuyor/siyaset/detay/2243980/htm>

(28.05.2016).

[http://disk.org.tr/2016/05/genel-baskanimiz-kani-beko-tmmob-genel-kuruluna-katildi/\(05.06.2016\).](http://disk.org.tr/2016/05/genel-baskanimiz-kani-beko-tmmob-genel-kuruluna-katildi/(05.06.2016))

<http://www.kesk.org.tr/2016/05/08/28-29-mayista-bolge-mitinglerimizdeyiz/>,
(05.06.2016).

[http://www.orcarastirma.com.tr/wp-content/uploads/\(28.05.2016\).](http://www.orcarastirma.com.tr/wp-content/uploads/(28.05.2016))

[http://www.star.com.tr/mobil/mobildetay.asp?Newsid=1084035\(20.06.2016\).](http://www.star.com.tr/mobil/mobildetay.asp?Newsid=1084035(20.06.2016))